Poštarina plaćena u gotovom

BROJ 4. i 5. ZAGREB, TRAVANJ I SVIBANJ 1925. GODIŠTE XLI.

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

UREDILI: Dr. EDO LOVRIĆ, KR. SVEUČILIŠNI PROFESOR
Dr. IVO POLITEO, ODVJETNIK.

Sadržaj:

Povodom osnove zakona o uredjenju sudova, dr. Hugo Werk, odvjetnik, član stalnoga zakonodavnoga Savjeta 141

Stvaranje novih kr. javnih bilježništava, dr. Dušan Putnik, kr. jav. bilježnik u St. Pazovi . . . 172

Jedna plenarna rješidba vrhovnoga suda, dr. Ernest Miler, sveuč. profesor u Zagrebu 177

Čije su arkade na Mirogoju u Zagrebu? Tko raspolaže sa grobnicama u arkadama? Tko stupa u pravo raspolagatelja nakon njegove smrti i koja vlast odlučuje o tome, dr. Lav Mazzura, gradski odvjetnik u Zagrebu 202

Ocjene i prikazi:
Dr. Josip Mudrovčić, Rastu li novčane tražbine, kad valuta pada, Šp. 207

Predstavka Pravničkoga društva o osnovi novoga zakona o štampi 209

Pravosudje: Upravno 214

Društvene vijesti 218

ČLANOVI, PRAVNICI, VRŠITE SVOJE ČLANSKE DUŽNOSTI!

Članarina za javne činovnike i odvjetničke perovodje iznosi dinara 2.50 mjesečno. — Članarina za pripadnike slobodnih zvanja, dakle činovnike (odvjetnike i t. d.), iznosi din. 10.— mjesečno. — Upisnina jednaka je jednomjesečnoj članarini. Svaki član osim prava, ustanovljenih pravilima, dobiva još besplatno i »Mjesečnik«.

Nečlanovi plaćaju za »Mjesečnik« pretplatu od din. 120.— godišnje. Djaci plaćaju četvrtinu redovite pretplate. — Članarina ili pretplata šalje se ili na račun društva kod I. Hrvatske štedionice u Zagrebu ili do dalje upute g. dr. Herlingeru kod kot. suda I. u Zagrebu.

Ujedno se gg. članovi umoljavaju, da izvole zaostalu članarinu za prošle godine što prije podmiriti, u koliko to dosada nisu učinili.

Rukopisi neka se šalju na osobu jednoga ili drugoga urednika ili na uredništvo — Jurjevska ulica 51.

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 4. i 5.
GOD. LI.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB
TRAVANJ I SVIBANJ 1925.

Povodom osnove zakona o uredjenju sudova*.

Napisao dr. Hugo W e r k, odvetnik u Zagrebu, član stalnog zakonodavnog Saveta Ministarstva Pravde.

(Nastavak**)

V.

U pravcu staleškoga sudovanja red je, da se pozabavimo i sa pitanjem nadležnosti obrtne vlasti I. molbe, u koliko ova sudi sporove izmedju obrtnika i njihovih nameštenika. Snagom § 176. zak. čl. XVII.: 1884. (obrtni zakon) obrtna vlast I. molbe zvana je, da rešava »razmirice i preporna pitanja« medju obrtnicima i šegrtima, kalfama ili radnicima, koja se tiču osnivanja, nastavka ili prestajanja poslovnoga ili naučnoga odnosa, ispunjavanja medjusobnih dužnosti za trajanja ovoga kao i tražbine radi naknadjenja štete, koje nastanu iz prestajanja istoga. Obrtna oblast I. molbe rešava po tim sporovima besprizivno. Stranka nezadovoljna sa odlukom obrtne vlasti može da podnese tužbu za osam dana od proglašenja odluke k o t a r s k o m s u d u na poništenje rešenja obrtne vlasti i donosenje meritorne presude. Ova tužba ne obustavlja izvršenja pobijane odluke.

Dikcija § 176. obrtnog zakona od 1884. uzeta je skoro reč do reč iz § 98 ranijeg obrtnog zakona od 1872. (zak. čl. VIII.). Sledstveno tome pri tumačenju i primenjavanju ovoga zakonskoga naredjenja, treba imati u vidu i stanje obrta godine 1872. te namisao tadašnjeg zakonodavca. Već izrazi: š e g r t, k a l f e i r a d n i c i upućuju na to, da je zakonodavac hteo dati obrtnoj vlasti I. molbe besprizivno pravo sudjenja u spomenutim sporovima, u koliko se ovi porode izmedju poslodavaca i njihovih nekvalifikovanih nameštenika, biva nižih radnih snaga. To potvrdjuje i naredjenje istoga obrtnoga zakona, po kojemu su kotarski sudovi pozvani, da vrše osobnu sudbenost u parnicama, koje nastanu radi pobijanja ovih rešenja obrtne vlasti, očevidno u suglasju sa § 15. slovo d.) sudovnika, saobrazno kojemu gradsko de-

*) Na auktorov izrični zahtjev tiskano istočnim književnim narječjem. (Op. ured.).

**) Vidi br. 2. (Opas. ured).

legiranim kotarskim sudovima pripada osobna sudbenost, bez obzira na iznosak, »u svim rasprama, koje se radjaju iz ugovora radi službe i plaće izmedju privatnih učitelja, služinčadi i njihovih gospodara, zatim izmedju obrtnika i posednika delaonica s jedne strane, i njihovih djetića, dječaka i poslenika s druge strane«. Ratio legis bejaše poželjna uprošćenost postupka tim pre, što prema ondašnjim prilikama vrednost spornoga predmeta u ovim sporovima nije mogla redovno da predje granice povučene pravilima opšte sudbenosti ovih sudova. Potvrdu, da je to tako, nalazimo i u § 55. trgovačkoga zakona, koji je zakon stupio na snagu tri godine nakon obrtnoga (1872.—1875.). Prema ovome zakonskome naredjenju, u koliko ne bude posebnoga ugovora, služiće merilom službenim odnosima pomoćnog trgovačkog osoblja (trgovačkih pomoćnika, šegrta), kao i merilom njihovih prava na platu i uzdržavanje, naredjenja trećega, petoga i šestoga, sad trećega, šestoga i sedmoga poglavlja obrtnog zakona.

Jasno je, da se, saobrazno tome, pod pojam šegrta, kalfa i radnika smeju uzeti samo osobe, što spadaju pod pojam pomoćnoga osoblja, kako ga odredjuje trgovački zakon, nikako pak prokuriste i trgovački pomoćnici. O ovima je reč u petom naslovu trgovačkoga zakona (§§ 37.—55.). Tu se zakonodavac ni jednom reči ne poziva na obrtni zakon. Naprotiv, prikazujući u šestome naslovu (§§ 56.—60.) nauku o pomoćnom osoblju, poziva se izrečno na obrtni zakon i — kako netom videsmo — naredjuje, da u pomanjkanju ugovora, koji uredjuje službene odnose pomoćnoga osoblja — trgovačkih pomoćnika i šegrta — kao i prava njihova na plaću i uzdržavanje, imadu da služe merilom odredbe obrtnoga zakona.

Ovo navedosmo s razloga, što je obrtna oblast I. molbe znala, da uzme u postupak razmirice i preporna pitanja, koja su nastajala izmedju trgovinskih društava i njihovih prokurista, inih punomoćnika, pa čak i direktora, ne obaziruć se nimalo na to, da je time dolazila u očiti sukob sa pozitivnim zakonom i tim svojim postupkom davala povoda kotarskim sudovima, da sude u parnicama, predmet kojih je svojom vrednosti kudikamo prelazio granice njima u tome pravcu redovno povučene.

Broj sporova, koji snagom § 176. obrtnoga zakona dolazi u krug rada obrtne vlasti I. nije malen. Iz vlastitoga znanja i iskustva, jer do statističkih podataka nismo mogli doći, možemo kazati, da su ovi sporovi i po njihovu broju i po vrednosti njihova predmeta, pogotovo pak po socijalnoj njihovoj važnosti, već davno i uvelike prekoračili čedne pekulijarne i socijalne granice, koje im bejaše povukao toliko zakonodavac iz godine 1872 koliko onaj iz godine 1884. — Uza sve priznanje, što se mora dati titularima odnosnih odelenja kod obrtnih vlasti I. molbe, ne bismo mogli dati svoj pristanak, da po ovim sporovima i nadalje besprizivno rešavaju obrtne vlasti I. molbe. Jugoslovenski zakonodavac ili će da stvori obrtne sudove, koji će rešavati ove sporove u redovnom toku molbi, ili će ih oduzeti političkim i predati u postupak sudskim vlastima.

VI.

Pregledavši ovako letimično staleško sudovanje istaknut ćemo, da unatoč istome, broj parnica trgovinsko-menične prirode kod Zagrebačkoga Sudbenog Stola ne samo što nije opao već je postojano rastao od godine 1919. ovamo, i baš skoro isto tako u geometričkoj progresiji kao i kod obraničkoga suda Zagrebačke Burze. Ovaj postojani porast parnica, kojemu žalibože niti iz daleka nije odgovarao i postojani porast broja sudija, jer mi kao da nemamo smisla za konkretan, positivan rad, već radje trošimo dragoceno vreme u političke formule i spekulacije teoriske, apstraktne prirode, može se, ali samo od manje česti, pripisati likvidaciji mnogih poratnih trgovinskih radnja i društava. Od veće česti mi ga ne pripisujemo toj prolaznoj pojavi u našem društvenom i privrednom životu, već trajnom porastu privredne delatnosti u političkoj slobodi, pa ga zato smatramo stalnim činiocem sudske politike u pravcu pitanja, o kojemu je ovde reč. Statistiku ovih parnica donosimo, ograničavajući je na sami konačni godišnji zbir, sastavljen napose za parnice trgovinske, a napose za one menične prirode, i upućujući čitaoca na činjenicu, da je sve do 3. jula 1923. postojao moratorij na području meničnoga prava.

Zbirni pregled tužbi trgovinsko— i menično—pravne prirode, prikazanih Sudbenomu Stolu u Zagrebu:

Godina	Pravna priroda	
	trgovinska	menična
1919	785	507
1920	1042	210
1921	1581	370
1922	2788	411
1923	3799	1039
1924	4770	2059

Saobrazno ovome, što smo ovde izneli, mislimo, da broj parnica trgovačko-menične prirode, zametnutih kod Sudbenoga Stola u Zagrebu u zadnjih šest godina, naročito pak njihov postojani porast, sam po sebi opravdava osnivanje naročitoga trgovačkog suda u Zagrebu, i da opravdava, ne samo teoriski već i praktički naredjenje sadržano u § 28. komisiskoga nacrta zakona o uredjenju sudova, koje glasi: »U Beogradu i u mestima, u kojima se pokaže potreba, postojaće naročiti trgovački sud ravan okružnom sudu«.

Bude li doista ovakov trgovački sud postojao i bude li u isto vreme izjednačen sudski postupak u gradjanskm parnicama na osnovicama usmenosti neposrednosti, oficioznosti, slobodnoga sudijskog ubedjenja, ekonomije vremena i troškova, uvereni smo, da će svim ranije spomenutim staleškim obraničkim sudovima biti i pratkično oduzet raison d' être, te da će se moći pristupiti i ograničenju kruga rada burzovnih sudova na same sporove, koji potiču iz burzovnih poslova, zaključenih na Zagrebačkoj Burzi za robu i vrednote.

VII.

Pitanje, da li iskanje pravde ima da bude dvostupno ili trostupno, rešeno je u komisiskom nacrtu zakona o uredjenju sudova u prilog trostupnosti i baš:

§ 15. Okružni sudovi vrše . . . . . drugostepenu sudbenost na osnovu pravnih lekova, uloženih protiv odluka sreskih sudova, prema naredjenjima o stvarnoj nadležnosti sadržanim u odnosnim zakonima o postupku.

§ 33. Veliki Sudovi vrše drugostepenu sudbenost u gradjanskim i krivičnim predmetima, koji na osnovu pravnih lekova protiv odluka okružnih sudova dolaze po naredjenjima odnosnih zakona o postupku ili drugih zakona pred Velike Sudove.

§ 42. Vrhovni Sud vrši sudbenost kao najviši sudski stepen u gradjanskim parničnim i vanparničnim, kao i krivičnim predmetima prema naredjenjima o stvarnoj nadležnosti sadržanim u odnosnim zakonima o postupku, pazeći pri tome, da se u zemlji materijalni i formalni zakoni pravilno i jednoobrazno primenjuju. U koliko je Vrhovni Sud pozvan, da i u drugim predmetima vrši sudbenost, predvidjeno je u odnosnim zakonima.

Auktor govoreći u Velikim Sudovima (str. 100 sled.), kao uvod u nauku o istima, raspravlja pitanje načelne prirode, biva, koliko postaja ima pravni put do formalne pravomoćnosti rešenja, i veli, da za svoju osobu mora priznati, da je teoretski pod izvesnim pogodnostima pristaša dvostupnog iskanja pravde u gradjanskim stvarima i baš uz isključenje Vrhovnoga Suda, čiju bi judikaturu u zadnjoj molbi po krivičnim stvarima imali preuzeti zborni sudovi drugoga stepena, pak nadovezuje: »Če se ne motim, je imel isti ali sličen načrt tudi poznejši redaktor ref. nač. g. dr. Werk«. Učeni pisac ne vara se; ja sam u mom referatu za sednicu ranije spomenute šire komisije za pretres i utvrdjenje predloga zakona o uredjenju i nadležnosti sudova (drugi nacrt), koja se je držala u Beogrtdu aprila meseca godine 1921., u tome pravcu rekao ovo (str. 42.—46.):

»S obzirom na današnja pravna područja u našoj Kraljevini, i na još ne dokinute historičke pokrajine, mnenja sam, da svako pravno područje, odnosno svaka historička pokrajina, treba da ima svoj apelacioni sud i baš: 1. Srbija sa sedištem u Beogradu; — 2. Hrvatska, Slavonija i Medjumurje sa sedištem u Zagrebu; — 3. Slovenija sa sedištem u Ljubljani; — 4. Crna Gora sa sedištem na Cetinju; — 5. Bosna i Hercegovina sa sedištem u Sarajevu; — 6. Dalmacija i Istra sa sedištem u Splitu; — 7. Vojvodina sa sedištem u Novom Sadu; — 8. Makedonija sa sedištem u Skoplju.

Naravno da je zasada za Bosnu i Hercegovinu i za Crnu Goru, čiji gradjanski parbeni postupnici ne predvidjaju nego prvu i drugu molbu i prema tome ne poznaju apelacionih sudova u našem smislu, ta nova sudska vlast, do izjednačenja zakona, odnosno do uvedenja novih zakona iz područja javnoga prava, osobito do uvedenja novoga

gradjanskoga parbenoga postupka, osnivanje apelacionih sudova stvar bespredmetna. To isto bi moglo da postane i za ostala pravna područja, kada bi se zaključilo, da se tok pravnih lekova svede na sama dva sudska stepena na prvu molbu i na drugu, kao završnu molbu.

Ako se uvaži veliko pomanjkanje sudija, velik trošak skopčan sa uzdržavanjem sistema apelacionih sudova i da je osnovno načelo sistemu pravnih lekova potreba kontrole i sačuvanja jedinstva u izricanju pravde,[10]) dolazimo do zaključka, da se ustrojenjem sistema dveju molbi i za gradjanske pravne stvari može postići potrebita kontrola, sačuvanje jedinstva u i zricanju pravde, a uz to i ekonomičnije rasporedjenje raspoloživoga broja sudija i štednja na državnim finansijama. Napokon primer Bosne-Hercegovine i Crne Gore, početak provadjanja toga sistema i u bivšoj Austriji (Car. naredba od 1. juna 1914., — br. 118. 1. d. z.), poznat pod imenom rasterećenja sudova, prema kojemu, uz ranije isključenje pobijanja zaključaka, potvrdjenih u drugoj molbi i isključenje revizije u bagatelnom postupku, ograničuje se ulaganje revizije, te napokon sjajno rešeni pokušaj u Sloveniji od prevrata do 15. januara 1920., biva dok nije osnovan za Sloveniju, Istru i Dalmaciju vrhovni sudski stepen u Zagrebu pod nespretnim nazivom »Stol Sedmorice, odelenje B«,[11]) upućuje nas na to, da i mi usvojimo sistem dveju molbi a odbacimo, odnosno dokinemo sistem apelacionih sudova.

Načelu kontrole u tom sistemu dveju molbi udovoljeno je time, što nad sudom prve molbe postoji natpostavljena molba, koja pruža jamstvo, da će pobijana pravna izreka biti preispitana na stručan i nepristran način. Svejedno je, gde se ova druga i poslednja molba nalazi i kakov joj je naziv. Jedinstvo u izricanju pravde zahteva pak centralizovanje preispitanja pravnih izreka u jedan jedini sud, sastavljen od najučenijih i najoštroumnijih sudija. Kada bi se htelo udovoljiti obama ovim načelima do skrajnjih konsekvencija, moralo bi se dozvoleti pobijanje svake presude i svaku presudu podnesti rasudi vrhovnoga suda. Ovo je rešenje neprovedivo u državi srednje površine, kakova je naša, jer bi takav vrhovni sud trebao toliki personal, kod kojega se doista ne bi moglo jamčiti za najvišu stručnu spremu i pronicavost svih njegovih članova.

Radi toga zastupam mišljenje, da se i u nas uvede u sporovima gradjansko pravne prirode sistem dveju molbi, prema kojemu bi tok pravnih lekova išao: od opštinskoga suda na sreski sud kao zadnju

[10]) Isporedi: Dr. Langer, Die Gerichtsorganisation in Deutschösterreich, u »Allg. österr. Gerichts-Zeitung«, br. 45. i 46. za god. 1918.

[11]) Vidi tačku V. br. 3. naredbe celokupne vlade SHS u Ljubljani od 14. novembra 1918., Uradni list br. 111., odnosno čl. 8. uredbe od 28. novembra 1918. Služb. Nov. br. 155., te isporedi dr. Werk u Splitskom »Novo Doba« br. 44. i 67/20., pod naslovom: »Glose jednoj uredbi« i »Još o vrhovnom sudištu za Dalmaciju, Istru i Sloveniju«.

molbu; od sreskoga suda na okružni sud kao zadnju molbu; od okružnog suda na vrhovni sud.

Usvoji li se taj sistem, otpadaju apelacioni sudovi. Njihov krug rada u krivičnim stvarima, koje doista po važećim zakonima nije nipošto opsežan, dao bi se, lako prenesti na vrhovni sud, a njihov krug rada na području sudske uprave i ličnih pitanja na Ministarstvo Pravde, čime bi otpadale sve one stanke u uredovanju na tim područjima, koje su neizbježive, kada do Ministarstva Pravde vode stepenice, koje se penju od sreskoga suda na predsedništvo okružnoga suda, od ovoga na one apelacionoga suda, a od ovoga na Ministarsvo Pravde. Prištednja na državnim izdacima, koja bi se postigla uvedenjem toga sistema, dala bi se koristonosnije uložiti u poboljšanje materijalnih prilika našega sudstva, koje su doista neodržive i koje prete uroditi vrlo hrdjavim posledicama i u pravcu kvaliteta sudija i u onome raspoloživa broja njihova«.

Ovako sam mislio početkom godine 1921., a ovako mislim i danas nakon pune četiri godine, samo što danas ne bi mogao biti toliko optimista u pravcu poveravanja stanovitih agenda Ministarstvu Pravde, koje bi radje poverio Vrhovnomu Sudu. — Kako se vidi moje i g. Dr. K r e k o v o mišljenje po tome pitanju pokrivaju se, samo što on pledira za ukinuće Vrhovnoga Suda, a ja za ono Apelacionih Sudova. Danas, nakon što je Ustavom proglašena trostupnost iskanja pravde, naše mišljenje pro praesente ima samo teoretsku vrednost i zato nema praktične celji, da ga u detalje produbem.

VIII.

Moja je namera bila, da ovde završim ovaj osvrt na prof. Krekovu odličnu knjigu: O r g a n i z a c i j a s o d i š č p o n a j n o v e j š e m z a k o n s k o m n a č r t u. Žalibože moram još nekoliko zlorabiti strpljenje čitalaca i to s dva razloga: P r v o što je Vlada, ovo dana, uputila Narodnoj Skupštini predlog zakona o uredjenju sudova, a d r u g o što je profesor Č u b i n s k i obelodanio radnju »N o v e s u d s k e r e f o r m e« i što je u martovskoj svesci našega uglednoga »M j e s e č n i k a«, ugledao svetlo napis »O k o o r g a n i z a c i j e s u d o v a«[12]).

Nisam imao prigode, a niti mi je kao stalnomu članu i kao redaktoru referentskoga nacrta zakona o uredjenju sudova kod Stalnoga Zakonodavnoga Saveta Ministarstva Pravde sa zvanične strane data prilika, da se upoznam sa tim najnovijim Vladinim predlogom zakona o uredjenju sudova, pak sam zato primoran, da se na nj osvrnem, u koliko i kako je bio obelodanjen u dnevnim novinama[13]).

Radi toga mogu da se danas pozabavim samo sa onim krupnijim izmenama, što ih po dnevnim novinama obelodanjeni tekst predloga

[12]) Dr. Aleksandar G a v e l a, sudski pristav I. razreda u Zagrebu, »Oko organizacije sudova«.

[13]) Isporedi »Politika« od 10. aprila 1925.

čini komisiskom nacrtu (§§ 1., 4., 13., 66., 67., 68., 74., 77., 80., 104., 105., 106., 107., 108., 109., 110., 111. i 113).

1. — Iz uporedjenja broja §§-a komisiskoga nacrta (106.) i činjenice, da je u dnevnim novinama bio tiskan i § 113. najnovije Vladine osnove i to ne kao zadnji, zaključujemo, da ova sadržava veći broj §§-a nego li komisiski nacrt. To ne bi bila još nikakova nesreća, da baš ovi novi §§-i ne sadržavaju nešta, što u sebi nosi klice i povode krupnijim zapletajima ne strogo juridičke prirode. Ali o tome na svome mestu.

2. — Kimisiski nacrt rabi postojano uz glagol »vršiti« reč »s u d b e n o s t« (verbis § 1.: »U Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca v r š e s u d b e n o s t [izriču pravdu] sreski sudovi i t. d.«). Najnoviji Vladin nacrt, povodeći se za ranijim nacrtom anonimnih kompilatora i onim sekcije zakonodavnog odbora predjašnje Narodne Skuptštine, mesto toga rabi izraz »v r š e s u d s k u v l a s t«. — Sudsku v l a s t vrši Kralj, a ne sudovi[14]). Radi toga je i komisiski nacrt usvojio izraz »v r š e s u d b e n o s t«, jer ovaj jedini odgovara pojmu ukupnosti sudskih funkcija. a dodao mu je u zagradama izraz, što rabi Ustav: »i z r i č u p r a v d u«, koji ne iscrpljuje toga pojma, samo zato, da tekst zakona dovede u sklad i sa Ustavom (čl. 109.).

3. — Snagom § 14. komsiskoga nacrta imao je biti redovno po jedan okružni sud u sedištu svakog okruga. Bilo je pak predvidjeno, da se posebnim zakonom može ustanoviti i više okružnih sudova u jednom upravnom okrugu, a i delove jednog upravnog okruga dodeliti drugomu sudskome okrugu, dva ili više upravna okruga ujediniti u jedan sudski okrug. ili promeniti sedište nekog odredjenog okružnoga suda. Sekcija zakonodavnog odbora predjašnje Narodne Skupštine, mesto ovoga naredjenja zabeležila je: »Rezervisano: ovde uneti sve sadanje okružne sudove i njihovu teritorijalnu nadležnost i dodati, da se taj raspored samo zakonom može menjati«.

§ 13. sadašnjega Vladina predloga zakona glasi naprotiv ovako: »§ 13. Okružni sudovi postoje: 1. U Bačkoj, Banatu, Baranji i Medjumurju: u Novom Sadu, Subotici, Somboru, Velikoj Kikindi, Velikom Bečkereku, Pančevu i Beloj Crkvi; — 2. U Hrvatskoj i Slavoniji: u Zagrebu, Belovaru, Varaždinu, Petrinji, Karlovcu, Gospiću, Sušaku, Oseku, Mitrovici i Požezi; — 3. U Sloveniji: u Ljubljani, Novom Mestu, Celju i Mariboru; — 4. U Dalmaciji: u Splitu, Šibeniku, Dubrovniku i Kotoru; — 5. U Bosni i Hercegovini: U Sarajevu, Travniku, Banjoj Luci, Bihaću, Tuzli i Mostaru.

S e d i š t a o k r u ž n i h s u d o v a u S r b i j i i C r n o j G o r i o d r e d i ć e s e z a k o n o m, p o š t o s e i z j e d n a č i z a k o n o d a v s t v o o s u d s k i m p o s t u p c i m a z a c e l u K r a l j e v i n u (naš kurziv!). — Mesna nadležnost okružnih sudova odrediće se, pošto se utvrdi broj sedišta sreskih sudova i njihoca mesna nadležnost i koji će sreski sudovi uči u područje pojedinih okružnih sudova«.

[14]) Isporedi: Slobodan J o v a n o v i ć, Ustavno pravo, str. 353.

Kako se jasno vidi, dok je komisiski nacrt, pošto je tačno odredio opšte pravilo, davao mogućnost zakonodavcu, da izuzetno od ovoga izradi i pojedinu novu podrobnost u skladu sa potrebama praktičnoga života, dogodilo se je, da je današnja Vladina osnova predložila kodifikovanje samih podrobnosti, oduzevši sistemu opšte pravilo. Ako je Vlada htjela da uzdrži po ovom pitanju status quo, dotično da vodi računa o čl. 79. zakona o budžetskim dvanaestinama za mesece april, maj, juni i juli 1925. godine, snagom kojega su — u skladu sa čl. 135. Ustava — bili ukinuti okruzi k a o j e d i n i c e d r ž a v n e u p r a v e, predvidjene članom 95. Ustava, svejedno je morala odrediti jedno opšte pravilo za odredjenje sedišta okružnih sudova, kao zakonsku mogućnost izuzetka tome opštem pravilu.

Nego, dok se ovom propuštaju u vladinoj osnovi nema pripisati veća važnost i dok se eventualne ispravke i dopune spomenutom status quo, pogledom na saobraćajna sredstva i na ine u to pitanje zasecajuće merodavne prilike, imadu prepustiti Narodnoj Skupštini[15]), odnosno njezinu zakonodavnomu odboru, držim, da ništa ne opravdava odlaganje odredjenja sedišta okružnih sudova u Srbiji i Crnoj Gori. Ovo odlaganje nije ni teoretski ni praktički ničim opravdano, a ne želimo ispitivati, da li ga mogu i smeju opravdati razlozi sasvim strani onima, koji sami mogu i smeju da budu merodavni u toku provadjanja sudskih reformi. — Ne razumemo naime, što i tko išta dobija, ako se do izjednačenja zakonodavstva o sudskim postupcima za celu Kraljevinu okružni sudovi u Srbiji budu zvali prvostepeni, a oni u Crnoj Gori oblasni, tim pre, što niti su »prvostepeni« sudovi u Srbiji samo p r v o s t e p e n i[16], niti u Crnoj Gori ima oblasti u smislu datu ovoj reči u odnosnim zakonima ranije Kraljevine Crne Gore.[17]) Jer, ako se taj izuzetak od opštega pravila, ima pravdati sa procesnim osebujnostima Srbije i Crne Gore, onda ovaj, kako netom videsmo, ne bi bio nimalo opravdan. Imade li ga, naprotiv, pravdati pietet prema historijskoj nomenklaturi, tada ga pogotovo ne bi mogli shvatiti, prosto stoga, što bi taj, doista neumesni pietet imao da važi barem u istoj meri za »sudbene stolove« Hrvatske i Slavonije, za deželni sud Slovenije, kao i za zemaljski sud Dalmacije. Sledstveno dovle iznesenom, ništa ne može da opravda ovu polovičnu meru sadržanu u najnovijoj Vladinoj osnovi, koja je

[15]) U ovome pravcu svrnuo bi pozornost nadležnih činilaca na Dalmaciju, moju užu domovinu, gde saobraćajne prilike baš nalažu osnovanje okružnoga suda u I m o t s k o m.

[16]) Vidi § 15. i sled. zakonika o postupku sudskom u gradjanskim parnicama za ranju Kraljevinu Srbiju.

[17]) Vidi zakon o ustrojstvu sudova od 25. februara 1910. u Zborniku sudskih zakona, naredaba i medjunarodnih ugovora po sudskoj struci za raniju Knjaževinu odnosno Kraljevinu Crnu Goru, II. 655.

Isporedi i dr. W e r k, Osvrt na crnogorsko zakonodavstvo, u »Pravnom pregledu«, Beograd, 1921., I. 46—59.

naprotiv podobna, da, u skladu sa § 104. iste osnove, stvori savršenu zbrku.

Druga i treća postojka § 104. glasi: »Tako isto (biva pri stupanju na snagu zakona o uredjenju sudova) ukidaju se i svi sadanji prvostepeni sudovi u Srbiji, sudbeni stolovi u Hrvatskoj i Slavoniji, deželna (zemaljska) i okružna sodišča u Sloveniji, okružni (zemaljski) sudovi u Dalmaciji, Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini, Banatu, Bačkoj, Baranji i Medju-Murju, a ustanovljavaju se okružni sudovi po ovome zakonu.

Dalje, ukidaju se sreski i gradski sudovi u Srbiji, sudovi (koji?) u Crnoj Gori, kotarski sudovi u Hrvatskoj i Slavoniji, Dalmaciji, Bosni i Hercegovini, Banatu, Bačkoj, Baranji i Medju-Murju i okrajna sodišta (sodišča) u Sloveniji, a osnivaju se sreski sudovi po ovom zakonu.

No novi okružni i sreski sudovi po ovom zakonu u Srbiji i Crnoj Gori uvešće se u život po izjednačenju, a dotle će i dalje raditi prvostepeni i sreski (gradski) sudovi u Srbiji i okružni i kapetanski (sreski) sudovi u Crnoj Gori po dosadanjem svom uredjenju i zakonima«.

Sada pitamo, ako, snagom zadnje postojke ovog §-a, prvostepeni i sreski sudovi u Srbiji i oblasni (ne okružni) i kapetanski sudovi u Crnoj Gori imaju da dalje rade po dosadanjem njihovu (ne svom!) uredjenju i zakonima, sve dok se ne izjednači zakonodavstvo o sudskim postupcima, čemu su onda u drugoj postojci istog §-a bili ti sudovi ukinuti? Komisiski nacrt nije ni pomislio, da bi se moglo takova šta predložiti, a kamoli uzakoniti!

4. — Komisiski nacrt u § 78. propisivao je sudbenu haljinu ne samo za sudije, državne tužioce i počasne sudije, nego i za odvetnike i branioce. Najnovija Vladina osnova u § 80. propisuje tu haljinu samo za sudije, državne tužioce i počasne sudije, dočim odvetnike i branioce ne spominje. Komisiski nacrt uvodeći propisnu službenu haljinu išao je za tim, da sudije, kao eksponente sudske vlasti, što više idealizuje, odnosno da ih što više apersonalizuje. Komisija zakonodavnoga Saveta Ministarstva Pravde htela je time da što više moguće podvuče u sudiji funkciju i da mu što više oduzme ličnost i to opanašajući Englesku, Francusku, Nemačku, Austriju td. I jednom kada je to hteo da provede propisom službene haljine, promislio je, da će toj svrsi odgovarati, bude li apersonalizovao i lica, koja zastupaju interese stranaka, biva odvetnike i krivične branioce. Radi toga ne razumemo, zašto se je najnovija vladina osnova odvojila u toj tački od shvatania spomenute komisije, te se je stavila na stanovište, da odvetnici i branioci ne trebaju službenih haljina, odnosno da na rasprave i pretrese, kao i na polaganje zakletve mogu doći obučeni po sopstvenom shvatanju društvenih pravila.

5. — Sada dolazi najkrupnije; — ono o čemu smo već rekli, da u sebi nosi klice i povode krupnijim zapletajima ne strogo juridičke prirode.

§ 109. najnovije Vladine osnove glasi: »Ministar pravde ima pravo, da u roku od godine dana, od dana kada ovaj zakon dobije obaveznu snagu, u cilju preuredjenja sudova ukazom premesti sudiju iz sudova pomenutih u § 104. odeljak 2. i 3. za sudiju koga od novo ustanovljenih okružnih sudova ili za sudiju sreskog suda. — Za Srbiju i Crnu Goru ovaj rok počinje teći od dana, kada se po poslednjem odeljku § 104. uvedu u život okružni i sreski sudovi po ovome zakonu« (naš kurziv!).

§ 110. iste osnove glasi: »Svi ukinuti sudovi radiće i dalje, dok se ne izvrši uredjenje pojedinih sudova po ovom zakonu i novo ustanovljeni sudovi radiće po dosadanjim zakonima do izjednačenja zakonodavstva o sudskim postupcima o celoj Kraljevini.«

Snagom ovih naredjenja obustavljena je nepomičnost sudija na godinu dana od dana, kada zakon o uredjenju sudova dobije obaveznu snagu. Kroz tu godinu dana dato je Ministarstvu Pravde pravo, da u cilju preuredjenja sudova, ukazom premesti sudiju iz dosadašnjih prvostepenih oblasnih, okružnih, zemaljskih, deželnih sudova kao i onoga iz dosadašnjih sreskih, gradskih, kapetanskih sudova i okrajnih sodišča za sudiju koga od novo ustanovljenih okružnih sudova ili za sudiju sreskog suda. — Kako se vidi, Vladina osnova daje Ministru Pravde iznimnu vlast premještavanja sudija, bez koje nije moguće zamisliti provadjanje tako široke sudske reforme, kao što je ona, koja se priprema u našoj državi (zakon o uredjenju sudova, onaj o sudskom postupku u gradjanskim parnicama i krivični postupak). Ali ta iznimna vlast data je Ministru Pravde samo u cilju »preuredjenja sudova«, što i najnovija Vladina osnova izrečno ističe.

Nego pojam »preuredjenje sudova« je nešto širi nego li ga daje ova Vladina osnova. Zakon o uredjenju sudova, uzet o sebi, ne proizvodi nikakvo » preuredjenje sudova«: ovo može biti prouzročeno samo od provadjanja ukupnosti zakonskih normi sadržanih u ovome zakonu i zakonima o sudskom postupku u gradjanskim parnicama, te u krivičnom postupku. Tek kada se sva tri ova zakona budu provadjala, biće Ministar Pravde u pravu, da posegne za izuzetno priznatim mu diskrecionalnim pravom premeštanja sudija. Preuredjenja, koja će se moći provesti u sudskoj organizaciji na osnovu stupanja na snagu samoga zakona o ustrojstvu sudova, biće sporedne važnosti. Tako na pr. naziv pojedinih sudova, uvedenje službenih haljina i slično. Krupnija preuredjenja, šta više preuredjenje kao takovo, nastupiće tek stupanjem na snagu procesnih zakona iz oblasti gradjanskoga i krivičnoga formalnoga prava. To uvidja i sama ova Vladina osnova, kada u već podvučenom § 110. naredjuje, da će, do izjednačenja zakonodavstva o sudskim postupcima u celoj Kraljevini, svi sudovi i dalje raditi po dosadanjim zakonima. Ako je to tako, onda se doista ne može shvatiti, zašto Vladina osnova hoće da već sada dade Ministru

Pravde to izuzetno diskrecionalno pravo, i zašto u času, kada mu daje bezrazložno takovo izuzetno pravo, izuzima od te mere sudije u Srbiji i Crnoj Gori, za koje, pravilno shvativši izuzetnu prirodu toga diskrecionalnoga prava, naredjuje, da će ga Ministar Pravde moći vršiti tek po izjednačenju zakonodavstva o sudskim postupcima u celoj Kraljevini?

Kada smo u komisiji Zakonodavnog Saveta raspravljali o ovom izuzetnom pravu, što ga se mora dati Ministru Pravde, hoće li se postići uspešno preuredjenje sudova, išli smo za tim, da odnosno naredjenje stilizujemo tako, da ne uzmogne dati povoda, da se s njim ma tko posluži sem u svrhe, za koje je ono dato. I zato, nakon svestrane i duge rasprave bio je ovako stilizovan § 101. komisiskoga nacrta: »Ministar Pravde ima pravo, da u roku od godine dana, od dana, kad ovaj zakon dobije obaveznu snagu, u svrhu reorganizacije sudova, a u granicama najnužnije potrebe, sa odobrenjem Vrhovnog Suda ukazom premesti sudiju iz suda, u kome je, u drugi koji sud na položaj istoga ranga.«

Predvidjajući pak mogućnost, da se iz didaktičnih razloga zakon o uredjenju sudova obnarodi pre zakona o sudskom postupku u gradjanskim parnicama i pre onoga o krivičnom postupku, spomenuta je Komisija kodifikovala i § 105., koji glasi: »Posebnim zakonom odrediće se kada će ovaj zakon, po obnarodovanju, dobiti obaveznu snagu«. Time je Komisija Stalnog Zakonodavnog Saveta Ministarstva Pravde još jednom podvukla, **da zakon o uredjenju sudova ima da stupi na snagu jednovremeno, kada i procesni zakoni, što je inače i samo po sebi shvatljivo, te da se samo tim povodom priznade Ministru Pravde izuzetno pravo premeštanja sudija.**

Mi ne znamo, kada bi, po Vladinoj osnovi, o kojoj je ovde reč, imao da stupi na snagu zakon o uredjenju sudova. Po onome, što smo mogli razabrati i što smo dovle izneli, izgleda, kao da će to biti odmah, netom bude ustavno pretresen, prihvaćen i sankcionisan. Ako je to tako, onda Narodna Skupština ne sme da već sada uzakoni i spomenuto izuzetno pravo dato Ministru Pravde, pogotovo ne pak navedeni dualizam pri primeni toga diskrecionalnoga prava. U toj primeni naime vide se klice i povodi krupnijim zapletajima nejuridičke prirode, koji pod nikakav uvet ne smedu biti dovedeni u savez sa sudskom reformom.

»Quando la politica entra per la porta, la giustizia se ne và per la finestra.[18]) (Carrara).

(Kraj u idućem broju)

[18]) »Netom politika ulazi (scilicet u sudove) na vrata, pravda izilazi kroz prozor«.

O biračkom pravu i odnosu birača prema predstavnicima.

Napisao dr. Gjorgje Tasić, sveuč. profesor u Ljubljani.

Pitanja: 1.) da li je biračko pravo jedno t. zv. subjektivno javno pravo — i 2.) kakov pravni odnos postoji izmedju biračkog tijela i parlamenta, spadaju u pitanja, u kojima se naučenjaci najviše razilaze i u krajnoj liniji zbog toga, što nisu postavljena jasno i samo u jednom smislu.

I. — Prvo pitanje se postavlja iz razloga, što biračko pravo služi očevidno, da se obrazuje jedan državni organ, parlamenat, i prema tome organiziranju države. Pošto se iz toga vidi, da birači vrše jednu državnu funkciju, da je biranje jedna državna radnja, kao što je to n. pr. sudjenje, i kada se zna, da n. pr. jedan sudac ili jedan činovnik nema nikakova prava na samu tu funkciju (ne sudi se radi suca već radi države, a sudac je samo odredjen, da radi dotični posao za državu), onda je sasvim prirodno, da se zapitamo, da li birač ima neko pravo, ili je to funkcija, kao što je funkcija jednoga suca. Medjutim pri odgovoru na ovo pitanje moramo imati u vidu, da subjektivnoga prava ima onda, kada je pojedincu dana izvjesna sloboda, da uradi jedno ili drugo, ovako ili onako, a da mu to može neposredno koristiti. Po našem mišljenju biračko pravo ispunjava te uslove. Tu je čovjek slobodan, da bira koga hoće, i to je ono, što je dano u najmanju ruku (pošto je moguće da birač bude obavezan, da glasa). Ali osim toga biračko pravo može da služi i interesima pojedinaca. Ovu stvar nije potrebno naročito dokazivati, i nju istorija eklatantno potvrdjuje, jer se borba, koja se vodila za sticanje biračkoga prava, ne bi mogla razumjeti. Ništa ne mari, ako je to biračko pravo istovremeno i funkcija državna. Nema nikakova razloga uzeti unaprijed, da je nemoguće, da jedno pravo ili jedna dužnost služi istovremeno privatnomu interesu i općemu. To je sasvim razumljivo i moguće, i ovaj slučaj, pored još nekih, koje ovdje ne možemo da razvijamo, to nam jasno potvrdjuje. Ako se to ne uzme, onda ne vidimo, na osnovu čega bi imalo da se izabere, da je biračko pravo jedno subjektivno pravo ili da je funkcija, kada očevidno služi individualnomu interesu (šta više — moguće je, da se ono po jednom ustavu ne može uopće načiniti obaveznim) i istovremeno organiziranju države tako, da se ima smatrati kao funkcija. Ako se uzme, da je samo pravo, onda se ispušta iz vida ono, što je bitna karakteristika toga prava, da je ono samo jedan moment u jednom procesu, jer naš glas je jedan medju hiljadama i milionima, koji se broje i mjere prema načelima objektivnim, nezavisnim od naše volje. Ako se pak uzme suprotno (da je samo državna funkcija), onda se u krajnjoj liniji briše svaka razlika izmedju posebnoga i općega interesa, jer, uzimajući, da je biračko pravo isključiva funkcija, uzima se, da

i ono, što služi posebnomu interesu, kao što je slučaj sa biračkim pravom, služi takodjer i općemu i da na taj način postoji samo opći interes. Iz tih razloga nauka sve više naginje zaključku, da je biračko pravo i subjektivno pravo i državna funkcija.

Pitanje je samo, dokle se prostire biračko pravo kao pravo i gdje je granica izmedju prava i funkcije. Očevidno je, da ono nije još državna funkcija, dokle jedan pojedinac ne glasa i da on ne vrši nikakovu državnu funkciju, kada ode na šetnju, umjesto da ide na glasanje. Ali pitanje je, da li ono ostaje pravo ili da li je pravo i u momentu, kada pojedinac glasa. Po jednom mišljenju ono onda prestaje biti pravom i postaje isključivo državnom funkcijom. Po tom je shvaćanju dakle biračko pravo sukcesivno: pravo pa funkcija. Takovo gledište počiva na tome, što se misli, da nešto, što je državna funkcija i pripada državi, ne može biti istovremeno i subjektivno pravo, nešto što pripada pojedincu. Ali to je pogrješno.

Sadržina biračkoga prava mora biti jedna radnja, kao što je to kod svakoga drugoga prava. Odvojite od jednoga prava radnje, koje čovjek može da čini, — i od njega ne će ostati ništa. Sadržina je biračkoga prava, da pojedinac glasa ili bira, koga hoće, da tu radnju izvede faktički, a da mu niko ne može zabraniti. Da li će biti subjektivno pravo, to zavisi od njegove praktične vrijednosti za pojedinca, i to naime od toga, da li služi posebnim interesima. I sa toga gledišta, kao što smo vidjeli, ono i jeste to. Medjutim ništa ne smeta, da ono ima istovremeno takovu vrijednost i to baš već izvršeno (kada je već pojedinac glasao, dakle samo glasanje, u kome se realizira biračko pravo), da bude i državna funkcija. I ono i jeste to, jer služi organiziranju države. Mi ne vidimo nikakova razloga nigdje i ni sa koje strane za suprotno.

Posljedica ovoga bi bila, da se jedna državna funkcija smatra i za subjektivno pravo, ako su pojedinci slobodni pri vršenju funkcije, kao što su to birači, i, ako se ne može stvoriti kontrola, iz kojih su motiva i razloga radili. Takovih situacija nema sigurno kod jednoga upravnoga činovnika ili suca, jer su oni i ograničeni u radu ili, i kad to nisu, oni su dužni, da rade samo u općem interesu. Ali takova ima kod drugih organa. Samo, ispitivanje toga pada izvan okvira ovoga članka.

II. — Opće je poznata stvar, da narodni predstavnici (poslanici) stoje pod utjecajem svojih birača, bilo pod utjecajem lokalnih interesa (koji je, izgleda, uzgred budi rečeno, veći kod pojedinačnoga glasanja, po srezovima) bilo grupa, iz kojih su proizašli (staleža, klase i t. d.). U stvari najtočnije bi bilo reći, da su pod utjecajem partija i preko njih onih interesnih sfera, koje su izražene u partijama. Ali tako stoji stvar faktički. Medjutim pitanje je, kako stoji pravno.[1])

[1]) Ovdje uzgred pominjemo, da nema nikakova pravnoga značenja ustavna odredba, da svaki narodni predstavnik predstavlja cio narod (čl. 74). U istini to znači samo, da poslanici učestvuju u donošenju takovih akata, koji se odnose na

Po ustavu, kao što je poznato, birači ne daju nikakova obavezna uputstva. Oni biraju narodne poslanike i mogu samo da ih ne izaberu ponovo; — rok je medjutim odredjen i relativno je kratak i može biti jošte kraći, kad skupština bude raspuštena. Očevidno oni nemaju nikakova drugog prava osim toga, kao što ni narodni poslanici nemaju nikakve druge dužnosti osim te, da rade u skupštini. Ali pitanje je u tome, što znači to biranje. Po našem mišljenju ne smije se stvar promatrati odveć formalno, kako je to činila starija teorija, i zadovoljiti se konstatacijom, da birači imaju samo funkciju, da biraju narodne poslanike.

No s druge strane isto tako valja se čuvati i sociologizma. Takov sociologizam n. pr. nalazimo kod zaslužnoga i poznatoga francuskog pravnika Duguit-a. On nalazi, da izmedju birača i narodnih predstavnika postoji podjela rada. »Fakt, koji čini osnovu ove pravne konstrukcije, kaže on, to je fakt solidarnosti, uzajamne zavisnosti izmedju zastupanih i zastupnika, solidarnost, koja ima iste karakteristike kao i socijalna solidarnost uopće. Solidarnosti po sličnosti: zastupani i zastupnici imadu jednake potrebe i identične težnje, jer oni teže jedni i drugi održavanju i rašćenju političke sile, koja im pripada. Solidarnosti pomoću podjele rada: zastupani i zastupnici su vezani recipročnošću funkcija i službi. Zastupani daju element, koji proizvodi i održava vlast upravljača; samo oslanjajući se na njih, predstavnici mogu nametnuti svoju volju podanicima; i s druge strane predstavnici mogu sami da vrše državne funkcije u ime predstavnika, koji to ne bi mogli ili koji bi mogli samo sasvim nesavršeno. Jednom riječju, razmjena usluga sastoji se u tome, što zastupani daju najveću silu a zastupnici vrše državne funkcije.[2]) Što se tiče prvog oblika solidarnosti (po sličnosti), očevidno to je jedan socijalan fakt, koji nema važnosti za pravni odnos medju biračima i narodnim poslanicima, i to je, bar djelomično, onaj fakt, koji smo u početku istakli. Što se tiče drugoga, to može značiti ili takodjer prosto jedan sociološki fakt zavisnosti narodnih poslanika od birača ili jedno tautološko potvrdjivanje, da im birači zato, što biraju, daju vlasti ili točnije ovlašćenja, kako to daju oni, koji biraju uopće.

Mnogo je bliži istini, medjutim, prof. Haurion. On kaže: »Psihološki fakt, koji se nalazi pri dnu biranja, to je dakle, da birači posvjedočavaju izabranomu povjerenje za ostvarenje njihovih želja i stoje dobri za njihovu ulogu predstavnika. Ništa više i ništa manje. Od trenutka, kada birači posvjedoče svoje povjerenje, oni su svjedoci povjerenja, t. j. garanti, i ovdje se psihološki fakt oblači u pravno

cijelu zemlju i sve gradjane, zakone — ono, što se samo po sebi razumije. No osim toga znači jošte, da poslanici ne smiju dobiti obavezna uputstva (mperativne mandate) od birača. Ali to je kazano izrično u ustavu (čl. 74). Na taj način je odredba, da svaki narodni poslanik predstavlja cio narod, izlišna i daje se objasniti kao jedan simbol onoga gledišta, na kome počiva moderna država, t. j. teorije narodne suverenosti.

[2]) Traite' de droit constitutionnel, I, 1911, str. 297.

ruho, koje mu točno priliči. Birači su garanti izabranoga, to je trupa odana, koja ide sa njim, to su njeni conjurores«[3]). Ali i tu ima nešto, što se ne može primiti. Prije svega mi moramo staviti jedno ograničenje, da se sa pravnoga gledišta može smatrati samo to, da birači daju povjerenja, samog po sebi. Kada bi oni obavezivali izabrane, da ovi ispunjaju i njihove želje i volju, onda bi to zakonodavac izrično rekao. Nama izgleda, da tu ima dvoje: ili će zakonodavac ustanoviti obavezan mandat, i onda izabrani moraju ispunjavati želju i volju birača, — ili im to ne će dati, i onda ne vidimo mogućnosti, da se govori o jednoj takovoj obavezi izabranih, i uopće ne vidimo ništa drugo, izvan toga, da su im birači dali svoje povjerenje. A zatim, što je važnije, cijelo pitanje se upravo svodi na to, da se utvrdi, što mogu birači, koji drže u svojim rukama tako moćnu sankciju, da ponovo izaberu, ili uopće da izaberu, da biraju (jer da čovjek bude jedan jedini put izabran, mora da ispunjava izvjesne uslove u pogledu interesa birača). Naimenovanje ima uopće jedan fundamentalni značaj i od toga zavisi praktična vrijednost mnogih institucija, kao što od toga zavisi, koliku će moć da ima jedan organ. Ovdje ono ima jedan naročiti značaj, jer birači su slobodni, koga će izabrati, i biraju ljude, koji će donositi akta, koja imaju prvoklasnu vrijednost, zakone, pri tome slobodni u najvećoj mogućoj mjeri. I taj značaj vidi se u tome, što bi birači mogli naturiti svoju volju izabranima, — točnije, da im ispunjuju želje, i najtočnije, da ispunjuju njihove interese, — ako su dovoljno zreli, svjesni i dobro organizirani. Mi podvlačimo m o g u, jer ne postoji izvjesnost, da će naturiti svoju volju; — biračko pravo im samo daje m o g u ć n o s t i. Ali to znači u krajnjoj liniji, da birači mogu utjecati posredno na zakonodavstvo i da se prema tome mogu smatrati kao m o g u ć i učesnici u donošenju zakona. Takova jedna veza ima očevidno obilježje pravne veze, pošto počiva neposredno na unutrašnjem smislu biračkoga prava, ali koji je uslovljen, kao što smo to vidjeli, izvjesnim momentima, koji se odnose na rad zastupnika.

III. — Posljedica je ovakova gledišta, da se izbriše oštra granica izmedju birača i učešća u zakonodavstvu i da se omogući jedno gledište po kome će postojati stupnjevi u demokraciji počevši od neposredne, kakova je bila u antičkim demokracijama, do predstavničke vlade, u kojoj ne postoji mogućnost raspuštanja skupštine i koja je zasnovana na principu većine predstavništva, — ali u smislu, da su to sve oblici j e d n e i s t e i d e j e ili točnije ostvarenja njena u većem ili manjem stupnju. Tako bi se imale da prave čisto formalne razlike i da bi predstavnička vlada bila jedan režim, gdje narod vrši, formalno uzevši, funkciju biranja (na jedno odredjeno vrijeme) bez obzira, u kojoj će mjeri vršiti biranje s obzirom na druge momente u državnoj organizaciji.

Medjutim, ako se u biračkom pravu vidi samo biranje i na taj način napravi odsečna granica izmedju biračkoga prava i učešća

[3]) Principes de droit public, 1916, str. 703.

u zakonodavstvu, onda se može javiti kao posljedica, da se sistem, u kome se skupština može raspustiti, kao i sistem zasnovan na načelu proporcionalnoga predstavništva može shvatiti kao sistem različit od predstavničkoga.

Tako postoji jedno mišljenje, po kome je parlamentarni sistem, barem u republici, nešto više od predstavničkoga, neka sredina izmedju predstavničke i neposredne demokracije (u smislu referenduma i inicijative). Taj karakter po tom mišljenju dolazi od mogućnosti, da se raspusti skupština, što postoji u parlamentarnom sistemu i čime se upravo on karakteriše. Pravo raspuštanja skupštine, po tom mišljenju, znači povećanje moći biračkoga tijela. Raspuštanjem skupštine biračko tijelo se poziva, da dade svoje mišljenje o sukobu, u stvari o jednom konkretnom aktu vlade, i uopće onda, kada se posumnja, da parlamenat ne radi u saglasnosti sa voljom birača, odnosno da se volja birača promijenila u toku vremena. Naročito ovo posljednje, po tom mišljenju, pokazuje, da u parlamentarnom sistemu biračko tijelo ima jednu veću ulogu, nego što je biranje, pošto se drukčije ne može objasniti potreba za saglasnošću izmedju birača i parlamenta. Biračko tijelo dakle ne bira, da bi samo imenovalo narodne poslanike, već ima i jednu veću ulogu. Ono izlazi iz svoje pasivne uloge i postaje jedan važan aktivan faktor. Ono na jedan način čak sudjeluje direktno u zakonodavnoj funkciji, i u tome se parlamentarni sistem približava neposrednoj demokraciji.

Medjutim, i kada bi bilo točno, da se time povećava moć birača, treba to dopuniti konstatacijom, da se u monarhijama s druge strane povećava istovremeno i moć šefa izvršne vlasti. I samo u jednoj republici, kao što je Franceska, u kojoj predsjednik republike može raspustiti skupštinu (donji dom) s pristankom senata (gornjeg doma), ono dobiva u svojoj moći. Ali dobiva samo u stupnju, ono postaje jedan važniji činilac, kada se čini apel na njega u izvjesnom momentu. Razlika je nesumnjivo u tome, što se biračko tijelo, kada postoji mogućnost, da se skupština raspusti, javlja još jedan put.

Ali i sada i onda, kada ne postoji raspuštanje, njegovo učestvovanje sastoji se samo u tome, što će izabrati svoje predstavnike, ali ni u ovom slučaju ne će moći da im dade vezana punomoćja. S druge strane pak nikako ne bi bilo objašnjivo, kako će birači odjedanput postati nešto više i nešto drugo, nego što su bili. Ako oni nisu imali neku drukčiju moć ranije, ne mogu je imati ni sada. I obrnuto, ako je imaju sada, kada postoji mogućnost raspuštanja skupštine, znači, da su je imali i ranije, da je imaju uopće. Drugim riječima, ako hoće da se dokaže ovakova jedna stvar, onda treba da se podje od jednoga drukčijeg shvaćanja o biračkom tijelu i njegovoj ulozi uopće. Umjesto da se u raspuštanju skupštine i time u parlamentarnom sistemu vidi nešto drugo i nešto više, treba u predstavničkom sistemu vidjeti uopće nešto više. I samo naravno onda, kada se stvar shvati na ovaj način, može se braniti

teza, da raspuštanje skupštine povećava istovremeno moć biračkoga tijela i moć izvršne vlasti.

Ono, što neki vide u raspuštanju skupštine, drugi vide u sistemu srazmjernoga predstavništva. Naime, smatra se, da ovaj sistem ne odgovara duhu predstavničkoga režima. Predstavnički režim, čiji je cilj, da bude »slika biračkoga tijela« ili »slika naroda«, ima težnju k neposrednoj demokraciji. I u krajnjoj liniji on nije ništa drugo nego težnja, da se biračima efikasno, stvarno obezbijedi predstavništvo. I u tome je njegov raison d'être i njegova prevaga nad sistemom većinskoga predstavništva, pošto ovaj nikako ne garantuje, da će manjina dobiti svoje predstavništvo. Ali mi mislimo, da to baš nikako ne pokazuje, da je sistem srazmjernoga predstavništva nešto drugo po svojoj suštini nego sistem većinskoga. Ako se traži, da svaki birač, odnosno sve vrste birača, imaju i faktički predstavništvo, ne traži se, da sami birači donose zakone, jer odnos izmedju birača i predstavnika i u ovom sistemu ostaje isti, kakov je bio. (Birači nemaju prava, da daju obavezna uputstva). Ono, što se traži, to je samo logično izvodjenje ideje predstavništva.

I kada se od strane kritičara ovoga sistema konstatuje, da se faktički to ne može postići, onda se time baš dokazuje, da proporcionalni sistem sobom ne donosi ništa iz osnova drukčije, ma da se htjelo da dokaže neka vrsta njegova polutanstva, nepotpunosti ili još bolje unutrašnje protivrječnosti. Jer to baš pokazuje, da taj sistem nije ništa drugo nego predstavnički sistem. Od toga se pri rezonovanju i trebalo da podje, kao što je trebalo i u prvom slučaju.

Pravne i stvarne garancije zakonitosti kod nas.

Napisao dr. Srećko Zuglia, sveuč. profesor u Zagrebu.

Pravo je propis o tome, što treba da pojedinac u interesu drugih pojedinaca ili zajednice čini, trpi ili propusti; ali pravo je i odnos gospodstva nad voljom i radom drugih pojedinaca. Pravo je dakle ideja, norma, ali ono je i činjenica: vlast, sila. Pravo je norma, koja daje vlast, ali pravo je i vlast, što izvire iz norme. Kao čedo dvaju svjetova psihičkoga i fizičkoga, razapeto medju dva suprotna pola, ono se neprestano u svojem historičkom razvitku pomiče sada prema jednome, sada opet prema drugome, gubeći se katkada u pukoj činjenici nasilja, da bi se kašnje vinulo još jače prema ideji normi Pravo kao činjenica, kao odnos gospodstva nad licima i stvarima treba da je odredjeno, konačno i neosporivo i do potrebe provedivo autoritetom društvene prisile, dok pravo kao odraz ideje mora da teži što potpunijoj saglasnosti s normom. Prvoj potrebi pravo zadovoljava time, što svaki akt državne vlasti postaje konačno neosporiv i neizmjenjiv bez obzira na svoju objektivnu saglasnost s normom, i na taj način podesan, da služi kao prisilan regulator društvenih odno-

šaja. Ali pravo, koje bi bilo konačno, neosporivo i obavezno samo za to, što ga je konkretizovao neki društveni organ, čiji rad nije podvrgnut nikakovoj daljoj pravnoj kontroli, ne bi bilo daleko od običnoga nasilja. Faktična vlast nad licima i stvarima, odnosno mogućnost raspolaganja sa životnim dobrima ukazuje se pravom, samo koliko se i objektivno logički dade svesti na neku višu apstraktnu pravnu normu. Kako je jaka ta idejna strana prava, vidi se po tom, što će vrlo rijetko i najokorjeliji cinik, zločinac ili tiranin priznati, da je njegov rad svijesno i hotinice u opreci s pravom. Slučajevi su očitoga i otvorenoga gaženja prava u modernom društvu prilično rijetki, ali je zato to češća težnja, da se nepravo i nasilje maskira pravom. Iz toga slijede dva vrlo praktična rezultata za ostvarenje načela zakonitosti i ograničenje nasilja. Prvo da je i gola konstatacija prava, za kojom ne stoji nikakova fizička snaga, osim neospornoga moralnoga auktoriteta objektivnosti, kadra obuzdati i najjače nasilje; — drugo da je vrlo opasno, ako se ta konstatacija prepusti onomu istomu organu, koji raspolaže fizičkom snagom, potrebitom za ožívotvorenje drugih društvenih interesa.

Da bi se sila istisla iz društvenih odnošaja i zamijenila pravom, tome leži čitav rad i razvitak kulturnoga čovječanstva. Medjutim je pravo, kako znamo, samo skup propisa, što na prisilni način uredjuju vanjsko ponašanje ljudi u društvu. Pravo je dakle još uvijek samo uredjena, kanalizovana sila, koja se vrši po stalnim pravilima. Ono je iz sile nastalo te se silom i održava. Ipak, i ako je sila još uvijek nuždan atribut prava, ništa nije pravu u krajnjoj konsekvenciji tako oprečno kao sila. Pravo se svojim usavršavanjem sve više udaljuje od sile i približava ideji norme, da bi jednom uzmoglo važiti kao očišćeni, spiritualizirani propis bez ikakove vanjske sankcije i prisile. Evolucija prava od fakta, sile do norme nije ravna, a ni brza. Često se čini, da se čitavo čovječanstvo ili bar većim dijelom vratilo na polaznu točku, izgubilo se u nasilju. Ipak se jasno primjećuje, osobito na području kaznenoga prava, te najizrazitije domene društvene prisile, kako se pravo palagano, ali neprestano evolvira u smjeru ideje, norme. Istaknuli smo, kako čovječanstvo u svojoj borbi za pravo a protiv sile, nije dospjelo dalje nego, da svede vršenje sile u stalne granice. Medjutim sila svedena u stalne granice, ogradjena i kanalizovana sila nije više gospodar nego sluga ljudskih odnošaja. Netom je ljudski um uspio, da toj sili postavi stalne granice na svim područjima javnoga i privatnoga života, obavljen je glavni i najteži dio posla. Treba samo osigurati, da se te granice ni na kome mjestu ne prodru, da se regulisano korito ne provali, i razorni će elemenat postati sredstvo u ljudskim rukama.

Tomu cilju služi i najsavršenija društvena tvorevina kulturnoga čovječanstva, moderna pravna kulturna i socijalna država sa svojim najjačim pravnim i stvarnim garancijama za ispravnu konkretizaciju prava od vrhovnih pa do najnižih pravnih sfera. Ona se zove pravnom, jer je i na upravnom području vezana pravnim normama od zadiranja u pojedinačku pravnu sferu i jer ta njena vezanost nalazi

svoju sankciju u kontroli nezavisnoga i nepristranoga upravnoga sudstva. To je opći pojam i poprječni tip predratne evropske pravne države, ali to nije još njeno najsavršenije oživotvorenje. Pravna je država u potpunom smislu riječi samo ona, u kojoj je pravo najviša kategorija, vrhovni auktoritet, kojemu su podredjeni svi čini i interesi pojedinaca i državnih organa. Pravna država mora biti dakle i na području ustavotvornom odnosno zakonodavnom vezana pravom. Kako nije bilo dovoljno za pojam pravne države u pomenutom širem smislu, da postoje propisi o vršenju upravnih funkcija, jer tih je propisa imala u većem ili manjem opsegu i policajna država, tako nije dosta za pojam pravne države u ovom užem značenju, da joj ustav normira postanak, nadležnost i odnošaj vrhovnih državnih organa te stajalište države prema slobodi pojedinaca, već treba da i te ustavne norme dobiju svoju sankciju u kontroli redovnih sudova ili jednoga naročitoga ustavnoga suda. Moglo bi nam se prigovoriti, da ni time još nije ostvarena pravna država u potpunom savršenstvu, pošto rad pomenutih sudova ne podleži nikakovoj daljoj pravnoj kontroli; on je dakle samo faktično vezan na zakonske norme, ali ne pravno, pošto ta vezanost nema nikakove pravne sankcije. To je istina, ali u pravu se ni ne da postići nešto apsolutno i savršeno. Svaki pravni akt mora na koncu da postane neizmjenjiv i neosporiv, bez obzira na svoju objektivnu saglasnost s pravnom normom, jer inače ne bi mogao da služi kao prisilan regulator konkretnih društvenih odnošaja. Slučajevi se objektivne protupravnosti ne mogu nikada potpuno isključiti kod autoritativnoga ustanovljenja prava, oni se mogu samo ograničiti na najmanju mjeru, ako se svaka konkretizacija prava povjeri onomu državnomu organu, koji je za taj posao najkvalifikovaniji, a dalji se napredak može postići jedino usavršavanjem kvalifikacija toga najpodesnijega državnoga organa. Kako je sud po svojoj pravnoj spremi, po svojoj nezavisnosti, po svojoj specijalizaciji i nezainteresovanosti, po metodama svojega rada sposobniji od zakonodavnoga ili ustavotvornoga organa, da vrši kontrolu nad zakonitošću administrativnoga rada, tako je on najsposobniji državni organ, da vrši pravnu kontrolu i nad radom zakonodavca odnosno ustavotvorca. Organ, koji ima kao glavnu zadaću, da oživotvori opće interese stvaranjem apstraktnih pravnih normi, dolazi često u opasnost, da zbog tih općih interesa i nehotice predje granice svoje kompetencije. Kako je pojedinac nepouzdan sudac u stvarima svoga interesa, tako je i državni organ. Izuzetak postoji donekle kod suda, jer sud u predmetima, što ih rješava, nije zainteresovan. Gdje je i sud sam u dotičnoj stvari zainteresovan, kao kod vlastitoga popunjavanja, tu mu nisu odriješene ruke, već stoji pod pravnom kontrolom administrativne vlasti. koja imenuje suce i onda, kada sudački zborovi imaju isključivo pravo predlaganja kandidata, kao u Srbiji.[1]) Ko ne priznaje, da je sud sposobniji, da ispravno i nepristrano prosudi, da su

[1]) Po srpskom zakonu o sucima od 4. ožuj. 1911. čl. 17-23 imenuje suce kralj ukazom na prijedlog ministra pravde. Ali je ministar kod toga vezan prijedlogom sudskih kolegija. Ti se kolegiji sastoje kod kandidiranja prvostepenih sudaca iz

ustavotvorac odnosno zakonodavac kod stvaranja ustavnih ili zakonskih normi ostali u granicama prava, taj mora poricati potrebu podjele vlasti uopće.

Pravna kontrola može biti objektivna ili subjektivna, potpuna ili nepotpuna. Nepotpuna je kontrola, kada se ograniči samo na ustanovljene kaznene ili disciplinske, odnosno i materijalno-pravne odgovornosti onoga organa, koji je povrijedio pravo, ali se time ne nište one specijalne pravne posljedice, što su se dotičnim aktom htjele postići. Takova je odgovornost organa na upravnom području postojala i u policajnoj državi. Upravni je organ i tu odgovarao za povredu upravnoga propisa disciplinski, a često i kazneno te materijalno, ako je tom povredom nanesao nekomu protupravnu štetu ili korist. Takovu nepotpunu kontrolu vrše nad povredom ustavnih normi sudovi ministarske odgovornosti i u onim državama, gdje ustav nije stavljen pod pravnu zaštitu sudske vlasti, pa i kod nas. Medjutim kao u upravi, tako i na području stvaranja zakona, kontrola mora biti potpuna, ako hoće da bude uspješna. Ona je direktna ili objektivna, ako kontrolni organ neposredno proglasi apsolutno nevaljanim sam dotični akt. Takovu ulogu imadu ustavni sudovi austrijskoga i českoga tipa. Kontrola može biti takodjer indirektna ili subjektivna, kada kontrolni organ ne ništi sam protupravni akt, već jedino njegove pravne posljedice glede konkretnoga slučaja. Na tom je načelu bila zasnovana kontrola austrijskih, hrvatskih i bosanskih sudova nad protuzakonitim naredbama, na njemu se osniva i vlast amerikanskih redovnih sudova, kada ispituju ustavnost zakona, a i naše upravno sudstvo ne može direkte poništiti neku opću uredbu upravne vlasti, već je samo ne smije primijeniti na konkretni slučaj, ako nadje, da je nezakonita.

Naš Vidovdanski ustav ne sadrži nikakove ustanove o tom, da li su sudovi ovlašteni ispitivati ustavnost zakona, a takove ustanove nije sadržavao ni zadnji srpski ustav od god. 1903. tako, da je u tom pogledu kod nas velika nesigurnost. Raniji su srpski ustavi sadržavali ustanovu, po kojoj je samo narodnoj skupštini pripadalo pravo ispitivati, da li je ona na ustavan način sudjelovala kod stvaranja nekoga zakona[2]), dok svi naši priječanski zakoni o sudačkoj vlasti sadrže ustanovu, da sudovi nemaju vlasti ispitivati ustavnost pravilno proglašenih zakona[3]). Glede ispitivanja ustavnosti t. zv. neredaba za

ministra pravde te predsjednika kasacionog i apelacionog suda, kod predlaganja predsjednika prvostepenih sudova od svih članova apelacionoga suda i kasacije, a kod kandidiranja viših sudaca iz svih članova kasacije i drž. savjeta. Na svako se mjesto predlažu po dva kandidata, izmedju kojih bira ministar.

[2]) Vidi: Čeda Marković, Arhiv 1907., str. 413. sl.

[3]) Isporedi čl. 6. hrv. zakona o sudskoj vlasti od 28. veljače 1874., čl. 7. austr. osnov. drž. zakona o sud. vlasti od 21. pros. 1867. (br. 144 l. d. z.); § 18. bos. sud. ustava od 23. pros. 1913.; § 19. zak. čl. IV.: 1869. za Ugarsku. Na tom stanovištu stoje glede našega ustava S. Jovanović, Ustavno pravo SHS. 1924. str. 72-73, Živ. M. Perić. Gradj. zakonik 1909.

nuždu po § 14. temelj. austr. drž. zak. o carev. vijeću od 21. prosinca 1867. (br. 141 l. d. z.), vladao je u literaturi spor[4]), ali u praksi sudovi su se prema njima držali jednako kao i prema zakonu u formalnom smislu. Po tome je u priječanskim stranama kralj, izdavajući ustavom propisanu formalnu ispravu o zakonu, pravomoćno utvrdio, da je dotični akt pravi zakon u formalnom ustavnom smislu, da su se dakle stekli svi ustavni uslovi za postanak zakona, a naročito predvidjeni sporazum obadviju ustavnih faktora. Kralj je dakle imao pozitivno ovlaštenje, da pravomoćno utvrdi opstojnost nekoga zakona. Kralj je mogao i neustavno stvoriti zakon, koji bi bio imao za sudove obaveznu moć, ako je htio zloupotrebiti to svoje ovlaštenje. Po ranijim srpskim ustavima imala je narodna skupština negativno ovlaštenje, da svojom izjavom pravomoćno utvrdi, da nije na ustavan način sudjelovala kod stvaranja nekoga zakona i da tom svojom izjavom, bez obzira na njenu ispravnost ili neispravnost, poništi pravnu snagu formalnoga zakona. Zlorabeći tu svoju vlast mogla je narodna skupština nadokinuti i zakon, koji je ispravno stvoren. Pošto narodna skupština nije mogla svojom izjavom pravomoćno stvoriti zakon, a pošto je ipak nečija izjava morala biti i u tom pozitivnom pravcu konačna, to moramo zaključivati, da je i srpski kralj po ranijim ustavima imao vlast pravomoćno potvrditi, da je nastao zakon, izdavajući o tome formalni pismeni akt. Sve su druge vlasti morale tu konstataciju priznati za pravomoćnu i obaveznu, dok ju nije možda poništila narodna skupština svojom protivnom tvrdnjom. Prema tome su se sudovi i na bivšem austrijskom a i na srpskom pravnom području morali ograničiti jedino na to, da utvrde, da li postoji onakov formalni pismeni akt, kakov je po ustavu predvidjen za promulgaciju zakona, pa ako postoji, morali su ga primjenjivati bez obzira na njegovu ustavnost ili protuustavnost, dok se god u Srbiji nije izjavila narodna skupština, da ona kod stvaranja toga zakona nije sudjelovala na ustavan način.

Ispitivanje ustavnosti zakona bar u onom opsegu, u kojem je sudovima pripadalo po partikularnim pravima prije ustava, pripada im i danas. U obziru pravnih normi, stvorenih prije ustava, ono im pripada i u većem opsegu, jer se je ustav u pogledu ranijih pravnih propisa postavio na stanovište običnoga zakona, po kojem »lex posterior derogat priori« (čl. 142.). Da bi sudovi mogli s jednakim uspjehom vršiti ispitivanje materijalne strane ustavnosti zakona, stvorenih iza ustava po obrnutom načelu »lex (fundamentalis) prior derogat legi (communi) posteriori«, o tom ne može biti nikakova spora. Ali da bi im bilo teško i više puta nemoguće ustvrditi formalnu ustavnost zakona, koja obuhvaća u sebi ispitivanje čitavoga legislatornoga procesa od zakonskoga prijedloga, pa do konačnoga glasanja u skupštinskom plenumu, čitavo pitanje ispravnog verificiranja

[4]) Za vlast sudova: A. Menger, System des österr. Zivil-Prozessrechtes, I. str. 282., te Ulbrich, österr. Staatsrecht 404. Protiv Ullmann, Das österr. Zivilprozessrecht 1892. str. 18.

i konstituiranja skupštine, zakonitosti izbora, izbornih lista itd., o tome nema također nikakove sumnje. Nego s takovim se poteškoćama susrećemo i inače u sudstvu na svakom koraku, pa nas one opet ni ne mogu ni ne smiju odvratiti od utvrdjivanja onoga, što je više puta ne samo moguće i lako, već dapače evidentno. Gdje se neispravnost ne može utvrditi, tu bi kao uvijek vrijedilo faktično stanje kao ispravno i zakonito. Tako je u kaznenom pravu, tako je u gradjanskim parnicama, tako je u vršenju upravnoga sudstva, tako bi bilo i u pitanju formalne ustavnosti zakona. Možda bi za olakšanje rada sudovima na tom području bilo najumjesnije, da i kod nas obavi verifikaciju mandata jedan nezavisan i nepristran sudski forum, čije bi rješenje moralo biti prejudicijalno za sve ostale sudove i državne vlasti[5]). Ali se sudovi ne bi mogli nikada odreći ispitivanja formalne ustavnosti zakona, jer baš u tim formalnim propisima leži u glavnom čitava i jedina garancija zakonitosti rada legislatornih organa, koji su u pitanju materijalne sadržine budućih zakona pravno neograničeni, odnosno sva se pravna ograničenja kod tzv. zakona ustavne kompetencije često svodi na kvalificiraniju većinu ili ostale strože formalnosti u konstituisanju i radu ustavotvornog organa.

U našoj je literaturi prvi i gotovo jedini zauzeo stanovište, obzirom na srpski ustav od god. 1903., da sudovima pripada neograničena vlast cijeniti ustavnost zakona, profesor subotičkoga fakulteta dr. Čeda Marković[6]). On umuje ovako: Po ranijim je ustavima pripadalo pravo narodnoj skupštini, da ispituje, da li je ona na ustavan način sudjelovala kod stvaranja zakona. U ustavu od god. 1903. nije to pitanje riješeno. Ali neki organ mora biti, koji će ispitivati i ustavnost zakona, a taj organ može biti jedino sud, koji je dužan biti na čistu, je li onaj državni akt, koji se pojavljuje u vanjskom ruhu zakona, doista zakon. Sud sudi po zakonu, ali za to sud mora znati, ispitati, utvrditi, što je zakon. Protiv toga je ustao beogradski profesor Živ. M. Perić[7]). Da sudovima ne pripada pravo cijeniti ustavnost zakona uči i Sobodan Jovanović[8]), dok se dr. Sagadin u ocjeni[9]) djela Slobodana Jovanovića ne slaže u tom pitanju s njime. Ni dr. Pitamić[10]) ne priznaje sudovima pravo cijeniti ustavnost zakona. Po njemu je kraljeva konstatacija sadržana u promulgacijonoj ispravi konačno i pravomoćno rješenje, da je do-

[5]) Kakov bi kaos u ocjenjivanju zakonodavnoga rada današnje skupštine nastao bez te konačne i pravomoćne verifikacije, nije teško sebi predočiti. Sve kada bi u ovakvim prilikama i bilo sudovima ne samo dopušteno već i naloženo ispitivati ustavnost zakona, oni ga ne bi mogli ni vršiti, kao što ne vrše ni ispitivanje zakonitosti uredaba (Rješenje o stanovima od 16. prosinca 1924.!)

[6]) Arhiv 1907.

[7]) Vidi predgovor Niketićeva izdanja gradj. zakona od 1909.

[8]) Ustavno pravo SHS str. 72.—73.

[9]) Arhiv 1924.

[10]) Ustava ni zakon. — Slovenski Pravnik 1923.

tični akt pravi zakon u ustavnom smislu te riječi. U najnovije se je vrijeme protiv sudskoga ispitivanja ustavnosti zakona izjavio i ljubljanski profesor dr. Djordje Tasić[11]). Sa stajališta monarhističkoga principa bio je sasma razumljiv i opravdan propis, da sudovima ne pripada vlast cijeniti ustavnost zakona, jer kralj stvarajući ustav, daje narodu koncesije iz punoće svoje vlasti. On najbolje zna, što je i koliko je prava ustupio i najbolje može kontrolirati, da li se zakoni kreću u granicama te koncesije. — Medjutim se u novije doba sve više pisaca izjavljuje za pravo sudske kontrole nad ustavom, te se ta kontrola priznaje sudovima po samoj naravi stvari, gdje god im nije izričito oduzeta. Tako u Francuskoj Dugnit i Jéze, a u Austriji Kelsen i Merkel[12]).

Mi smo već istaknuli, kako je to samo konsekvencija, produbljenje pojma pravne države. To je ostvarenje načela, da se i u državi svaka funkcija povjeri onomu državnomu organu, koji je za vršenje te funkcije najkvalifikovaniji, da se dakle i najviša pravna kontrola povjeri najkvalifikovanijemu pravnomu organu, — dakle sudu. Ne dirajući time dakako u nadležnost ostalih državnih organa, koji su po svom sastavu i postupku kvalifikovaniji, da u granicama prava ostvaruju sve ostale konkretne i apstraktne interese u državi. Time dovode ti slobodni državni organi u okvir prava neprestano nove i žive socijalne i prirodne snage, te ih podčinjaju interesima zajednice. Ali sve te snage treba da su koordinirane, da su upravljane stalnom zajedničkom cilju, a tu koordinaciju društvenih snaga vrši pravo, kao stalna apstraktna, objektivna institucija, u koju svi subjektivni i faktični odnosi mogu ulaziti samo po stalnoj osnovi.

Kako se pojedinačka sloboda ne može ostvariti bez podjele državne vlasti, tako je i ta podjela neodrživa bez medjusobne kontrole. Tko poriče, da sudovima pripada pravo kontrole nad ustavnošću zakona, taj mora dopustiti, da zakonodavac smije dignuti sve ustavne garancije sudske nezavisnosti, čime bi bila sasma uništena uloga i funkcija sudske vlasti kao čuvara stvorenoga prava. Prigovorit će nam se, da te apsolutne garancije, u koliko nismo pristaše škole prirodnoga prava, i onako nema, jer što ne može sudovima oduzeti zakonodavac, može im osporiti ustavotvorac. To je istina, ali opet moramo naglasiti, da se u pravu nešto apsolutno i savršeno ni ne da postoći. Kada smo nadležnost, kvalifikacije i funkcije sudske vlasti stavili pod kontrolu ustavotvorca, dali smo im zbog tvrdoće ustava najveću moguću stalnost i pravnu zaštitu[13]), ali samo u koliko i ustavni propisi imadu svoju sankciju u kontroli sudova nad zakonodavcem. Ako te kontrole nema, onda je čitava tvrdoća ustava i sva stabilnost pravnoga poretka u vječitoj opasnosti, jer je ustav

[11]) Arhiv 1925.

[12]) Vidi literaturu kod Tasića l. c.

[13]) Istina je, da pravo štiti u prvom redu pravna svijest naroda, osobito na području javnoga prava. No pravna se svijest ne stvara samo nesvjesno razvitkom faktičnih prilika i potreba, već i svjesno normom zakonodavca.

doduše zaštićen od zakonitoga, pravilnoga mijenjanja, ali je potpuno nezaštićen od nezakonitoga neispravnoga mijenjanja običnim zakonima.

Ministarska odgovornost radi predlaganja ili premapotpisa neustavnoga zakona ne može nam takodjer puno pomoći, jer su za optužbu ministara od strane državne skupštine postavljene takove poteškoće, da bi se taj zakon doista mogao prije nazvati zakonom o ministarskoj neodgovornosti, nego li o ministarskoj odgovornosti[14]). Ako $^2/_3$ članova narodne skupštine može osujetiti svaki njezin prijedlog, koji ide za redovitom promjenom ustava, onda je upravo apsurdno, što te iste dvje petine ne mogu staviti ministre pod optužbu radi protupravne promjene ili povrede ustava. Dakako da to optuživanje, ako nije zaključeno natpolovičnom većinom prisutnih članova narodne skupštine, ne bi smjelo imati za posljedicu demisiju optuženoga ministra, jer bi se inače ono izrodilo u sistem rušenja ministara sa strane manjine; — ali ako bi i državni sud primio optužbu, ministar bi morao demisionirati. Time ne bi bio porušen parlamentarni režim, ali bi ustav bio jednakom mjerom štićen i od nezakonitoga mijenjanja. Kako danas stvar stoji, vrlo je nevjerojatno, da bi se ikada moglo optužiti bilo koje ministarstvo radi premapotpisa neustavnoga zakona, jer je gotovo nemoguće, da parlamentarna većina, koja je taj zakon izglasala, spadne u istoj skupštinskoj periodi, a po svoj prilici ni u slijedećoj, ispod $^1/_3$. A pošto odgovornost zastaruje za 5 godina, daljnje je skupštine ne će moći više ostvariti. Dakako, da ni takova pooštrena ministarska odgovornost ne bi imala puno praktičnoga smisla, ako bi zakonodavac mogao da mijenja i njezin opseg, odnosno da dira u kompetenciju, kvalifikacije i nezavisnost državnoga suda ministarske odgovornosti. Kako je kontrola sudstva nad ustavnošću zakona naročito potrebna u složenim državama, da ne bi ni pojedine države ni centralna vlast prekoračile granice medjusobne nadležnosti[15]), tako bi ona bila bar zasada do jačega amalgamovanja naših plemenskih, regionalnih i kulturnih opreka vrlo podesna i za naše prilike, da obuzda eventualne hegemonističke prohtjeve i bojazni. — Usporiti ili zapriječiti formiranje duhovnoga jedinstva naših plemena sigurno ne bi mogla takova ustanova, kako ga nije zapriječila ni u američkim Sjedinjenim državama, nego bi ga još pospješila, garantujući načelo zakonitosti, dakle koordinaciju svih plemenskih i regoinalnih snaga i interesa te njihovo podredjenje nekomu zajedničkomu, objektivnomu stalnomu cilju.

Tkogod nije uvjeren, da je ustavna svijest pravno neodgovornog vladara i narodne skupštine te neograničena kraljeva mogućnost uskratiti sankcije neustavnomu zakonu i optužiti ministre dovoljna garancija za ustavnost zakona, taj mora stajati na stanovištu, da i

[14]) Čl. 91.—93. ustava, zatim zakon od 9. lipnja 1922.

[15]) Na toj se bazi razvila kontrola sudova nad ustavom u Sjedinjenim državama i ostalim engleskim dominijima. — Jelinek, Allgemeine Staatslehre 1914. str. 517.

sudovi moraju imati pravo cijeniti ustavnost zakona, a u našem ustavu nema ustanove, koja bi se tomu protivila, kako je nema ni u osnovama zakona o sucima odnosno o uredjenju sudova.

Propisi čl. 48. i 109. ustava, a naročito ovaj zadnji imadu u prvom redu da zaštite nezavisnost sudova od upravne vlasti. Ustav je podvrgao sudove zakonu, odredivši, da oni sude »po zakonima«, na osnovu »zakona«, ali im nije zabranio, da u svakom konkretnom slučaju ispituju i utvrdjuju, imadu li doista pred sobom zakon u ustavnom smislu te riječi[16]). Time, što je u čl. 80. normirao, da zakone proglašuje kralj ukazom, koji sadrži i sam zakon, riješen od narodne skupštine, da taj ukaz premapotpisuju svi ministri, a ministar pravde stavlja na nj državni pečat, te se brine o njegovu obnarodovanju u »Službenim Novinama«, odredio je samo onu konačnu formu, što je mora imati svaki zakon, ali nije kazao, da sve, što se u toj formi pojavi, vrijedi eo ipso kao zakon za sve pojedince i sve državne organe. Svakako i danas, kada u ustavu nema propisa, da samo narodnoj skupštini pripada vlast ispitivati, da li je na ustavan način sudjelovala kod stvaranja nekoga zakona, držimo, da doklegod narodna skupština živi i funkcioniše, nitko joj ne bi mogao poreći pravo, da oglasi kao nevaljan prividni zakonski akt, kod čijega stvaranja ona nije sudjelovala. Isto se tako ne može osporavati jednako pravo ni kralju. Kraljeva promulgacija zakona nema dakle ni danas za narodnu skupštinu neospornu obaveznu snagu. Pa kada ta promulgacija nema neosporne snage, onda ima sud ne samo pravo nego i dužnost, da ispita ustavnost toga formalnoga zakonskoga akta, koji ima za sebe samo presumpsiju istinitosti, kao i druge javne isprave. Kad je ustav propisao, da sudovi sude po zakonima, nije im svakako time htio zabraniti, da sude po ustavu, jer i ustav je samo jedan zakon naročite vrsti, — zakon, koji se ne može pravno izmijeniti kasnijim običnim zakonima, ali zakon, koji sudove i direkte veže, jer mnoge njegove ustanove moraju sudovi direkte primjenjivati. Ako se tvrdi, da sudovi nemaju pravo ispitivati ustavnost zakona, jer da se to protivi ideji podjele vlasti, na kojoj je izgradjen i naš ustav, valja primijetiti, da ideja podjele vlasti nije neko apsolutno pravilo, koje bi važilo za sve slučajeve i bez naročite ustavne sankcije. Materijalne se i formalne funkcije pojedinih organa gotovo nikada ne slažu, a konačno, ako se ideji podjele vlasti ne protivi, kada zakonodavac apsolutno i neograničeno za svoje apstraktno područje utvrdjuje, što ima važiti kao zakon, onda se toj ideji ne može protiviti ni to, ako sud za svoje područje slobodno i neograničeno utvrdi, što ima vrijediti kao zakon, pravna norma za konkretni slučaj. De fakto imadu tu vlast u jednakoj mjeri i jedan drugi ali je de jure nema ni jedan, jer je i zakonodavac jednako vezan na ustav, kako je i sud vezan na zakone. Što ta vezanost kod suda ne

[16]) Tako i Č. Marković l. c. Obratno dr. Tasić drži, da je to pitanje hotimice prepušteno razmjeru snaga vrhovnih organa. Faktički je čitavo pravo podvrgnuto razmjeru snaga, ali snaga, vlast, sila ne može biti pravo samo za to, što je momentano najjača.

može biti podvrgnuta nikakovoj daljoj pravnoj kontroli, dolazi odatle, što državni aparat nema savršenijega i pouzdanijega pravnoga kontrolnog organa od suda. Potreba je dakle, da svaki pravni akt postane jednom konačan neizmijenjen i neporeciv, dakle i izvršiv, sposoban, da prinudno regulira konkretne odnošaje; — ali je isto tako potreba, da nijedan pravni akt ne postigne tu konačnu, neizmijenjenu i neosporivu snagu, dok nije konkretizovan po najkvalifikovanijem pravnom organu i najsavršenijoj metodi ispitivanja obzirom na njegovu saglasnost s višim i najvišim pravnim normama. Kada bi dakle sa pravnoga gledišta postojali podjednako važni razlozi, da se sudovima prizna ili ospori vlast ispitivati ustavnost zakona, pravnici bi se, pa i sudovi morali zalagati svim silama, da održe to pravo, jer je ono neophodna potreba pravne sigurnosti, stalnosti i nepovredivosti ustavnih norma, najjača pravna garancija podjele vlasti i ličnih sloboda i jedini put i način za usavršavanje principa zakonitosti, za pobjedu reda nad haosom, ideje, duha norme nad faktom, silom i materijom. Pošto se iz ustava dade logički izvesti takov pravni zaključak za područje srbijanskih sudova, spomenuta ustavna norma ima derogatornu snagu i za suprotne odredbe naših partikularnih zakona o sudskoj vlasti. Svakako je interesantno, da sudovima nisu osporili vlast ispitivati ustavnost zakona ni nove zakonske osnove o sucima i uredjenju sudova.

Što se tiče opasnosti sudačkoga apsolutizma valja naglasiti, da je taj apsolutizam najmanje vjerovatan i opasan. Sudovi ne raspolažu ni s kakovom fizičkom snagom. Čitav njihov autoritet leži u ispravnosti i objektivnosti njihovih rješenja, a ta se dade dosta uspješno kontrolrati po čitavom javnom mišljenju. I zato bi sudovi vrlo teško i nerado išli rušiti taj najjači bedem svoje vlasti. U ostalom svako sudsko rješenje obuhvaća samo konkretni slučaj, pa se kod drugoga slučaja može i ispraviti. Namjerice ne bi mogli sudovi vrijedjati pravne norme, dok je bar većina sudaca najvišega sudišta riješena da brani zakon. A u pogledu tih najviših sudaca vrši se naročita stroga selekcija, kod koje ne ostaju neuvaženi ni interesi javne uprave, koja te suce imenuje u nekim stranama, kao u Hrvatskoj i Slavoniji, potpuno slobodno i nevezano na prijedlog stručnih sudačkih zborova.

Moglo bi se prigovoriti, ako se na taj način dade gotovo nekakova prevaga organu, odredjenomu za čuvanje, konserviranje prava, pred organom za stvaranje novih pravnih normi, nastat će zastoj u evoluciji, pomladjivanju prava, jer se na onom graničnom području izmedju ustavnosti i neustavnosti ne će moći stvoriti nijedna nova obavezno pravna norma[17]). Velika opasnost ne postoji ni od toga,

[17]) Dr. Tasić l. c. drži, da se ne može sudovima prepustiti kontrola nad zakonodavstvom, jer bi ovo izgubilo svaku slobodu, kao što se ne može dati sudovima kontrola nad svrsishodnošću upravnoga akta. Sve je to istina, ali nitko ni ne traži, da sudovi ispituju svrsishodnost ni zakonodavnoga ni administrativnog rada. Ali toj je svrsishodnosti postavljena stalna zakonska granica, a na nju mora neko da pazi. U ostalom sistem se normi sve više razvija, sve se više

jer vidimo, da svako pravo ima veliku moć regeneracije i u onom slučaju, kada ne postoje naročiti organi za stvaranje prava kao u primitivnim porecima, ili ti organi nisu dovoljno aktivni kao u zemljama u kojima pravo nije kodificirano n. pr. u Engleskoj i Madjarskoj. Kada kažemo, da sudstvo čuva, konservira pravo, moramo imati pred očima, da niti je sudstvo muzej, niti su pravne norme mumije ili petrefakti. One bi se radije mogle prispodobiti organima, koji se od svog postanka pa do smrti neprestano razvijaju primajući u se najprije neprestano nove stvarne elemente iz pojedinih slučajeva, dok broj tih slučajeva ne nabuja toliko, da se u njihovu postepenom diferenciranju potpuno izgubi ona prvotna pravna norma i nastanu kao kod cijepanja stanice gotovo neprimjetno nove skupine normi. U ostalom svagdje u životu opažamo na primitivnom stepenu jaču djelatnost reproduktivnh nego li konservativnih organa. Primitivan čovjek ili narod radja mnogo više individua, nego li se može u danim prilikama održati. On stvara bez cilja i uz opasnost po egzistencije već postojećih individua. Na naprednijem stepenu reproduktivna snaga popušta, ali se za to povećava konservativna djelatnost i briga oko usavršenja i održanja stvorenih individua. Takov odnošaj vlada i u pravu izmedju reproduktivnih i konservativnih organa. Primitivni poredak stvara više, nego se može održati i razviti, ali pravi se napredak može postići i tu samo izgradnjom, usavršavanjem individua.

Sa svakoga gledišta proizlazi, da je pravna kontrola nad svim djelima pojedinaca i državnih organa elemenat reda, napretka, pravne sigurnosti, da je najjača pravna barijera zakonistosti, bez koje sve ostale ustavne i zakonske garancije legaliteta, kojima obiluje naš pravni sistem, nemaju temelja ni praktične vrijednosti. Pošto smo došli do zaključka, da ta pravna garancija kod nas postoji, navesti ćemo njene dalje konkretizacije i specijalizacije u ustavu i nekim zakonima kao i glavne faktične zapreke, za što se ideja legalnosti ne može kod nas ostvariti u potpunom opsegu.

Kako je ustav zaštitio sudove od zakonodavca, tako ih je osigurao i od uprave, naredivši, da oni ne stoje ni pod kojom vlašću, osim pod vlašću zakona, a naročito im nema niko pravo štogod nalagati (109.). Da upravna vlast ne posegne ni u ona sporna područja izmedju sudstva i uprave, odnosno da ne bi kao jača pod izlikom spornosti posegla i u nesumnjivu nadležnost sudske vlasti, ovlastio je ustav kasacijoni sud, da on samostalno i obavezno za sudove i upravne vlasti rješava sporove nadležnosti (110.). I tu se vidi, da se naš ustav ne drži strogoga principa podjele vlasti, iz koga bi htjeli neki izvesti normu, da sudovi ne smiju cijeniti ustavnost zakona. I zakonodavno je područje ustavotvorac ograničio od presizanja upra-

interesa povlači u pravnu sferu, a sve manje slobodne akcije ostaje i organima i pojedincu. Što se pravni sistem više usavršuje, to se uprava sve više svodi na puku primjenu zakona, dakle na sudstvo u materijalnom smislu — doduše bez sudske organizacije i garancije. Kada bi se mogle predvidjeti sve moguće situacije, kada bi se one tipički ponavljale, pravni bi ih poredak sve normirao, i svrsishodnosti bi nestalo iz prava.

vne vlasti, zabranivši joj izričito donašati uredbe zakonskoga značaja, ako nije naročitim zakonom ovlaštena za svaki pojedini slučaj. Te uredbe ne smiju se protiviti ni ustavu, ni zakonu za čiju su primjenu ili po čijem ovlaštenju izdane (94.). Ta zabrana nalazi svoju pravnu sankciju u tome, što takove uredbe ne vežu ni redovne sudove (109.), a ni upravne sudove (134.), u koliko se protive ustavu ili drugim zakonima. Objektivno upravno sudstvo nije kod nas predvidjeno, pa zato po načelu podjele vlasti ne mogu ni redovni, a ni upravni sudovi te protuzakonite uredbe direkte dokinuti, već im uskratiti primjenljivost u konkretnom slučaju. Osim toga postavio je ustav načelo kaznene odgovornosti svih državnih i samoupravnih organa za krivice izvršene u vršenju službene vlasti (čl. 18, 91. 112). Za tužbu protiv svih upravnih organa osim ministara zbog delikata u vršenju službe nije više potrebita privola nadležnoga ministra kao po § 66. bivšega srpskoga činovničkoga zakona. Ali ne samo da državni organ odgovara kazneno, već i država odgovara za njegov rad materijalno pred redovnim sudom[18]) (1891.), a on odgovara regresno državi (18.). Čitava se ta odgovornost osim glede ministara može ostvariti pred redovnim sudovima, koji su vezani samo na zakone, pa mogu i tim povodom samostalno utvrdjivati zakonitost ili nezakonitost rada optuženih organa, u koliko je to u vezi s kaznenom odgovornošću ili naknadom štete, a u koliko je i mimo toga povrijedjen zakon na čiju štetu naredbom ili riješenjem upravnoga organa, može se tražiti reparacija te povrede pred upravnim sudovima (134.). Medjutim i maerijalna, kaznena, a često puta i reparacija upravnoga sudstva dolaze vrlo sporo, ili je povreda takove prirode, da se neda uspješno reparirati. I tomu ima donekle lijeka u našem zakonu o činovnicima gradjanskoga reda, koji propisuje, da činovnik nije dužan ispuniti protuzakonite naloge svoga pretpostavljenoga, već ako nije opasnost u odvlaci, može ga pismeno upozoriti, pa ako pretpostavljeni pismeno ponovi svoj nalog, mora ga podredjeni izvršiti, koliko izvršenje toga naloga nije kažnjivo po kaznenom zakonu (§ 90. zak. o činov. gradj. reda). Dapače ni vojnikova subordinacija ne ide tako daleko, da bi po nalogu pretpostavljenoga smio izvršiti očito zločinsko djelo (§ 27. voj. k. z.). Ta samostalna odgovornost svakoga podredjenoga organa za kaznena diela, učinjena po nalogu pretpostavljenoga, koju ponovno ističe i zakon o ministarskoj odgovornosti (čl. 5.), vrlo je važna garancija zakonitosti — i to iz dva razloga: prvo, što je ministarska

[18]) Prof. Ž. M. Perić i dr. Drag. Arandjelović u Predavanjima o gradj. sud. postupku I. knjiga str. 21.—23. drže, da bi upravni sudovi morali riješiti pitanje protupravnosti upravne radnje, a to izvode iz načela podjele vlasti i sličnoga stanovišta francuske prakse. Ne slažem se s time. Upravni sudovi ispituju ispravnost upravnih akata sa stanovišta specijalnih sankcija, što ih donosi upravno sudstvo, ali obzirom na kaznenu ili gradjansku odgovornost ispituju zakonitost ili nezakonitost upravnih radnja i to takodjer po principu podjele vlasti samostalno redovni sudovi. Dakako da koncentracija redovnih sudova ne povlači za sobom posljedice, koje može izreći samo upravni sud, ali može biti i za nj obavezna obzirom na svoju savršeniju metodu ispitivanja, n. p. kaznena presuda.

odgovornost praktički gotovo neprovediva, pa kada bi se nalogom ministra mogao zakloniti svaki podredjeni organ, bili bi gradjani izručeni na milost i nemilost upravne vlasti; — za tim što podredjenoga činovnika može doduše ministar zaštiti od materijalne odgovornosti, jer materijalno odgovara povrijedjenomu u prvom redu samo država, a činovnik samo regresno državi. Naravno, da se taj regresni privatno-pravni zahtjev ne će ostvariti protiv volje ministara, dočim se kaznena odgovornost može ostvariti i protiv volje ministara. Kada pomislimo, kako je širok pojam zločinstva zloupotrebe vlasti po našem kaznenom zakonu, moramo doći do zaključka, da bi ta garancija zakonitosti bila jedna od najjačih, kada bi bila samo ostvarljiva. Ali tu dolazimo do najvećih faktičnih zapreka ostvarenju principa legaliteta, od kojih ću ja istaći samo neke glavnije.

I ako čini zločin zloupotrebe zvanične vlasti tkogod, pa i po nalogu pretpostavljenog zloupotrebi povjerenu mu vlast državnu ili samoupravnu, da bi nekomu nanio štetu, opet činovnik, koji je primio takov protupravan, pa i kažnjiv nalog, jedva će mu se moći oduprijeti, kada znade, da nad njegovom glavom visi još tri godine od publiciranja činovničkog zakona nesretni Damoklov mač arbitrarnoga otpuštanja iz državne službe bez ikakve penzije ili uz znatno smanjenu[19]), pa da će i na tu smanjenu penziju morati čekati još, tko zna, koliko mjeseci, a možda i godina. Doista u prekarnijem pravnom položaju prema svomu poslodavcu jedva da je ikada stajao ikoji namještenik! U takovim okolnostima nije čudo, što će mnogi činovnik riskirati i vrlo problematičnu kaznenu odgovornost pred sigurnim otpuštanjem, naročto činovnik bez kvalifikacija, stranac, opterećen porodicom i zbog svoje nekorumpiranosti bez imanja, a o onom korumpiranom ne treba ni govoriti, jer ovoga ima vlada i partija zbog njegovih neispravnosi uvijek u šakama.

Rekao sam, da je kazneni progon zbog zloupotrebe vlasti po višem nalogu vrlo problematičan, jer se zamiće na tužbu državnoga odvjetnika, koji nije u svojem zvanju neovisan sudac već premjestiv na drugo službeno mjesto, kadgod ministar pravde izgubi prema njemu nužno povjerenje. A što znači danas za oca brojne porodice i uz ovakovu oskudicu stanova, koji se opet dijele po upravnoj vlasti, biti premješten osobito u takovo mjesto, gdje ne može školati djecu, ne treba razlagati. Kada bi sve i bio naglašen u zakonu i praksi princip najstrožega legaliteta za optužnu funkciju državnoga odvjetnika, imalo bi to vrlo malo uspjeha u spomenutim okolnostima, kada su po srijedi interesi vlade. A ovako, gdje se i inače za optužni rad državnih odvjetnika uvijek ističe princip oportunosti, znamo, kako će stvar stajati s javnom optužbom protiv intencija vlade. Supsidijarna optužba oštećenoga, koju poznaju svi naši postupnici osim bosanskoga, može tu vrlo slabo pomoći, prvo radi toga, što se ona redovno priznaje, samo kada je nanešena neka materijalna šteta, zatim što se može ostvariti samo, kada državni odvjetnik izjavi, da

[19]) Čl. 224, 234, 239 činov. zakona.

napušta optužbu, a po zakonu ga na takovu izjavu ne može siliti nitko, pa može zavlačiti stvar, koliko god hoće. Dapače i onda, ako je već jelnom izjavio, da optužbu napušta, on je može u svakom momentu preuzeti ponovno, pa opet zavući stvar, dok oštećenomu ne dosadi ili dok ne nastupi zastara.

Medjutim državno odvjetništvo ima svakako u prvom redu i tu zadaću, da se progon kaznenih djela provede što konsekventnije i učini nezavisnim od privatnih prohtjeva oštećenika s jedne strane, a s druge strane i od volje suda. Toj bi zadaći svakako odgovaralo bolje načelo legaliteta, koje bi onda zahtijevalo, da i državno odvjetnici budu jednako nezavisni u vršenju svojega zvanja kao suci, jer ako se državno odvjetništvo pretvori u instituciju, koja — umjesto da progoni jednakom mjerom sve delikte i delikvente — zaštićuje izvjesne kategorije delikata i delikvenata time, što ni samo ne vrši ispravno optužnu funkciju, niti dopušta, da je vrše supsidijarni tužitelji, onda takovo pravno stanje utiče i na pravilno funkcioniranje sudova. Sudovi istina sude po zakonu, ali suci nisu mašine, nego živa stvorenja. Zakon, koji se po subjektivnom nahodjenju državnih organa protiv jednoga primjenjuje, a protiv drugoga ne primjenjuje, pretvara se lako u zloporabu prava i zakona. A u svakoga se ispravnoga čovjeka buni pravno čuvstvo, da on bude u nečijim rukama sredstvo za vršenje te zloporabe. I onda se naravno zloporaba prava optužbe nastoji parirati zloupotrebom prava sudjenja, osobito ako je to pravo u rukama potpuno nezavisnih organa, na pr. porote[20]). Legalitet se na području sudstva ne može nikako održati bez legaliteta na području optuživanja.

Tu bi se dalo donekle pomoći jedino tako, da se sudovi postave na striktno i doslovno tumačenje 1. al. čl. 18. ustava, po kojem ima svaki povrijedjeni pravo, da t u ž i n e p o s r e d n o s u d u državnoga ili samoupravnoga činovnika za delikte u vršenju službe, da se dakle oštećenomu prizna p a r a l e l n o pravo optuživanja i svih pravnih lijekova kao i drž. odvjetniku[21]). To se stanovište ne bi protivilo ustavu (čl. 18. i 142.), i ako se ne može baš tvrditi, da je time ustavotvorac htio stvoriti za oštećenoga pravo paralelne optužbe, jer ustavotvorac nije tada po svoj prilici ni predvidjao, da će ikada nastati potreba takova tumačenja spomenute ustavne norme, koja je preuzeta iz čl. 28. srp. ustava od god. 1903., u kojem je značila negaciju načela izraženoga u § 66. srp. zakona o činovnicima od 15. veljače 1865., po kojem činovnik za svoj službeni rad nije mogao ni gradjanski ni kazneno odgovarati bez privole nadležnoga ministra. Šta više protiv činovnika nije vodila istragu i dizala optužbu redovna srpska istražna vlast, niti mu je sudio redovno nadležan sud, nego komisija, odredjena od nadležnog ministra, i sud, delegiran po ministru pravde. Naravno, da su uslijed toga bila vrlo slabo zaštićena subjektivna prava i pojedinački interesi od zloupotreba upravnih organa, što je dovelo do spomenute ustavne norme, a nje-

[20]) Vidi o tom moj članak u Slov. Pravniku 1922.

[21]) Na tome se osniva poznati problem mletačkoga trgovca.

zina primjena kod nas u smislu prava paralelne optužbe mogla bi mnogo pomoći principu legalnosti. Svakako je vrlo nužno, da se u budućem zakonu o kaznenom postupku pravo supsidijarne optužbe jače osigura, odredivši rokove, u kojima će oštećeni moći pokrenuti ili pospješiti postupak, ako državni odvjetnik ostane neaktivan.

Treći je stvarni nedostatak za ostvarenje načela legalnosti naša samo prividna sudačka nezavisnost. Suci nisu kod nas materijalno nezavisni, i doklegod bude zavisilo od sklonosti upravne vlasti i političkih faktora, hoće li sudac završiti svoju karijeru u IV. grupi I. kategorije, doklegod bude razlika izmedju te IV. i od nje više III. grupe iznosila oko 50% dohodaka, dokle bude i ta treća grupa jedva predstavljala minimum egzistence za pojedinca ili vrlo malu porodicu, dotle sudac u svojem radu ne će moći ostati indiferentan prema željama i interesima političkih faktora. Osim toga je zimus ministarskim rješenjem od 16. prosinca 1924., kojim se produžuje važnost prestaloga zakona o stanovima, probijena i ta prividna sudska nezavisnost na najosjetljivijem mjestu. Suci, kao siromašni stanari, bili su prisiljeni, da protiv svojega pravnoga uvjerenja, protiv zakona i ustava primjenjuju jedno nezakonito i neustavno rješenje ministarstva, ili da ospore i sebi pravo krova nad glavom. Time je stvoren jedan vrlo opasan precedens, koji prijeti, da oduzme sudovima ne samo vlast ispitivati ustavnost zakona, već i zakonitost uredaba i rješenja, čime bi i zakonodavna vlast parlamenta izgubila svaku sankciju, a zakonitost i lična sloboda i posljednji oslon.

Ima još i bezbroj drugih pravnih i faktičkih zapreka za ostvarenje zakonitosti kod nas, kao nestašica sudaca zbog njihova slaboga materijalnoga položaja, prenatrpanost sudova, koja dolazi i otuda, što se predsjednici i starješine ne postavljaju uvijek samo po sposobnosti, a to ubija ambicije kod najboljih i najsposobnijih. K tomu dolazi zastarjelost i sporost postupka osobito u Hrvatskoj, pa pretjerane sudske pristojbe, koje valja platiti unaprijed, — i mnogo drugih stvari, zbog kojih je inostranstvo još pred par godina primijetilo: »Der Rechtsweg führt in Kroatien nicht zum Ziele«, samo što nažalost nije puno bolje ni u ostalim stranama države — osim nešto u Slovenačkoj, ni onda, kada nisu po srijedi politički interesi, a gdje su još i oni u pitanju, nije teško pogoditi, kako će stvar izgledati. A ipak se bez prava ne može živjeti ni napredovati, pa ako pravo i počinje s izrekom: jači sam, ja imam pravo, — ono mora težiti ostvaranju principa: jači sam, jer imam pravo.

Stvaranje novih kr. javnih bilježništava.

Priopćio dr. Dušan Putnik, kr. jav. bilježnik u St. Pazovi.

Od polovice studenoga 1924. pa do danas radi se punom parom u ministarstvu pravde na stvaranju novih kr. javnih bilježništava, ali i to jedino onih u Hrvatskoj i Slavoniji. Od kako je uvedena kod nas istitucija kr. javnih bilježnika, od ces. patenta od 7. veljače 1858., pa do polovice studenoga 1924., dakle ukupno kroz više od 60 godina, nije izišlo toliko imenovanja kr. javnih bilježnika, koliko ih je uslijedilo za ovih jedva 4 mjeseca.

Pojava ova je ne samo nova, nego daje i mnogo razloga, da se svaki, koji znade, šta je institut javno-bilježnčki do danas vrijedio za pravni život i pravnu sigurnost, duboko zamislio, kuda će to dovesti, ako se ovako nastavi. Ta vidimo, da se stvaraju po graničarskim selima, gdje je zbog zadružno-pravnih odnošaja broj ostavinskih rasprava minimalan, po 3—4 javna bilježništva; vidimo, da se arondiranjem novih javnih belježništva postojeća bilježništva svode često na nulu, jer im se ostavlja samo po jedna ulica sa parkom, gimnazijom, crkvom ili drugim imetkom mrtve ruke; — vidimo, da u mjestima, gdje su čista kr. javna bilježništva, bez advokature, stvaraju nova i nova bilježništva i dosadanjim bilježnicima potkopava egzistencija; — vidimo, gdje se bez ikakove stvarne potrebe, bez saslušavanja banskoga stola i bilježničke komore stvaraju s jedne strane sitna, mikroskopska bilježništva, sastojeća iz jedne općine ili samo jedne ulice u takovoj općini, da se u isto vrijeme omogući osnivanje velikih, nesrazmjerno opsežnih bilježništva u istom tom kotaru; — vidimo da se posve novim, mladim ljudima, koji su istom započeli odvjetničku praksu, što više, koji takove još niti nemaju, koji dakle nisu pokazali ni znanstvene, ni praktične ni moralne garancije za besprikorno vršenje tako važnog ureda, daju velika bilježništva na račun značajnih, u besprikornom vršenju bilježničkoga zvanja osijedjelih kr. javnih bilježnika.

Čovjek bi morao biti vrlo naivan ili kratkovid, ako mu ne bi bilo jasno, e se ovdje ne radi o stvaranju novih kr. javnih bilježništava u interesu javnom, iz potrebe pravnoga prometa i potrebe pravosudne administracije, nego u interesu progona političkih protivnika, i o nagradjivanju partijskih korteša, — dakle u interesu privatnom i takovu, koji se na zakon ne obazire.

N o m i n a s u n t o d i o s a, pa zato ne ćemo navoditi nikakovih primjera, ali mislim, da je javno mnijenje i suviše osvjedočeno, koliko je ova moja konstatacija istinita. No najbolje osjećaju sav teret ove žalosne istine na svojoj vlastitoj koži oni kr. javni bilježnici, koji su ovim radom pravosudnoga tiskarskoga stroja u korjenu svoje egzistencije dirnuti. Koliko mi je poznato, većina od njih, uvjereni u kratkotrajnost i nemogućnost opstanka ovih namet-bilježnika, rezignirano sliježu s ramenima, čekajući bolja vremena; — drugi škrgućući zubima, psuju i protestuju, tješeći sebe i svoje, da će doći drugi

režim, koji će ukinuti sva ova bilježništva, koja su na štetu starih bilježnika otvorena, te uvjeravaju, da imaju već i obvezna očitovanja o tome od šefova i vodja opozicije; — treći sazivaju sastanke, na kojima traže puta i načina, kako da se ove nepravde izravnaju. Manje više svi oni traže i iščekuju pomoći od promjene političkih prilika; — svi se nadaju, da će političkim putem i političkim utjecajem ovu napast skinuti s vrata, navodeći kao razlog, što je ova napast, o kojoj prije par mjeseci nisu još ni sanjali, došla političkim putem, pa da će tako i otići. Klin klinom!

Ja ne znam, koliko su nade mojih plačidrugova u promjenu režima osnovane, najmanje pak može itko znati, kada će i da li će doći takov režim, koji bi u istinu počinjene nepravde administrativnim putem bio voljan poravnati. Mislim medjutim, da mi pravnici, koji drugima pružamo pomoći redovnim pravnim putem, ne bismo smjeli ni u vlastitoj stvari ovaj put previditi ni mimoići, nego ga imamo nastupiti čak i onda, ako je onaj drugi put posve siguran i zajamčen. To dugujemo svojem staleškomu ponosu; — to dugujemo i kasnijim pravnim pokoljenjima, koja će danas sutra s pravom kritikovati, kako smo se u ovoj nevolji ponijeli, da li kao pravnici ili kao sitni politički pigmeji ili prišipetlje.

Kao pravnici moramo se pitati: ima li ministar pravde prava, da ne ispitajući potrebu otvaranja novoga kr. javnoga bilježništva i ne pitajući nadležne faktore, otvara od dana na dan u istom kotaru sve nova i nova bilježništva? — Ako na to pitanje ogovorimo negativno, onda smo našli put i način, kojim možemo kao pravnici potražiti lijeka ovomu zlu; onda nam stoji prosto. da udarimo tužbom na državni savjet u smislu čl. 18. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima od 17. svibnja 1922., jer se tuženo ministarstvo ne će moći tada sakrivati za razlog iz čl. 19. točke 3. istoga zakona.

Koliko je meni poznato, poslužio se jedan kolega ovakovom tužbom, ali je navodno otpućen iz meni nepoznatih razloga. Pregledao sam odluke drž. savjeta, koje je sredio g. Ljub. Radovanović (Beograd, 1924.), ali nisam tamo našao ovakova slučaja. Ne preostaje mi dakle drugo, nego da u najboljem uvjerenju, da u ranijoj žalbi ili žalbama slične vrste na državni savjet nije izneseno sve ono, što bi po mojem skromnom mišljenju moglo izazvati povoljnije stanovište državnoga savjeta, iznesem svoje mišljenje o tom pitanju. — Pošto sam i ja pogodjen jednim ovakovim ministarskim rješenjem, te mi je jedva tri mjeseca iza imenovanpa i odredjenja užeg okoliša, kad još nisam ni počeo djelovati kao kr. jav. bilježnik u istom, oduzeta više nego trećina užeg okoliša uslijed stvaranja novoga bilježništva, poslužio sam se tužbom na državni savjet. U istoj iznio sam ove misli i razloge:

Uz postavljanje (imenovanje) kr. javnim bilježnikom u opsegu sudb. stola biva obično istodobno i odredjenje užeg okoliša, u kojem sudovi imadu tog novopostavljenog bilježnika kao sudb. povjerenika upotrebljavati.

Tim postavljanjem moje osobe za kr. javnoga bilježnika stekao sam u smislu § 1. bilježničkoga reda za Hrvatsku i Slavoniju od 21. svibnja 1855. (d. z. l. br. 94.) pravo, da na zahtjev stranaka glede pravnih poslova, što ih one u mojoj prisutnosti sklope ili potvrde, sačinjavam javne isprave i dajem o njima otpravke, da se skrbim za pohranjivanje isprava, koje mi budu povjerene, i napokon da u slučajevima, zakonom ustanovljenim, izdajem svjedočanstva o raznim činima. Odredjivanjem pak užeg okoliša upravo njegovim stvaranjem stekao sam osim toga još i pravo, da budem u dodijeljenim općinama upotrebljavan kao sudbeni povjerenik za vodjenje ostavinskih rasprava i drugih agenda, navedenih u § 183. gore citiranog bilježničkoga reda. Za poslove i jedne i druge vrsti (čisto bilježničke kao i poslove sudbenoga povjerenika) imadem pravo na nagradu, koja je predvidjena u bilježničkoj tarifi, odnosno koju za slučaj, ako se ne pogodim, odredjuje sud (§ 109. bilježn. reda). Ova nagrada imade, obzirom na značaj bilježničkoga zvanja biti primjerena (§ 185. bilježn. reda) i tolika, da omogućuje pristojnu egzistenciju nosiocu ovako važnoga zvanja (naredba zem. vlade, odjela za pravosudje, od 7. rujna 1896. br. 10.226. — Uredov. Zbir. nared. prav. struke sv. V. br. 602. str. 91.). Prema tome stekao sam time pravo na pobiranje nagrade za opće javno-bilježničke agende u cijelom području sudb. stola mitrovačkoga (§ 11. bilj. reda), a posebno na agende sudbenoga povjerenika u gore naredjenim općinama, koje su uvrštene kao uži moj okoliš u drugo javno bilježništvo. To je moje ius quaesitum, koje mi se u cijelosti ne može — bez moje krivnje — pukim administrativnim aktom, uopće oduzeti, djelomično pak može se oduzeti samo, ako se pokaže faktična potreba za novim arondiranjem bilježništava, dakle ako za to krnjenje mojega stečenoga prava govori j a v n i i n t e r e s.

No i takovo umnažanje postojećih bilježništava, ako ih faktična potreba zahtijeva, ne pripada diskrecijonalnoj vlasti ministra pravde, nego je za to ustanovljen p r o p i s, koji obvezuje toga glavara pravosudne uprave. Naime član X. uvodnoga patenta od 7. veljače 1858, kojim se bilježnički red od 21. svibnja 1855. (d. z. l. br. 94.) uvodi u Hrvatskoj i Slavoniji, a tako i § 10. samoga bilježničkoga reda vele, da će se ustanoviti posebnim propisom, k o l i k o će biti u svakoj pojedinoj krunovini kr. javnih bilježnika. Znači, da ne može ministar od slučaja do slučaja i povodom svake konkretne molbe (ili možda i bez molbe) sam o tome po svojoj uvidjavnosti odlučivati, nego se to ima po propisu, obaveznom i za ministra, urediti. Taj posebni pak propis, koji je u stvari zakon, koji govori o načinu, kako se ustanovljuje broj kr. javnih bilježnika, izišao je naknadno i on je sadržan u § 5. naredbe ministarstva pravosudja od 7. svibnja 1860. (d. z. l. kom. XXXII. br. 120.), te veli: »Ako uslijed ovih odredaba ili drugih osobitih okolnosti bude obnadjeno, da bi u pojedinim mjestima trebalo umnožiti ustanovljeni broj bilježnika, bit će ministar pravosudja vlastan, saslušavši prethodno zemaljski (apelacijoni) sud i komoru bilježničku, s obzirom na potrebu, koja doista postoji,

u vlastitom djelokrugu izreći o tome odluku«. Savezno s tim odredjuje i naredba zem. vlade, odjela za pravosudje u Zagrebu, od 21. ožujka 1876. br. 1102. (Pravos. Zbirka sv. III., br. 283. str. 92.), da se »ima izviditi, da li je potrebno umnožiti broj bilježnika«.

Kako iz ovoga zakonskoga materijala proizlazi, može se ovo ius quaesitum stvaranjem novoga bilježništva krnjiti samo onda, ako to javna potreba zahtijeva. No baš zato, što bi se uprava mogla za svaki svoj ćef pozivati na »javnu potrebu«, ustanovljeno je, da se ima izviditi, da li ta potreba »doista postoji«, te je šef pravosudne uprave vezan propisom, da o mjeri i faktičnoj egzistenciji te potrebe ima saslušati 1. zemaljski (apelacijoni) sud; 2. bilježničku komoru. Zakonodavac je, dakle, predvidio, da bi šef pravosudne uprave mogao i suviše zabrazditi u iznalaženju »potreba« za umnažanjem javnih bilježništava, pa ga je vezao gore citiranim propisima.

Meljutim takova potreba nije ničim ustanovljena a još manje postoji u slučaju, kad je ministarstvo pravde naredbom od . . . . . (citiraju se ovdje potankosti mojega konkretnoga slučaja).

Ne samo da citirana naredba nije donesena po faktičnoj potrebi, nego je ona jednostavno prešla i preko propisa § 5. cit. naredbe, ogriješivši se tako i o propisane formalnosti i o modus procendi. Da je citirano riješenje s formalno-pravne strane nevaljano, postoji vrlo likvidan dokaz, a taj je, da je doneseno uopće bez ikakova prijedloga, a nije se u smislu § 5. cit. propisa makar samo i pitalo a nekmo li saslušalo mišljenje nadležnih foruma o faktičnoj potrebi otvaranja novoga bilježništva. Oba gore citirana faktora (apelacijoni sud i bilježnička komora) su jednostavno mimoidjeni, a što je još simptomatičnije za savjesnost u tom radu, jest fakat, da u ovom aktu ministarstva pravosudja nema uopće traga o tome, da je otvaranje novoga bilježništva (III.) itko na svijetu bilo predlagao bilo zagovarao; jednostavno je bez ikakova istraživanja i bez ikakova predspisa napisana napadnuta naredba, u čemu leži najbolje priznanje tuženoga ministarstva, da se o faktičnoj potrebi pravnoga prometa i života nije ni radilo niti išlo za zadovoljenjem takove potrebe.[1]

Koliko mi je poznato, na prigovore, koji se čine tuženomu ministarstvu zbog stvaranja čitave legije novih bilježništava u Hrvatskoj i Slavoniji, poziva se ono na § 13. bilježničkoga reda, koji govori o tome, da je ministar pravde vlastan imenovati bilježnika i bez raspisivanja natječaja i bez osobitoga prijedloga. Medjutim je ovo pozivanje na § 13. bilježničkoga reda skroz deplasirano, jer § 13. i slijedeći govore o imenovanju (popunjivanju) na upražnjena bilježnička mjesta, dok o stvaranju novih bilježništava govori § 10. bilj. reda, koji se poziva na posebnu naredbu, koja će uslijediti i koja

[1] Iza toga dolaze brojke, iz kojih se vidi, da su stvorena bilježništva u strašnom nesrazmjeru po veličini, kao i da je novo bilježništvo stvoreno prije, nego li je ono ranije stvoreno uopće počelo funkcionisati!

je uslijedila naredbom min. pravosudja od 7. svibnja 1860., te koju sam gore citirao, imenito § 5. iste.

U ostalom sasvim je jasno, u kojem slučaju može ići diskrecionalno pravo ministra pravosudja. Kada postoji upražnjeno mjesto bilježničko i kada zaista imade više kompetenata, koji svi imaju jednake kvalifikacije, onda se mora dati pravo ministru, da to mjesto popuni osobom svojega povjerenja, jer time ne vrijeđja ničija stečena prava, pošto reflektanti na bilježništvo, imajući jednaku kvalifikaciju, nisu time još stekli nikakovo pravo. Ovdje se dakle u slučaju popunjenja postojećega bilj. mjesta novom osobom mora dopustiti, da predleži slučaj čl. 19. br. 3. zakona o drž. savjetu, gdje je upravna vlast pozitivnim pravom ovlaštena, da donosi rješenja na osnovi slobodne ocjene, gdje dakle nema mjesta tužbi na drž. savjet. No kada se imade otvoriti novo bilježničko mjesto, kada se time imade okrnjiti postojeće stečeno pravo dotadanjega bilježnika, onda se takov slučaj imade opravdati jedino javnom potrebom, — javnim interesom. Da li takov javni interes i potreba postoji, ne može se prepustiti slobodnoj ocjeni ministra, koji redovito ne zna, ni koliko imade koje bilježništvo općina, ni kolik je broj duša u istima, ni koliko imade svaka od njih ostavina godišnje, ni da li dosadanji bilježnik savladava i s kakovim uspjehom toliki posao. Sve to imadu da ustanove pozvani faktori, kojima stoje na raspolaganju potrebni podaci, koji imadu neposrednoga dodira i nadzora nad prvostepenim sudom dotičnoga javnoga bilježnika i nad samim bilježničkim uredom istoga, te mogu da ustanove »pravu potrebu« otvaranja novoga bilježništva odnosno razlog, da se krnji ius quaesitum staroga bilježnika.

Ustanovljivanje ove potrebe ne može se prepustiti slobodnoj ocjeni ministra pravde, jer bi inače politički i lični motivi mogli da dodju do izražaja, te bi jedan ovako važan institut, kao što je javno-bilježnički, mogao da postane igračka u rukama šefa pravosudne uprave i politike uopće. U ostalom javno-bilježnički institut postoji i u drugim pokrajinama naše države, gdje je razvijeniji pravni život, pa i tamo takodjer ne može ministar pravde po svojoj slobodnoj ocjeni otvarati nova bilježništva. I tamo je vezan pozitivnim propisom u pogledu otvaranja novih bilježništava, dok u pogledu imenovanja, popunjivanja ispražnjenih mjesta postoji, kao i u nas, načelo slobodne ocjene. Razlika je jedino u sistemu, kojim je ministar vezan pri otvaranju novih bilježništava. Dok na pr. u Vojvodini postoji propis, da se novo bilježništvo može otvoriti, kada postojeće predje 40.000 duša, dotle u nas postoji propis, da se to može učiniti, kada nastane prava potreba i kad istu ustanove propisanim načinom dva već prije navedena faktora.

Da ministar pravde otvara nova bilježništva kadgod i kolikogod hoće, toga nema nigdje, pa ni u nas, a ako se to dozvoli, onda je javno-bilježničkom institutu odzvonilo, onda dolazi do pauperizacije i proletarizacije ovoga za državu tako važnoga staleža. Na eventualni prigovor tuženoga ministarstva, da je i otvaranje mojega bilježništva uslijedilo bez obdržavanja zakonskih propisa, odgovaram, da je to doduše istina, ali je ipak razlika u tome, što je tadanji imalac bilježništva pismeno očitovao, da na odcjepljenje pristaje, pa prema tome nije povrijedjeno njegovo stečeno pravo, jer i ovdje vrijedi ono: »Volenti non fit injuria«.

Iz svega dakle proizlazi, da je moje stečeno pravo okrnjeno napadanom naredbom ministra pravosudja, koja je formalno-pravno nevaljana, jer je donesena bez ustanovljenja pravne potrebe i bez obdržavanja modus-a procendi, t. j. bez saslušanja mjerodavnih faktora; — a materijalno-pravno je nevaljana, jer nije donesena u javnom nego u privatnom interesu, pa stoga pozivom na čl. 15. i 18. zakona o drž. savjetu i upravnim sudovima podižem protiv ministarstva pravde kraljevine S. H. S. ovu tužbu i molim itd.

Ne laskam sebi, da sam iscrpio potpuno i nepogrješivo cijelu materiju, o kojoj je riječ, ali će samoj stvari koristiti, ako ovi redovi potaknu i druge, da iznesu svoja mišljenja o ovom sudbonosnom pitanju.

Jedna plenarna rješidba vrhovnoga suda.

Napisao dr. Ernest Miler, sveučilišni profesor.

(Literatura je radi pregleda navedena i na kraju studije).

U kaznenoj stvari proti dru V. Mačeku i dr. radi zločinstva iz člana 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi predložilo je drž. odvjetništvo u Zagrebu prijedlogom od 5. siječnja (januara) 1925. br. 46, da se proti istima povede istraga i odredi istražni zatvor temeljem § 171. al. I. i § 166. toč. 2., 3., 4. kp., na što je sudac istražitelj pristao. Na pritužbu osumnjičenih je kazneni senat sudb. stola u Zagrebu zaključkom od 11. siječnja (januara) 1925. br. 62 obustavio kazneni postupak, te izjavio, da nema razloga istražnomu zatvoru u smislu gornjih paragrafa. Proti ovomu zaključku je drž. odvjetništvo u Zagrebu izvelo dne 14. siječnja (januara) 1925. pritužbu, te je banski stol rješidbom od 20. siječnja (januara) 1925. br. 903 odredio povedenje istrage radi zločina iz čl. 1. toč. 1., 2., 5. zakona o zaštiti javne bezbjednosti, dok je zabacio pritužbu proti onomu dijelu zaključka, kojim se nije bio odredio istražni zatvor, obrazlažući to time, da za obligatornost istražnoga zatvora uvjetuju propisi §§ 171. i 166. kp. in fine zločinstvo kažnjivo smrću ili tamnicom barem 10 godina, da se okrivljenici dr. Maček i dr. nalaze pod istragom radi zločina iz čl. 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti, kažnjiva po čl. 2. istoga zakona smrću ili robijom do 20 godina i da prema stanju stvari nije predvidljivo, da bi rečene okrivljenike imala čekati kazan smrti, a po čl. 19. spomenutoga zakona imade se opći dio srpskoga krivičnoga zakonika primjenjivati na sva krivična djela po zakonu o zaštiti javne bezbjednosti, a prema propisu §-a 14. srpskoga krivičnoga zakona najmanja mjera robije je 2, a ne 10 godina. Proti ovomu dijelu zaključka banskoga stola podnijelo

je drž. nadodvjetništvo dne 20. veljače (februara) 1925. pod br. 219 žalbu ništovnu na obranu zakona, jer da je njime povrijedjen zakon u ustanovi §-a 171. al. II. k. p. Vrhovni sud u Zagrebu izdao je u punom vijeću rješidbu od 6. travnja (aprila) 1925. br. 1159, da je onim dijelom gore navedene rješidbe banskoga stola, kojim je odlučeno, da se proti dru Mačeku i dr. zbog sumnje zločina iz čl. 1. toč. 1., 2., 5. zakona o zaštiti javne bezbjednosti ne odredjuje istražni zatvor i da se isti imadu uz uvjete §-a 182. k. p. staviti na slobodu, povrijedjen zakon u ustanovi §-a 171. al. II. k. p. Pripominjem, da je isto stanovište zauzeo i vrhovni sud odio B. rješidbom od 10. listopada (oktobra) 1924.

Ja ću nastojati pridonijeti razjašnjenju ovoga pitanja, ogledavši ga i s onih stanovišta, s kojih ga naše vrhovno sudište nije ogledalo.

Tu se kriju ovi problemi:

1. problem političkoga delikta;
2. da li je opravdano mišljenje vrhovnoga suda, da je u svakom slučaju za čine iz člana 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti istražni zatvor obligatoran po §-u 171. al. II. k. p. ?
3. da li se može primijeniti načelo »in dubio pro reo«?
4. da li mogu sudski organi izricati prognostičke sudove?

I. Politički delikt.

Čini se, da je izraz »délit politique« prvi put upotrijebila g. 1830. francuska »charte« nakon srpanjske revolucije[1]). Dolenc[2]) tvrdi, da je pojam političkoga delikta bio jasnije odredjen god. 1831. u ugovoru izmedju Francuske i Švicarske, dok Politeo[3]) tvrdi, da je politički delikt prvi put kodificiran god. 1832. u ugovoru izmedju Francuske i Švicarske. Znameniti njemački kriminalista Hälschner[4]) veli, da ni zakonodavstvo ni znanost ne poznadu niz delikata, koje bi kao političke valjalo lučiti od drugih nepolitičkih, te da je i svaki pokušaj takova lučenja nemoguć. Homberger[5]) tvrdi, da nije državna vlast stvorila političke delikte, već da ih je stvorila i posebno im mjesto doznačila literatura.

Naš ustav od 28. lipnja (juna) 1921. odredjuje u čl. 9. al. I., da se smrtna kazna ne može ustanoviti za čisto političke krivice, a u čl. 50. al. I., da Kralj ima pravo amnestije za političke i vojne krivice. Politički delikti su navedeni u krivičnom zakoniku za bivšu kraljevinu Srbiju od god. 1860. u gl. IX., koja važi za čitavu državu. Držim posve neopravdanom bojazan Dolenca[6]), da čak ne možemo tvrditi ni to, da je ustav zabranio osudu sa smrtnom kazni za političke delikte, navedene u gl. IX., jer da ustav dosta »elastično« veli, da se smrtna kazna ne može »ustanoviti«, što da bi se moglo tumačiti takodjer tako,

[1]) Dr. Paul Homberger: Der Begriff des politischen Deliktes. 1893.
[2]) Država i politički zločinci; Mjesečnik pravničkog društva 1925.
[3]) Politički delikt 1921.
[4]) Homberger l. c.
[5]) l. c.
[6]) l. c.

da taj propis vrijedi samo za buduće zakonodavstvo. Neosnovanost takova mišljenja izvire iz čl. 9. al. II., gdje se ispod al. I. izuzimaju slučajevi izvršenja ili pokušaja atentata na ličnost Vladaočevu i na članove Kraljevskoga Doma, a reguliranje takovih slučajeva nije prepušteno budućemu zakonodavstvu, već je jur odredjeno u gl. IX.

Čitavu seriju delikata ustanovljuje zakon o zaštiti javne bezbjednosti. Dolenc[7]) kaže, da se je zakonodavac u tom zakonu izjasnio, što se ne smije smatrati političkim deliktom, i to da mora vrijediti kao legalna interpretacija po ustavu odredjenoga pojma za čisto politički delikt. To Dolenc izvodi iz ustanovljenja smrtne kazne za delikte po čl. 1. toga zakona, premda i sam drži, da bi ti delikti i po predmetu i po motivu i po svrsi spadali medju političke delikte.

Moje je mišljenje ovo: Cijela evolucija kriminalnoga prava upućuje na što veće diferensiranje i počinitelja i čina. Pravna svijest naroda, koja se je najoštrije ispoljavala u najbistrijim glavama njegovih sinova, nije smatrala izvjesne čine, koje je država teškim kaznama kažnjavala, običnim zločinima, ni njihove počinitelje običnim zločincima. Postanak političkoga delikta je koncesija državne vlasti tomu pravnomu shvaćanju naroda. Plemenit, nesebičan motiv, etička svrha mora da se zrcale u takovu činu i počinitelju, jer narod je — rekao bih — instinktivno moralan, pa ne bi pokrivao ni čin ni počinitelja, koji bi se o te zahtjeve ogriješio. Izmedju dva ekstrema: jedan, koji vidja delikt i u najnedužnijem mišljenju, drugi, koji i u veleizdajniku gleda tek pobijedjenoga, a nipošto zločinca — narodna pravna svijest ide sredinom. Ta svijest je napokon dovela i državu do toga, da je priznala eksistenciju političkoga delikta.

Politeo[8]) se žali, što ne postoji točno odredjen pojam političkoga delikta. Francuska definicija političkoga delikta po ugledu na belgijsko pravo[9]) glasi: Politička krivična djela su djela, koja su upravljena protiv državnoga političkoga poretka bilo spoljnjega bilo unutrašnjega. Takovima se po Živanoviću[10]) ne smatraju ona djela, koja su uperena protiv osnova cjelokupnoga društvenoga uredjenja: anarhističke i nihilističke zavjere, tako zvana krivična djela protiv čovječanstva. Dakle ne bi spadali u političke delikte oni, koje počinjaju anarhiste i nihiliste. Dolenc[11]) veli, da — teoretski — boljševizam na jednoj strani, a anarhizam i nihilizam na drugoj strani ne mogu već a priori biti jedno te isto. Teoretski i nisu boljševizam s jedne, a anarhizam s druge strane ni a priori ni a posteriori jedno te isto, ali se obzirom na gornju definiciju političkoga delikta te obzirom na svrhu i sredstva imadu s kriminalnoga stanovišta jednako prosudjivati.

Možda nije suvišno upozoriti na temeljna načela te konačne ciljeve anarhizma s jedne i boljševizma s druge strane, jer izvodi Dolenca su suviše oprezni.

[7]) l. c.
[8]) l. c.
[9]) Tomo Živanović: Osnovi krivičnoga prava. Beograd, 1915. I. str. 44.
[10]) l. c. str. 46.
[11]) l. c. str. 103.

Anarhizam ne valja zamijeniti sa stanjem anarhije, jer stanje anarhije upravo pretpostavlja državnu zajednicu i izvjestan pravni red, nu ovi su nemoćni, da svoja odredjenja realiziraju, dok teorija anarhizma traži red u ljudskom skupnom životu i ide za harmonijom društvenoga bivstvovanja, ali to bi imao biti drugi red, nego li je to državni, a pravne sile moralo bi posve nestati.[12]) Anarhizam je proti pravnomu uredjenju stoga, jer je to nasilna organizacija. Glavni teoretičari anarhizma su Francuz Proudhon i Nijemac Stirner. U kratko: anarhizam ruši državu i pravo, ruši dakle osnove cjelokupnoga društvenoga uredjenja.

A boljševizam? Tu neka govore dva najznamenitija zastupnika boljševizma: utemeljitelj njegov Lenin i — rekao bih — njegov logičar Bucharin. Lenin[13]) tvrdi, da su oni stvorili novi sovjetski tip države, najviši tip države; bila bi najveća ludost i najbesmislenija utopija uzeti, da je prijelaz od kapitalizma socijalizmu moguć bez sile i diktature; ako nismo anarhiste, moramo se odlučiti za nuždu države to jest sile u cilju prijelaza od kapitalizma socijalizmu; ruski demokratizam se ukazuje višim tipom demokratizma, ukazuje se prijelazom socijalističkomu demokratizmu i uvjetima, koji dozvoljuju početak izumiranja države. Lenin[14]) ne će, da se komunizam poistovjeti s anarhizmom, jer anarhizam i anarhosyndikalizam su po njegovu mišljenju buržujske struje, koje stoje u nepomirljivoj opreci sa komunizmom. Lenin dakle očekuje smrt države.

Bucharin[15]) veli: Komunistički društveni red je takov red, gdje nema ni radnika ni kapitalista, gdje nema države; država ne postji ni u anarhističkom ni u komunističkom društvenom redu; pitaju nas, veli Bucharin, vi komuniste ste dakle za silu? mi odgovaramo: naravno, ali za revolucijonarnu silu; radnička klasa ne može postići oslobodjenje drukčije nego revolucijom, t. j. da strese moć kapitala, da razori buržujsku državu; svaka revolucija je sila proti prijašnjim gospodarima. Kao svaka druga država je proletarska država orgnizacija vladajuće klase i organizacija sile, koja ide za tim, da buržoaziju potpuno utuče. Cilj je naše diktature buržoaziju potpuno ugušiti, te nema ni govora o tom istoj dozvoliti izborno pravo. Kašnje, kod potpunoga komunizma, kada i države nestane, preobrazuju se svi u jednake drugove. Obzirom na buržujsku državu poznajemo mi komunisti samo jednu dužnost: dići ju u zrak, razoriti tu razbojničku zajednicu. I Bucharin očekuje smrt države.

[12]) Dr. Rudolf Stammler: Die Theorie des Anarchismus. Berlin 1894. str. 3. i sl.

[13]) Die nächsten Aufgaben der Sovjet-Macht, Berlin 1918. str. 6., 11., 36., 43., 49.

[14]) l. c. str. 23.

[15]) Das Program der Komunisten, Wien 1919., str. 16., 19., 21., 29., 64., 86

Koja je dakle razlika izmelju anarhizma i boljševizma obzirom na gornju definiciju političkoga zločina te obzirom na svrhu koju hoće, i na sredstva, kojima hoće jedni i drugi to postići? Nikoja! I anarhizam i boljševizam hoće da nasilnim aktima sruše državu i pravo, rušeć tim[16]) osnove cjelokupnoga društvenoga uredjenja.

Djela, preduzeta ili počinjena po anarhistima i bolješevicima u tom cilju nemaju prema tomu karakter političkih delikta. Na takova je djela, držim, mislio zakonodavac, kada je donio zakon o zaštiti bezbjednosti i poretka u državi. A da je to moje mišljenje ispravno, upućujem na izjave tadašnjih ministara i to na izjave ministra unutrašnjih djela Svetozara Pribićevića i ministra pravde Marka Gjuričića.

Svetozar Pribićević je rekao[17]): »Mi hoćemo da zaštitimo našu državu i zato donosimo ovaj zakon... Kada bi mi propustili, da se ne služimo legalnim sredstvima za suzbijanje komunizma, nego da smo živu silu... pustili protivu Vas. Vi bi se lepo proveli. Mi to nismo dozvolili, nego smo modifikovali odredbe protiv Vaše anarhističke i razorne akcije protiv države«. Marko Gjuričić je rekao[18]): »Vlada je stala na gledištu, a to je javno iskazala i u ovome projektu, da je komunistička organizacija isto što i anarhistička.... i da ne bi bilo nikakve pometnje, ovo je izrečno stavljeno u projekat ovoga zakona«. Iz toga jasno proizlazi, da se u smislu zakona o zaštiti javne bezbjednosti (čl. 1.) djela, preduzeta ili počinjena po anarhistima i komunistima, imadu jednako prosudjivati. A o tom ne može za mene biti dvojbe ni s teoretskoga gledišta.

Istaknuto je gore, da se Politeo žali, što ne postoji točno odredjen pojam političkoga delikta. »Blankettbegriff« tako zove politički delikt Homberger[19]) baš obzirom na neodredjenost njegova pojma. Tu mi valja istaći ovo: Tendencija je modernoga kriminalnoga zakonodavstva, da se uklanja definicijama. Naša osnova kazn. zakona od god. 1921. ne definira delikt drukčije nego po kazni (§ 1.). Tako to čini i srpski krivični zakon od god. 1860. (§ 1.). A nova njemačko-austrijska osnova kazn. zakona od god. 1922. ne definira pače ni dolus, jer odredjuje (§ 12.), da je kažnjiv samo onaj, tko radi dolozno ili kulpozno, a nigdje ne veli, što se pod tim ima razumijevati. Prema tomu se vidi, da se delikt definira po kazni.

Na ovo je upozorio poznati francuski socijolog Élime Durkheim[20]), podvrgavajući kritici Garofalovu koncepciju »il delitto naturale«. Durkheim veli: Definirati pojave očevidnim značajima, ne znači li to podavati površnim osebinama neku vrst premoći nad temeljnim atributima; ne znači li to upravo prekrenuti logički red te

[16]) Živanović l. c. str. 46.

[17]) Stenografske bilješke zakonodavnog odbora narodne skupštine kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, I., Zagreb, 1922., str. 14.

[18]) l. c. str. 47.

[19]) l. c.

[20]) Les regles de la méthode socioloque; Paris 1907., str. 53.

staviti stvari na njihov vrh mjesto na njihovu bazu? To je upravo tako, kao kada tko definira zločin po kazni, te se izvrgava prigovoru, da izvodi zločin iz kazne. Nu prigovor počiva na konfuziji. Ne iščinja kazna zločin, on nam se po njoj izvanjski prikazuje, pa od nje valja konsekventno poći, ako hoćemo zločin razumjeti. Ako jedna skupina djelâ pokazuje tu posebnu okolnost, da je o njih vezana kaznena sankcija, to postoji intimna veza izmedju kazne i konstitutivnih atributa tih djela. Ove osebine su, ma kako površne bile, prva i neophodno nužna karika u lancu, koji će znanost tečajem svojih eksplikacija razviti.

Ne preostaje drugo, nego prepustiti znanosti i sudu — teoriji i praksi —, da prazni oblik napune sadržinom. Razumije se, da takov sudac mora poznavati pravno shvaćanje naroda, pa ne će pogriješiti.

Može li se to prepustiti sudu? O tom je bilo govora kod donošenja ustava. Dr. Ante Dulibić je rekao[21]): »Ja mislim, da je dovoljan član 8., koji govori, kako se ta kazna može ustanoviti, da je dosta, pošto se u članu 9. kaže, da se smrtna kazna ne može ustanoviti za političke krivice. Onda će sud i pravnici praktičari, kad je došao pred sud čisto politički zločin, vidjeti, da li je politički zločin ili ne«. Ministar pravde Marko Gjurićić je rekao[22]): »Gospoda su pravila primedbe ovde protiv stilizacije stava 2. i 3. (naime čl. 9. ustava). Ona je metnuta tako, da se izbegne pogrešna tumačenja, kojih tumačenja imade dosta. A kad se na pr. ubije jedan Vladar, to je onda ubijstvo, to ne treba da bude i nije politička krivica, ali ih ima, koji tumače i dokazuju, da tu nije bila cilj, da se ubije Vladar kao čovek, nego da je tu cilj politička krivica. Da bi se izbeglo takovom tumačenju, stavlja se ovde, da, kad se ubije Vladar, da je to ubijstvo. Isto tako i onaj slučaj, kad se pored političke krivice počini prosto zločinstvo, ipak se kaže, on je učinio kradju ili razbojništvo zato, da bi došao do toga, da učini na pr. prevrat. To je politička krivica, jer je tu cilj politika. Da bi se izbeglo takvo rdjavo tumačenje, zato se to dodaje«.

Vidi se, da je Dulibić stao na stanovište, da sud ima odlučiti o tom, da li se radi o političkom deliktu ili ne, a ministar pravde nije to stanovište osporio.

Za upotpunjenje svraćam pažnju na to, da § 11. osnove srpskoga krivičnoga zakona od god. 1910. ima u drugoj alineji odredjenje o političkim krivičnim djelima, da se tudjinci radi istih ne mogu izdavati. Motivi toj osnovi daju[23]) i definiciju političkoga delikta. To je u svojem mnijenju o novoj osnovi krivičnoga zakona od god. 1921. istaknuo Josip Pobor[24]).

Čovjek bi mislio, da su po toj osnovi od god. 1910. politički delikti neki iznimni delikti u tom smislu, da ne difamiraju počinitelja. Nu tomu

[21]) Stenografske bilješke: Rad ustavnog odbora ustavotvorne skupštine kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. II. Debata u pojedinostima o nacrtu ustava str. 12.

[22]) l. c. str. 43.

[23]) str. 109.

[24]) Mjesečnik pravničkog društva 1923. str. 248.

nije tako. Motivi te osnove, govoreć o kaznama lišenjem slobode, ističu[25]), da je osnova napustila zatočenje, — te dodaju, kako je neopravdano, da zatočenje postoji kao naročita vrsta kazne, »jer je ono po trajanju i po pravnim posljedicama potpuno ravno robiji; i zatočenje je kao i robija bešćastećakazna«. Strani zakoni (Danska, Njemačka, Ugarska, Derenčinova osnova, Francuska, Belgija i t. d.) ugrožavaju zatočenjem isključivo političke krivice i dvoboj, a u predratnoj Srbiji je broj ovih krivičnih djela bio tako neznatan, da se samo zbog njih ne može preporučiti ustanovljenje naročite kazne, pa i materijalni razlozi govore proti tomu. Motivi navode[26]), da će se ona krivična djela, za koja je u drugim zakonodavstvima predvidjena naročita custodia honesta, ugroziti zatvorom. U naročitim slučajevima, vele motivi dalje[27]), može se izreći i zatvor od pet godina, koji izuzetni maksimum je potreban jedno stoga, što se u izuzetnim slučajevima zatvor od tri godine pokazuje nedovoljnim, a drugo i stoga, što po osnovi nije usvojena kazna custodia honesta. To su teža krivična djela, koja se relativno ne vrše iz niskih pobuda kao neki slučajevi ubistva, dvoboj, teške tjelesne povrede, politička krivična djela i dr. Veći se maksimum o dpet godina ne može postaviti, jer ako jedno krivično djelo, pa makar ono bilo na pr. i političko, zaslužuje veću kaznu od pet godina, onda se ne može reći, da je izvršeno iz plemenitih pobuda«.

Kurijozno stanovište i obrazloženje! Ipak ta osnova političke krivce izdvaja od ostalih osudjenika (§ 22. toč. 4.). Kako se vidi, osnova od god. 1910. nije problem političkog delikta ni iz daleka riješila.

U Hrvatskoj i Slavoniji postoji zakon od 18. lipnja (juna) 1918. o državnoj uzi i državnom zatvoru[28]), gdje su u § 1. navedeni politički delikti; nu to je preinačeno uslijed toga, što je protegnuta gl. IX. i X. srpskoga krivičnoga zakona na cijelu državu. Još upozorujem na projekat zakona o izvršivanju kazni lišenjem slobode, gdje odredjuje § 2. al. 3., da se i za političke osudjenike imadu osnovati naročita odjeljenja po mogućnosti s prostranijim sobama, nego što su normalne[29]).

Moje mišljenje o političkom deliktu je ovo: Kada političar iz političkoga motiva u političku svrhu upravi djelovanje proti državnomu političkomu poretku bilo spoljnjem bilo unutrašnjem, onda predleži politički delikt. Za mene je nedvojbeno, a to proizlazi i iz prije navedenih izjava obojice ministara, da je zakon o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi stvoren za pobijanje terorističke propagande komunizma. U koliko se pako radi o tom, taj zakon primijeniti i na one, za koje nije nedvojbeno utvrdjeno, da su pristaše terorističkih metoda komunizma, valja prije svega brižljivo ispitati, ima li mjesta uporabi

[25]) str. 122.

[26]) str. 123. i 124.

[27]) str. 125. i 126.

[28]) Zbor. god. 1918., br. 69.

[29]) Arhiv za pravne i društvene nauke. Beograd 1921. str. 454.

toga zakona i ne radi li se možda o čisto političkom deliktu. Ne mora svako djelo, koje javni tužitelj kvalificira po članu 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi, biti uistinu delikt iz toga člana, već to može biti i koji delikt iz glave IX. srpskoga krivičnog zakona, koja bezdvojbeno sadržaje i političke delikte. Tvrditi naime a priori, da je zakonodavac zakonom o zaštiti javne bezbjednosti htio depolitizirati sve delikte i tim se htio staviti u očitu opreku s članom 9. ustava, da je htio proglasiti nepolitičkim deliktom i onaj, koji se ukazuje i po motivima i po svrsi političkim, značilo bi negirati p o l i t i č k i d e l i k t, a inaugurirati p o l i t i č k i p r o c e s.

U stvari, koja je izazvala žalbu drž. nadodvjetnika na obranu zakona, sudjelovala su sva tri suda, i prvo- i drugostepeni i vrhovni, nu pitanje o političkom deliktu nije ni nabačeno. Najprije je po mojem mišljenju trebalo taknuti to pitanje. Njegovo rješenje bi naime moglo olahkotiti i rješenje daljnjega problema, t. j.: da li je istražni zatvor obligatoran u smislu §-a 171. al. II. k. p. Jer ako bi se sud bio stavio na stanovište, da je po srijedi politički delikt, to prema članu 9. al. I. ustava otpada smrtna kazna i preostaje samo kazna robije do 20 godina, pa bi bilo jednostavnije i rješenje pitanja o obligatornosti istražnoga zatvora.

Pošto to pitanje o eksistenciji političkoga delikta nije tangirano, nije otpala mogućnost smrtne kazne, postoje alternativne kazne smrti i robije, te sada valja pristupiti rješenju pitanja o obligatornosti istražnoga zatvora u smislu § 171. al. II. k. p.

II. Da li je opravdano mišljenje vrhovnoga suda, da je u svakom slučaju za čine iz člana 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti istražni zatvor obligatoran po §-u 171. al. II. k. p.?

Po zakoniku o postupku sudskom u krivičnim djelima od 10. travnja (aprila) 1865., koji sada važi u bivšoj kraljevini Srbiji, je pitanje o istražnom zatvoru jasno. Po članu 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti kaznit će se ma koje od krivičnih djela, navedenih u člana 1. istoga zakona, smrću ili robijom do 20 godina. § 131. srpskoga krivičnog postupka odredjuje, d a i s l e d n i k o k r i v l j e n o l i c e s v a g d a s t a v i u i s t r a ž n i p r i t v o r u slučaju zločinstva ili beščastećih prestupa, ako za to ima zakonskih osnova (§§ 121-123). Postoje li (§ 164.) iziskivanja iz § 161., riješit će sud, da je nadležan, da ima mjesta, da se optuženi pod sud stavi, t e ć e i s t o t a k o r i j e š i t i, h o ć e l i s e o p t u ž e n i i z p r i t v o r a i l i i z s l o b o d e b r a n i t i. P o §. 172. n e ć e s e o n i m a, k o j i s u b i l i r a n i j e o s u d j i v a n i z a z l o č i n s t v a i l i p r e s t u p e i z k o r i s t o l j u b l j a, n i k a k o d o p u s t i t i, d a s e i z s l o b o d e b r a n e. O n i, k o j i s u z b o g z l o č i n s t v a o k r i v l j e n i, r e d o v n o ć e s e p o § 171. i z z a t v o r a b r a n i t i. A i z s l o b o d e s a m o o n i, k o d k o j i h s e s t j e č u u v j e t i d r u g e i z r e k e i s t o g a §-a 171. Tu je, vidi se, neprijeporno odredjeno, kada će nastupiti slučaj zatvora, a kada slučaj obrane iz slobode.

Ističem, da je srpski krivični postupak prihvatio načelo: z a z l o č i n s t v a s e r e d o v n o b r a n i i z z a t v o r a. Naš kazneni postupak je prihvatio obratno načelo: z a z l o č i n s t v a s e r e d o v n o b r a n i i z s l o b o d e.

Kako je po našem kazn. postupku od 17. svibnja (maja) 1875.? §. 171. al. II. glasi: »Istražni zatvor valja svakako odrediti, kada se radi o zločinstvu, z a k o j e s e p o z a k o n u i z r e ć i i m a k a z a n s m r t i i l i t a m n i c a b a r e m n a 10 g o d i n a«.

Član 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti alternira kazne: smrt ili robiju do 20 godina. Kod robije je odredio maksimum tako, da sud može robiju stupnjevati unutar minimuma i maksimuma i to po §. 14. al. I. i §. 40. al. II. srpskoga krivičnog zakona od god. 1860., čiji opći dio (§§ 1.—81.) se ima po članu 19. al. II. zakona o zaštiti javne bezbjednosti primjenjivati na sva krivična djela po istom zakonu. U smislu tih citiranih zakonskih ustanova n e m o ž e r o b i j a b i t i d u ž a o d 20 n i k r a ć a o d 2 g o d i n e, a v e l i č i n a k a z n e s e i m a m j e r i t i p r e m a v e l i č i n i k r i v n j e.

Po §. 292. kp. može banski stol i stol sedmorice radi pretežnih okolnosti olahkoćujućih po rasudu svojem kazni slobode, u zakonu ustanovljene, ne samo u trajanju nego i u stupnju ublažiti. A po §§ 60.i 61. srpskoga krivičnoga zakona može se pod pretpostavama tih §§-a mjesto na kaznu smrti suditi na robiju ili zatočenje od 10—20 godina, odnosno robija ili zatočenje se može spustiti do 2 godine, a eventualno se može mjesto robije ili zatočenja suditi na zatvor od najmanje 6 mjeseci.

U smislu člana 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti može veličina krivice biti vrlo razna, a prema tomu i veličina kazne. Član 1. sadržaje veliku gomilu kažnjivih učina, što je zakonodavac dobro vidio, pa je prema tomu alternirao i kazne tako, te je nedvojbeno, da se krivac može kazniti i smrću t. j. najstrožom kaznom i robijom od 2 godine t. j. najblažom kaznom i to prema veličini svoje krivnje.

Čim zakonodavac kaznu alternira, mora dozvoliti pozvanim organima ocjenu, da li će se prema materijalu, koji im je na dispoziciju, odlučiti za jednu ili drugu alternativu.

Kako je dakle s obligatornim istražnim zatvorom po §. 171. al. II. kp.?

Državno nadodvjetništvo u svojoj žalbi na obranu zakona obrazlaže stvar ovako: Ustanova § 171. al. II. kp. predvidja obavezno ograničenje slobode za slučajeve, gdje se okrivljeni objedjuju kažnjivim djelom, na koje kazneni zakon udara kazan smrti ili najmanje 10 godišnju kazan slobode bez obzira na to, da li se stječu još koji od razloga za fakultativno ograničenje slobode. Narav stanovitih kažnjivih djela, kojih se okrivljeni ukazuje sumnjivim, opravdava po §. 171. al. II. k. p. odredjenje obaveznog istražnog zatvora. To su kažnjiva djela, koja se ističu svojom težinom, te se mora smatrati, da kod njih uvijek predleže oni razlozi, koji opravdavaju odredjenje istražnoga zatvora. U prvom redu dolaze s gledišta §-a 171. al. II. kp. u obzir oni delikti, koji su kažnjivi smrću, a u drugom redu oni delikti, na koje kazneni

zakon udara najmanje 10 godišnju kazan slobode. Jedni i drugi delikti ističu se svojom težinom u kriminalnom pogledu, pa je stoga kazneni postupnik za sve slučajeve normirao odredjenje obaveznoga istražnoga zatvora. Po čl. 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti kažnjavaju se djela iz člana 1. toga zakona smrću ili robijom do 20 godina. Razabira se po kaznenoj normi čl. 2., da je intencija zakonodavca bila ta, da se delikti iz čl. 1. toga zakona imadu kažnjavati najstrožom kazni, koju kazneni zakon dopušta, a opravdavaju interes države za samoodržanjem protiv revolucionarnih nasilnih izdajničkih struja. Usporediv kaznenu stavku člana 2. toga zakona sa kaznenim stavkama §-a 87. a) i slijed. glave IX. krivičnoga zakona, ispostavlja se, da je zakonom o zaštiti javne bezbjednosti radi očuvanja državnoga integriteta pooštrena redovita kazan izdajničkoga djelovanja po §-u 87. a) i slijed. kriv. zakona, dok je na čine iz člana 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti odredjena smrtna kazan. Već po ovom banski stol, dok je proti okrivljenicima naredio istragu radi zločinstva člana 1. točke 1., 2., 5. zakona o zaštiti javne bezbjednosti, imao odrediti i obavezni istražni zatvor, jer je na čine iz člana 1. zaprijećena kazan smrti. Na tome ne mijenja činjenica, što je po čl. 2. toga zakona zaprijećena i kazan robije od 20 godina. Istina je, da u toj kaznenoj stavci nije odredjena najniža granica kazni, dok § 171. al. II. kp. predvidja najmanje 10 godišnju kazan slobode, ali ova okolnost ne ulazi kao važna kod prosudjivanja pitanja o opravdanosti obaveznoga istražnoga zatvora, dok je po čl. 2. zakona o zaštiti javne bezbjednosti in thesi predvidjena i smrtna kazan. Inakim tumačenjem ispostavio bi se zaključak, da je zakon o zaštiti javne bezbjednosti u svojoj kaznenoj sankciji člana 2. blaži, nego li je to krivični zakon u § 87. a), koji zaključak sigurno ne bi odgovarao duhu zakona o zaštiti javne bezbjednosti, a ni intenciji njegova zakonodavca, kojemu bijaše cilj, da pooštri ustanove krivičnoga zakona u pogledu razornoga djelovanja protudržavnih elemenata.

Ovako stvar obrazlaže drž. nadodvjetništvo, a vrhovni sud je riješio, da se ova ništovna žalba ukazuje osnovanom, te to obrazlaže ovako: Za odredjenje istražnoga zatvora po § 171. al. II. kp. odlučna je vrst i veličina kazni, koju zakon za dotično krivično djelo odredjuje, a ne ona, na koju će sud krivca suditi, pa nije pravilno već unaprijed izricati, da li će i kakova kazna stići dra Mačeka i dr. zbog čina, radi kojega je proti njima odredjeno povedenje istrage, kako to čini banski stol. Čim pak zakon za čin, s kojega su osumnjičeni dr. Maček i dr., odredjuje i kazan smrti, moralo se je proti njima po § 171. al. II. kp. odrediti istražni zatvor. Po protivnom tumačenju banskoga stola ne bi uopće — ako ne postoje i koji od uvjeta § 166. t. 1—4 kp. — zbog sumnje zločina po članu 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti bilo mjesta obligatornomu istražnomu zatvoru, što se ali protivi izričnomu propisu §-a 171. al. II. kp. Prema tomu je u svakom slučaju za čine iz člana 1. citiranoga zakona po §-u 171. al. II. kp. istražni zatvor obligatoran. Tako vrhovni sud.

Razlozi, koje u obranu zakona navodi drž. nadodvjetništvo, jesu — kako se na prvi pogled čini — teški, ali je pitanje, da li su oni i valjano fundirani. Da se ti razlozi uzmognu temeljito ocijeniti, valja uzeti u obzir, kako je nastao zakon o zaštiti javne bezbjednosti. Donešen je jedva jedan mjesec iza ustava. Znanstvenoj kritici mora biti dopušteno izreći, da je taj zakon o žaštiti javne bezbjednosti bio donešen na brzu ruku, da nije uzeo u obzir zakone, koji još uvijek važe u Hrvatskoj i Slavoniji. Znanstvena kritika mora pretpostaviti, da intencija zakonodavca, izrečena u zakonu o zaštiti javne bezbjednosti, nije smjerala onamo, donijeti takov zakon za cijelu državu, koji bi bio u opreci sa jur postojećim zakonima u jednom dijelu države, već se mora staviti na stanovište, da leži baš u intenciji zakonodavca zakona o zaštiti javne bezbjednosti, da sudovi tumače i primjenjuju taj zakon tako, da bude doveden u sklad sa jur postojećim zakonima, u ovom slučaju sa propisom §-a 171. al. II. kp. tim više, što zakonom o zaštiti javne bezbjednosti nisu nipošto preinačena odredjenja o istražnom zatvoru, dakle ni II. alineja §-a 171. kp., o kojoj se ovdje baš i radi.

Po članu 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti alterniraju kazne: smrt ili robija. Krivac može prema tomu biti sudjen na smrt, ali može biti sudjen i na robiju ispod 10 godina. Pošto §. 171. al. II. kp. imperativno odredjuje istražni zatvor za kaznu smrti ili tamnice od barem 10 godina, to bi ekstenzivnim tumačenjem čl. 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti proširili isti uvijek na slučajeve, za koje se ne može tvrditi, da ih je zakonodavac toga zakona predvidio. Nije moguće pretpostaviti, da bi zakonodavac toga zakona pustio s vida član 5. al. II. ustava, od kojega ga dijeli tek jedan mjesec dana, a ustav odredjuje, da nitko ne može biti pritvoren, osim u slučajevima, koje je zakon predvidio.

Žalba drž. nadodvjetništva ističe, da je intencija zakonodavca zakona o zaštiti javne bezbjednosti bila ta, da se delikti iz člana 1. istoga zakona imadu kažnjavati najstrožom kazni, koju kazneni zakon dopušta, a to da opravdava interes države za samoodržanjem protiv revolucionarnih nasilnih izdajničkih struja.

Nu tu mi valja istaći ovo:

1.) Državno nadodvjetništvo gleda samo na najstrožu kaznu i pušta s vida, da se za delikte iz člana 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti može kazniti i najblažom od teških kazna, t. j. robijom od 2 godine;

2.) Državno nadodvjetništvo razabira iz kaznenog odredjenja člana 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti intenciju zakonodavca o kažnjavanju najstrožim kaznama u obranu državnih vitalnih interesa. Ja pako na tu intenciju ne zaključujem nipošto iz člana 2. al. I., jer su u njem sadržane i dosta blage kazne obzirom na §§ 14. i 40. srpskoga krivičnog zakona. Nu ja vidim jednu drugu intenciju zakonodavca u članu 1. Po članu 1. toga zakona je zakonodavac kriminalizirao vrlo mnoga djelovanja i tim proširio opseg kažnjivih djelovanja. Po mišljenju

drž. nadodvjetništva je pojačana sankcija, po mojem mišljenju je proširena norma.

U obranu i dokaz te svoje teze upućujem na stenografske bilješke, te će se razabrati iz izjava tadašnjega ministra unutarnjih djela Svetozara Pribićevića — a te su svakako kompetentne, da nam protumače intenciju zakonodavca, jer su pale iz ustiju kompetentnoga faktora — da je intencija zakonodavca išla baš za proširenjem norme. Pribićević je rekao[30]): »... javlja se potreba, da se donese zakon za zaštitu države, kojim će se zabraniti svaka propaganda, koja ide za nasilnom promjenom društvenoga reda, promjenom oblika i uredjenja države«. A dalje je rekao[31]): »Tendencija je ovoga zakonata, da se pogodi svaka akcija, svako propovijedanje takovih nelegalnih metoda u političkom životu«.

Kao što se iz toga vidi, tendencija je zakondavca kriminilazirati izvjesna djelovanja, jednom riječju: proširiti normu. A o sankciji se govori samo na jednom mjestu i to je odgovor tadanjega ministra pravde Marka Gjuričića jednomu govorniku. Gjuričić kaže:[32]) »Gospodin Kurbegović, vidim, predlaže maksimum kazne, robiju od 20 godina. Medjutim, pošto se odredbe opšteg dela krivičnog zakona primaju uvek, kad ima olakšane okolnosti, može se kazna spustiti na zatvor«.

Kao što se vidi, sam ministar pravde ne polaže najveću važnost na pooštrenje sankcije. I baš uslijed toga je u podnesenu osnovu zakona o zaštiti javne bezbjednosti umetnuta u član 2. alineja II.

Stoga razloga otpada i zaključak, koji povlači drž. nadodvjetništvo u svojoj žalbi, da je naime intencija zakonodavca bila ta, da se delikti iz člana 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti imadu kažnjavati najstrožom kazni, koju kazneni zakon dopušta. Pooštrenje naime, koje opravdava interes države za samoodržanjem, ne mora ležati samo u pooštrenju sankcije t. j. kazne, nego i u proširenju norme t. j. u proširenju kažnjiva učina, što je po mojem mišljenju i učinjeno članom 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti. To priznaje i samo drž. nadodvjetništvo, kada kaže, da je cilj zakonodavca bio pooštriti ustanove krivičnoga zakona, a to se može dogoditi i na jedan i na drugi način.

Drž. nadodvjetništvo tvrdi, da je istražni zatvor obligatoran, jer je zaprijećena smrtna kazna; dakle bez smrtne kazne ne bi bio; nu to ne stoji. Sve kada ne bi ni bilo u članu 2. al. I. smrtne kazne, moralo bi se tek odlučiti, koja mjera robije će stići okrivljenika baš obzirom na § 171. al. II. k. p. A po čemu bi se to odlučilo? Po krivnji; po veličini krivnje (§ 40. al. I. srpskog krivičnoga zakona in fine) mjeri se veličina kazne tako, da će onaj, koji istražni zatvor predlaže ili odredjuje, uvijek morati izreći prognostički sud o veličini krivnje, jer se po toj ravna veličina kazne Logički red je ovaj: veličina

[30]) Stenografske bilješke I. Zagreb 1922., str. 2.

[31]) l. c. str. 47.

[32]) l. c. str. 40.

krivnje, veličina kazne, dakle obligatoran istražni zatvor ili sloboda. Vrhovni tužitelj i vrhovni sud ne idu ovim putem, nego hoće da se po zaprijećenoj najtežoj kazni odredi obligatorni istražni zatvor, a da se i ne osvrću na veličinu krivnje.

Državno nadodvjetništvo postavlja ovu tvrdnju: Istina je, da u kaznenoj stavci člana 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti nije odredjena najniža granica kazni, dok § 171. al. II. k. p. predvidja najmanje 10-godišnju kazan slobode, ali ova okolnost ne ulazi kao važna kod prosudjivanja pitanja o opravdanosti obaveznoga istražnoga zatvora, dok je po članu 2. zakona o zaštiti javne bezbjednosti in thesi predvidjena kazna smrti.

Na to odgovaram, da je po tom članu 2. al. I. in thesi doduše predvidjena kazna smrti, ali je in thesi predvidjena i kazna robije, koja može biti iznad ali i ispod 10 godina. A istražni zatvor će po §-u 171. al. II. k. p. imati biti obligatoran jedino za slučaj, kada se ima izreći smrtna kazna odnosno tamnica od barem 10 godina.

Kako se vidi, pitanje se nikako ne može riješiti sa stanovišta »in thesi«; dakle se mora pokušati riješiti sa stanovišta »in hypothesi« t. j. obzirom na konkretni slučaj. Kakogod bo svaka žalba ništovna na obranu zakona nosi na sebi obilježja apstraktnoga, potekla je ipak iz konkretnoga. U konkretnom slučaju je sporno, hoće li okrivljenici biti sudjeni smrću, robijom od barem 10 ili ispod 10 godina. Sada se problem može dići in abstractum, pa staviti pitanje: Ako netko može biti sudjen jednom, drugom ili trećom kaznom, da li će se proti njemu odrediti obligatoran istražni zatvor po §-u 171. al. II. k. p.?

Tko drži, da je prijeporno, da li je ispravan jestan ili niječan odgovor, mora prihvatiti jedno ili drugo stanovište, za koje je našao najjačih uporišta bilo u slovu bilo u duhu zakona, — ili mora povući daljnju konsekvencu: dubium; a zaključak je: pro reo.

Da vidimo, kako se pitanje može prosuditi po slovu, a kako po duhu zakona. Moglo bi se misliti, da je rješavanje pitanja o obligatornosti istražnoga zatvora kod delikta po zakonu o zaštiti javne bezbjednosi zato tako teško, jer kazne alterniraju, jer se naime uz kaznu smrti odredjuje i kazna robije do 20 godina. Moglo bi se dalje reći, da je zakonovac, kada je odredio obligatorni istražni zatvor u §-u 171. al. II. k. p., učinio to obzirom na kazneni zakon za Hrvatsku i Slavoniju od god. 1852., koji ne pozna za zločinstva alternativnih kazni, već ih odredjuje apsolutno, ustanovljujuć kod kazne slobode minimum i maksimum. Onda bi se konačno moglo izvoditi, da zakon o zaštiti javne bezbjednosti odredjuje u čl. 2. al. I. kaznu smrti ili robije do 20 godina, pa pošto se može suditi (§§i 14. i 40. srpskog krivičnog zakona) i na robiju ispod 10 godina, to da se § 171. al. II. k. p. ne može prema slovu zakona primijeniti u svakom slučaju na zločinstva, kažnjiva po članu 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti.

Nu poteškoća bi nastala i u slučaju, da čl. 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti nije alternirao kazne, već da je naprosto odredio kao kaznu robiju do 20 godina, kako to čini čl. 2. al. II. I

sada bi nastalo pitanje o robiji do 10 i robiji preko 10 godina, t. j. alterniranje ne bi bilo u vrsti kazne, nego u njezinoj mjeri. Našli bi se dakle opet pred jednom poteškoćom. Vidi se, da se poslovu zakona pitanje ne da posve jasno riješiti.

Moglo bi se nadalje spekulirati i ovako: Pošto zakonodavac odredjuje obligatorni istražni zatvor po § 171. alin. II. k. p. za najteža zločinstva t. j. za ona, koja se kazne kaznom smrti odnosno najtežim kaznama slobode, naime tamnicom od barem 10 godina, a pošto član 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti sadržaje i takovih učina, koji se mogu kazniti i lakšim kaznama slobode, naime i robijom od 10—2 godine, to ne može ni biti intencija zakonodavca zakona o zaštiti javne bezbjednosti, da se propis §-a 171. al. II. k. p. primijeni na sva zločinstva iz člana 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti, jer bi se to protivilo duhu zakona.

Moram priznati, da bi takova spekulacija mogla stajati samo onda, kada bi mogli utvrditi, da je zakonodavac zakona o zaštiti javne bezbjednosti imao uopće na umu propis §-a 171. al. II .k. p. A to baš ne mogu presumirati iz brzine, kojom je taj zakon donesen. Valja opet istaći, da je zakon o zaštiti javne bezbjednosti na brzu ruku donešen, jer su to prilike, kada je nastao, tražile. Vidi se to iz izjave tadašnjega ministra pravde Marka Gjuričića,[33]) koji je rekao: »... i osećamo, da ima mnogo toga, što nije dovoljno obuhvaćeno našim zakonom«. Vidi se to i iz izjave poslanika Etbina Kristana, koji je rekao[33a]): » ..... ali ja ne mogu da se saglasim sa jednim projektom, koji ima toliko maglenih stvari u sebi kao ovaj projekat«. Otale se vidi, kako je na brzu ruku taj zakon donešen. On nije uzeo obzir na naše postojeće zakone, pa je razumljivo nastojanje suda, zakon o zaštiti javne bezbjednosti dovesti u sklad s našim zakonima i tumačiti volju zakonodavca njegova onamo, da nije imao nakane donijeti zakon proti jur postojećemu našemu zakonu, — dakle se presumira, da je u intenciji zakonodavca tumačiti zakon onamo, da se može provesti i uz ustanovu §-a 171. al. II. k. p., koja će takodjer doći do uporabe, kada za to budu uvjeti predležali.

Vrhovni sud tumači član 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti ekstenzivno, ali se, držim, tako ne može ili barem ne mora tumačiti jer ekstenzivno i restriktivno tumačenje je na mjestu, kada nisu granice točno odredjene. Nu ako to nisu u članu 2. alin. I. zakona o zatišti javne bezbjednosti, odredjene su one točno u §-u 171. al. II. k. p. tim, da jedna granica obuhvaća delikte, na koje je uz smrtnu kaznu udarena tamnica od barem 10 godina, a druga sve ostale.

Tumačenje vrhovnoga suda je doduše ekstenzivno, široko, ali tjesnogrudno, dok bi restriktivno tumačenje bilo usko, ali širokogrudno. Manje bi u ovom slučaju značilo više. Prema tumačenju vrhovnoga suda se ne zaštićuje dosta pojedinačka sloboda. Valja biti na oprezu, kod tumačenja odredjenjâ o zatvoru, jer treba štititi najveće blago

[33]) Stenogr. bilj. I. Zagreb 1922. str. 39.

[33a]) l. c. str. 15.

čovjekovo, njegovu slobodu, a tu štiti ustav u članu 5. al. I.: »Ujemčava se lična sloboda«. Ne može se s razlogom uzeti, da je zakonodavac zakona o zaštiti javne bezbjednosti htio slobodu manje zaštiti, nego li je to učinio najvišim zakonom, naime ustavom. Zakonodavac zakona o zaštiti javne bezbjednosti je proširio normu, t. j. povećao opseg kažnjivih djela, pa se baš radi toga mora vrlo oprezno postupati prije, nego li se takne lična sloboda onoga, proti kojemu predleži tek sumnja, a još ne dokaz, da se je o zakon ogriješio. Pa ako se je u vijeću vrhovnoga suda digao samo i jedan glas proti takovu rješenju, taj bi glas bio dosta jak, da učini protutežu, jer bi upozorio na to, da se restriktivnim tumačenjem dade u sklad dovesti i slovo i duh novoga zakona sa jur postojećim starijim zakonom, a što je isto tako važno, podcrtao bi važnost člana 5. al. I. ustava »Ujemčava se lična sloboda«.

Moje je mišljenje ovo: Vrhovni sud je temeljem spisa imao najprije raspraviti pitanje, da li se radi o političkom deliktu. Ako se radi, isključena je smrtna kazna po članu 9. al. I. Ustava, inače ne. Zatim je trebao, ako se je odlučio, da se ne radi o političkom deliktu, pristupiti rješenju pitanja, da li je istražni zatvor obligatoran u smislu §-a 171. al. II. k. p. obzirom na težinu kazne, t. j. smrtnu kaznu odnosno kaznu robije do 20 godina. A ako se je odlučio za to, da predleži politički delikt, trebao je takodjer pristupiti rješenju pitanja, da li je istražni zatvor obligatoran u smislu §-a 171. al. II. k. p. obzirom na robiju do 20 godina. Pošo je istražni zatvor u smislu §-a 171. al. II. k. p. obligatoran samo onda, ako se radi o kazni smrti ili tamnice od barem 10 godina, pošto član 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti ne graduira robiju, pošto prema tomu nije očevidno, koja bi kazna stigla okrivljene, pošto § 166. točka 2. k. p. odredjuje pritvor, ako osumnjičeni zbog veličine kazni, koja ga po svoj prilici čeka, navlači na se sumnju, da kani uskočiti, pošto dakle sam zakon odredjenjem »koja ga po svoj prilici čeka« upućuje na prognostički sud o budućoj kazni, trebao je vrhovni sud o tom računa voditi, uvažujući, da su dosada i javni tužitelji i sudovi tečajem više od tri godine shvaćali, da se zakon o zaštiti javne bezbjednosti može provoditi i bez obligatornog istražnoga zatvora po §-u 171. al. II. k. p., sigurno presumirajući, da u odnosnim konkretnim slučajevima prema stanju stvari kazna ne bi bila barem 10 godina robije. A jaki razlozi, koje sam naprijed iznio, mogli bi vrhovni sud uvjeriti, da u svakom slučaju za čine iz čl. 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti nije obligatoran istražni zatvor u smislu §-a 171. al. II. k. p.

Za onoga, koji to moje razlaganje ne bi prihvatio, nema drugog izlaza nego priznati, da je u velikoj mjeri prijeporno, da li se § 171. al. II. k. p. može uvijek primijeniti na čl. 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti. Tu je dvojba, a »in dubio proreo«, o čemu se dalje govori.

A da je to za praksu prijeporno, vidi se po slijedećem:

Vrhovni tužitelj kod B-odjeljenja vrhovnoga suda je u sličnoj stvari, gdje se je radilo o deliktima iz člana 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti uložio žalbu na obranu zakona radi toga, što je viši

sud u Ljubljani izrekao, da je za te delikte istražni zatvor obligatoran (po §-u 180. al. II. austr. kp., koje je odredjenje istovjetno sa §-om 171. al. II. našeg kp.). Vrhovni tužitelj kod A-odjeljenja vrhovnoga suda je u sličnoj stvari uložio žalbu na obranu zakona, što je viši sud u Zagrebu izrekao, da za te delikte nije istražni zatvor obligatoran (predvidjajući, da ne će biti izrečena smrtna kazna).

Dakle se vidi dubium glede toga kod vrhovnih tužitelja.

Nadalje: Vrhovni su (A-i B-odjeljenje) je izdao rješidbu, da je za te slučajeve istražni zatvor obligatoran. Vrhovni sud za Bosnu i Hercegovinu je pako izdao rješidbu, da za te slučajeve nije istražni zatvor obligatoran.

Dakle se vidi dubium glede toga i kod vrhovnih sudova.

Konačno: s početka, izgleda, kao da stvar nije bila prijeporna. Državna odvjetništva u Hrvatskoj i Slavoniji, kada su progonila delikte iz člana 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti, bila su uvjerena, da se ne radi o obligatornom istražnom zatvoru po §-u 171. al. II. kp. Zato ga nisu ni predlagala i to sigurno s odobrenjem njihova glavara. državnoga nadodvjetnika, jer znam iz svoje vlastite dugogodišnje prakse kod zagrebačkoga državnoga nadodvjetništva, da se državni odvjetnik u svim iole važnijim pitanjima obraća na drž. nadodvjetnika, a pogotovo će to učiniti, kada se radi o jednom tako važnom zakonu, kao što je to zakon o zaštiti javne bezbjednosti. Zato nije ni u ovom slučaju, o kojem pišem, državno odvjetništvo u Zagrebu ni predlagalo obligatorni istražni zatvor po §-u 171. al. II. kp., već samo fakultativni po §-u 171. al. I. i §-u 166. točka 2., 3., 4. kp., i to, kako moram presumirati, s odobrenjem drž. nadodvjetništva. A na istom stanovištu je stojao i banski stol. Pa i u jednom drugom ranijem slučaju, kada je drž. odvjetništvo predlagalo obligatorni istražni zatvor po §-u 171. al. II. kp. i sudbeni stol ga potvrdio, banski stol ga je /dokinuo, a da vrhovni tužitelj nije uložio žalbu na obranu zakona, kako se to vidi iz rješidbe banskoga stola od 21. lipnja (juna) 1924.[33b]).

Držim stoga, da se moje gore izrečeno mišljenje ne protivi ni slovu ni duhu zakona, pa ni praksi, kako se je do sada vršila.

III. In dubio pro reo.

Vrhovni tužitelj kod B-odjeljenja je podigao ništovnu žalbu na obranu zakona u sličnoj stvari, te je u žalbi na prvom mjestu istakao, da pri raspravi, valja li odredjenje §-a 180. al. II. austrijskoga kp. (kojemu odgovara § 171. al. II. našega kp.) primijeniti za kaznu po članu 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti, treba poštivati staro načelo: »ob dvomu milejše« to jest »in dubio pro reo«.

Vrhovno sudište (B-odjeljenje) je svojim rješenjem od 10. listopada (oktobra) 1924. ovu žalbu odbilo; ono se pita, da li u takovim

[33b]) Mjesečnik pravnič. društva 1925. str. 135

primjerima, koji idu lih za profilaktičkim procesualnim mjerama, ima uopće mjesta za uporabu takova načela, koje je poteklo iz drugih gledišta i u drugim namjerama, te drži, da bi se to načelo moglo primijeniti jedino onda, kada član 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti ne bi odredjivao smrtnu kaznu, nego jedino kaznu slobode.

Načelo »in dubio pro reo« je, kako veli Ogorelica[34]), izljev favoris defensionis. Ono obvezuje državnoga odvjetnika, a pogotovo suca. Ogorelica[35]) upozoruje na isto načelo, raspravljajući o dokazu. Neosporno je, da načelo »in dubio pro reo« vrijedi i za područje kaznenoga postupka. U ostalom se u konkretnom slučaju i ne radi o procesualnoj ustanovi, već zapravo o ustanovi iz materijalnoga prava. Obligatorni istražni zatvor po §-u 171. al. II. kp. je tek konsekvencija tamnice od barem 10 godina, primarno je visina kazne, a kada sud izreče ocjenu o visini kazne, dakle o odredjenju materijalnoga prava, onda — tako rekuć — automatski biva § 171. al. II. kp. ili primjenjivan ili ne već prema visini kazne. Zato mi nije razumljivo, što gornja vrhovna rješidba B-odjeljenja govori o profilaktičnim procesualnim mjerama, gdje se zapravo radi o odredjenju kazne, dakle o odredjenju iz oblasti materijalnoga prava.

Voltaire,[36]) taj neumrli branitelj jadnoga Calas-a, veli: »Ako od sto hiljada vjerojatnosti, da je optuženi kriv, ima samo jedna, da je nekriv, ta jedna mora da izravna sve ostale« (Si contre cent mille probabilités que l'accusé est coupable, il y en a une seule qu'il est innocent, cette seule doit balancer toutes les autres). Pa ako to vrijedi za optuženika, zar ćemo to uskratiti onomu okrivljenomu, za koga se još ne zna, da li će uopće i biti tužen.

A Enrico Ferri[37]) kaže, da je načelo »in dubio pro reo« u istinu obligatorno, kada se radi o pripremnom stadiju t. j. o kaznenom postupku i kada proti osumnjičenomu predleže tek predpostavke i indicija: »La présomption d'innocence, et avec elle la règle plus générale — in dubio pro reo — a certainement un fond de vérité et même est vraiment obligatoire, quand il s'agit de la période préparatoire du jugement, c'est-à-dire de la procédure d'instruction, et qu'on n'a encore contre celui qui est l'objet de l'enquête que simples suppositions ou indices«. Iz te presumpicije o nekrivnji« izvire i ona lijepa rečenica Ferrijeva, koju Ogorelica[38]) spominje u predgovoru svojemu djelu, da valja kazneni postupnik smatrati knjigom, koja može da zahvati i poštene ljude, koji se okrivljuju, ali se ne mogu kao krivci uglaviti.

Za mene je od važnosti istaći to načelo »in dubio pro reo« radi mojih daljnjih izvoda o t. zv. prognostičkim sudovima, a isto tako je za mene važno, što vrhovni sud B-odjeljenje dopušta to načelo za slučaj

[34]) Kazneno procesualno pravo Zagreb 1899. str. 237.

[35]) l. c. str. 327. i 328., 333., 425.

[36]) Dictionnaire philosophique. Tome II. Paris 1856. str. 232.

[37]) La sociologie criminelle. Paris 1905. str. 531.

[38]) l. c. str. VIII.

neodredjenosti kazne slobode. Ja ne mogu doduše usvoiiti mišljenje te rješidbe, da bi se načelo »in dubio pro reo« moglo primijeniti samo onda, kada član 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbiednosti ne bi od redjivao smrtnu kaznu nego jedino kaznu slobode. Ako je već dvojba kod kazne slobode, zar se ta dvojba umanjila, kada je pridošla još i kazna smrti? Ja držim, da se je povećala.

Nu ako se i usvoji mišljenje te rješidbe, govori to za moje dosada izloženo stanovište, jer se tim priznaje, da kod odmjerivanja kazne, kojoj je odredjen samo minimum i maksimum bez izvjesnih graduacija, kao n. pr. u slučaju člana 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti (robija od 20 do 2 godine), može sud po §-u 171. al. II. kp. (odnosno po §-u 180. al. II. austr. kp.) sam unijeti graduaciju gledom na tamnicu od barem 10 godina, a to znači, da može i mora prethodno ocijeniti visinu kazne prije, nego izreče odluku o tom, da li je istražni zatvor u konkretnom slučaju obligatoran ili ne.

To načelo »in dubio pro reo« je odraz liberalnoga shvaćanja. Dopuštala su ga starija zakonodavstva, a ono odgovara i duhu našega vremena. Zato držim neospornim, da se to načelo ima primjenjivati uvijek, kada nastane dvojba bilo glede kojega propisa, koji ide u korist osumnjićenika.

Napokon primjećujem ovo: Vrhovnom rješidbom nije ni konsumiran §. 171. al. II. k. p., jer se je vrhovni sud bavio samo pitanjem smrtne kazne, a §. 171. al. II. k. p. govori i o tamnici barem na 10 godina. Pošto član 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti govori samo o robiji do 20 godina i pošto se, kako je već gore istaknuto, nije obazirao na §. 171. al. II. k. p., to je u članu 2. al. I. gornjeg zakona nastala praznina obzirom na tamnicu od barem 10 godina. Uslijed toga je nastala praznina i u vrhovnoj rješidbi, jer se i ta nije obazrela na odredjenje §-a 171. al. II. k. p. o tamnici barem na 10 godina. Šta preostaje? Suplirati zakonodavca, te reći: Pošto se ne može pretpostaviti, da je zakonodavac zakona o zaštiti javne bezbjednosti htio jače ograničiti slobodu, nego li to čine zakoni, koji još na snazi stoje, valja i odredjenje člana 2. al. I. toga zakona tumačiti onamo, da se u slučaju dvojbe zaštiti reus. A za takovo shvaćanje govori i okružnica odjeljenja ministarstva pravde u Zagrebu od 19. studenoga (novembra) 1921. broj 27.601, izdana odobrenjem ministarstva pravde u Beogradu od 15. studenoga (novembra) 1921. broj 55.927 — dakle nakon stupanja na snagu zakona o zaštiti javne bezbjednosti — koja prigodom proširenja zakonske snage glave IX. i X. srpskoga krivičnoga zakona upućuje na primjenu blažega zakona. Ako se tu i radi o materijalnom pravu, moramo pretpostaviti, da bi takovo shvaćanje došlo do izražaja i onda, kada bi se radilo o formalnom pravu.

Ako dakle nastane dvojba glede uporabe §-a 171. al. II. k. p., t. j. glede toga, ima li se odrediti obligatorni istražni zatvor, komu je pretpostavka kazan tamnice od barem 10 godina, odnosno ima li se dozvoliti obrana iz slobode, kojoj je pretpostavkom — u koliko ne

predleže uvjeti §-a 166. k. p. — kazan tamnice ispod 10 godina, onda sud ima stvoriti najprije ocjenu o predvidljivoj visini kazne, a o ovoj će ovisiti, da li će se odrediti obligatoran istražni zatvor ili ne.

IV. Prognostički sudovi.

Banski stol je svojom rješidbom od 20. siječnja (januara) 1925. br. 903 izrekao, da nema mjesta obligatornomu istražnom zatvoru po §-u 171. al. II. k. p., pošto član 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti takov čin kažnjava smrću ili robijom do 20 godina, jer je po §-u 14. srpskoga krivičnoga zakona najmanja mjera robije 2 a ne 10 godina i jer prema stanju spisa nije predvidljivo, da bi rečene okrivljenike imala čekati kazna smrti.

Vrhovni sud je u svojoj rješidbi obzirom na podcrtanu stavku izrekao, da nije pravilno već unaprijed izricati, da li će i kakova kazna stići dra. Mačeka i dr. zbog čina, radi kojega je proti njima odredjeno povedenje istrage, kako to čini banski stol. Ja ne dijelim to mišljenje vrhovnoga suda.

Banski stol je u svojoj rješidbi izrekao, da nije predvidljivo, a time nipošto nije unaprijed izrekao, da će i kakova će kazna stići okrivljenike. To nije nikakova prejudicijalna izreka u smislu odredjenja §-a 206. k. p.; — to je tek prognostički sud.

Pošto se radi o tom, da se odluči, ima li okrivljeni ostati u obligatornom istražnom zatvoru ili ne, mora sud najprije ocijeniti, da li se je okrivljeni ogriješio u tolikoj mjeri o član 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti, da se može očekivati kazna smrti ili ona robije od barem 10 godina. To jest: sudski organ, koji je zvan, da donese odluku o tom, da li postoje uvjeti za obligatoran istražni zatvor u smislu §-a 171. al. II. kp. ili ne, mora stvoriti prognostički sud o veličini krivinje, prema kojoj se mjeri veličina kazne — dakle i obligatoran istražni zatvor odnosno obrana iz slobode.

Za bolje razumijevanje služim se ad hoc posebnom terminologijom. — Cio naš život je protkan prognostičkim sudovima. Možda je jurispondencija te prognostičke sudove preuzela iz područja liječničke znanosti. Takovu izricanju prognostičkih sudova se u jurisprudenciji ne može izbjeći. Liječnička znanost obično računa sa dvije vrsti sudova: diagnostičkima i prognostičkima, dok je manje govora i o konačnim sudovima, koje zovem metagnostičkima (ili postgnostičkima). Ja te sudove obilježujem ovako: diagnoza u liječničkoj znanosti je sud liječnika o biti i stupnju koje bolesti na temelju predležećih simptona i predležećega stanja. Bez prave diagnoze nema racijonalnoga liječenja. Na temelju diagnostičkoga suda izrekne liječnik prognostički sud, to jest sud o vjerojatnom toku bolesti. Konačni sud je metagnostički (ili postgnostički), to znači: taj će prognozu verificirati ili ne, već prema tomu, da li je liječnik svojim prognostičkim sudom pogodio konačni izlazak bolesti ili ne. Ili primjer iz meteorologije: Temeljem diagnoze jučerašnjega stanja prognosticira meteorolog današnje stanje, koje će biti tijekom dana verificirano ili ne; taj

konačni sud je metagnostički. Svaka burzovna spekulacija se temeljem diagnoze sadašnjih tečajeva provodi na prognozi budućih, tek službena tečajnica sadrži metagnostički sud. Svaka nova politička situacija otvara široko polje diagnostičkim i prognostičkim sudovima, dok završetak krize znači metagnostički sud.

A tako je i u jurisprudenciji. Temeljem činjeničnoga stanja, t. j. diagnoze, prognosticira odvjetnik stranci izlazak parnice; metagnoza je osuda. U koliko ta osuda nije pravomoćna, nosi na sebi opet obilježja prognoze, dok ju viši sud verificira ili ne. Da to primjenim na kriminal: Temeljem činjeničnoga stanja drž. odvjetnik stvori diagnostički sud, da se radi o kradji; podigne optužnicu — prognostički sud; izhodi osudu — metagnostički sud. Ili primjer, koji se tiče ovoga slučaja, o kojem pišem: Temeljem izvjesnih spisa drži. drž. odvjetnik, da se radi o deliktu iz člana 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti — diagnostički sud; predleži istražni zatvor po §§ 171. al. I., 166. toč. 2., 3., 4. k. p. — prognostički sud; kazneni senat sudbenoga stola prijedlog odbija — metagnostički sud; pošto je drž. odvjetnik izveo pritužbu, nulificira se metagnostički sud sudbenoga stola i sada takov ima izreći viša instancija, banski stol. On temeljem diagnoze (iz spisa) stvara prognozu (da nije predvidljiva smrtna kazna) i verificira zaključak sudb. stola — metagnostički sud. Pošto vrhovni tužitelj izvadja ništovnu žalbu na obranu zakona, nulificira se metagnostički sud banskoga stola i sada je tek metagnostički sud izrekao vrhovni sud.

Banski stol nije logički ni mogao drukčije postupati. On je izrekao opravdanost istrage, te se je još radilo o obligatornosti istražnoga zatvora; da si banski stol stvori glede toga svoj sud, morao je staviti prognozu glede visine kazne, jer o njoj će ovisiti obligatornost istražnoga zatvora. On je mogao staviti ove dvije prognoze:

1. djela okrivljenih su takove prirode, da će predvidljivo involvirati tešku kaznu, t. j. smrt ili robiju od najmanje 10 godina — metagnoza obligatorni istražni zatvor po §-u 171. al. II. k. p.; — ili

2. djela okrivljenih su takove prirode, da će predvidljivo involvirati robiju ispod 10 godina — metagnoza obrana iz slobode (u koliko nema mjesta §-a 166. k. p.).

Banski stol je, držim, m o r a o staviti jednu od tih prognoza, jer inače ne bi mogao ni opravdati svoj metagnostički sud. Ali je po mojem mišljenju pogriješio u toliko, što nije — ako je to bilo njegovo slobodno sudačko uvjerenje — izrekao: jer prema stanju spisa nije predvidljivo, da bi rečene okrivljenike imala čekati kazan smrti i l i r o b i j e o d b a r e m 10 g o d i n a. A možda je banski stol tim, što je prognosticirao, da nije predvidljiva kazan smrti, medju recima htio aludirati na to, da se tu eventualno radi o političkom deliktu, za koji član 9. ustava isključuje smrtnu kaznu; — nu ipak je imao po mojem mišljenju prognosticirati i visinu kazne robije, jer o visini kazne ovisi i obligatornost istražnoga zatvora, odnosno obrana iz slobode.

Posve ispravno kaže O g o r e l i c a[39]): »Pri prosudjivanju nije ni kazneni senat vezan na pravnu kvalifikaciju djela, kako ju zastupa

[39]) l. c. str. 477.

tužilac. To prosudjuje kazneni senat po svojem slobodnom pravnom uvjerenju. D r u k č i j e p r a v n a o c j e n a m o ž e b i t i u p r a v o o d g o l e m e v a ž n o s t i n. p. z a e v e n t u a l n i i s t r a ž n i z a t v o r. Državni odvjetnik predlaže, recimo, da se povede istraga radi zločinstva ubijstva, kažnjiva po §-u 142. al. I. k. z. Po prvoj je kvalifikaciji istražni zatvor obvezan (§. 171. al. II. k. p.); po drugoj nije«.

A na isti način je postupao posve ispravno sud, kada je, da ustanovi, je li istražni zatvor obligatoran, najprije izrekao prognostički sud, da nije predvidljiva kazna smrti, a tu je već i uključen prognostički sud o predvidljivoj veličini krivice, koji nema nikakove prejudicijalne moći.

Mojemu mišljenju, da je banski stol trebao izreći i prognostički sud, da nije prema stanju spisa predvidljiva robija od barem 10 godina, mogao bi se staviti ovaj prigovor: Banski stol nije mogao izreći takov prognostički sud naprosto stoga, što član 2. al I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti kaznu ne graduira, ne dijeli robiju u stavke, kako to čini na pr. § 142. k. z., koji graduira kaznu u odsječke od 5 do 10, odnosno od 10 do 20 godina i tim postavlja oštru granicu unutar same kazne. Na taj prigovor uzvraćam, da granica u tom §-u 142. k. z. kao i u drugim §§-ima našega kazn. zakona, koji kaznu tako graduiraju, nije nipošto tako oštra, jer je probita odredjenjima u §§. 254. i 292. k. p.

Pošto banski stol tvrdi, da nema mjesta obligatornomu istražnom zatvoru po §u 171. al. II. k. p. stoga, što je po članu 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti najmanja mjera robije 2, a ne 10 godina, to on time stoji na stanovištu, da bi istražni zatvor mogao biti obligatoran jedino onda, ako je predvidljiva kazna smrti. Uz sve moje liberalno shvaćanje ne bi nikako mogao prihvatiti ovo stanovište, jer bi to značilo onemogućiti primjenu obligatornoga istražnog zatvora po §-u 171. al. II. k. p. uvijek, kada se predvidljivo ne radi o smrtnoj kazni. A da se tomu onemogućenju izbjegne, jedini je izlazak u prognostičkom sudu o izmjeri kazne. Kada sud imade pravo i dužnost prognosticirati krivnju odnosnu stupnjeve krivnje, ima pravo i dužnost prognosticirati i stupnjeve kazne. Tu ponovo upućujem na O g o r e l i c u[40]), d a p r a v n a o c j e n a d j e l a m o ž e b i t i u p r a v o o d g o l e m e v a ž n o s t i n a p r i m j e r z a e v e n t u a l n i i s t r a ž n i z a t v o r. Red bi bio ovaj: pravna ocjena djela, veličina krivnje, veličina kazne — konsekvenca: istražni zatvor obligatoran ili ne. A pogotovo je to mogao učiniti banski stol, čija glavna djelatnost u kaznenom sudovanju i sastoji u odmjerivanju kazne, pa je nedvojbeno, da je baš on u stanju i izricati temeljite prognostičke sudove.

Za mene je očito, da je u tvrdnji vrhovnoga suda, da se obligatorni istražni zatvor po §. 171. al. II. k. p. mora u v i j e k odrediti za delikte iz člana 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti, i u tvrdnji banskoga

[40]) l. c. str. 477.

stola, da se ne može nikada odrediti, osim ako je predvidljiva kazna smrti — jedan skok u zaključivanju. A taj se može dogoditi jedino radi toga, što se propušta prognosticirati visinu kazne u svakom konkretnom slučaju. Bez prognostičkoga suda nije moguća onakova primjena člana 2. al. I. zakona o zaštiti javne bezbjednosti, kakovu je zakonodavac pretpostavio t. j. da bude taj propis, koji kaznu slobode ne graduira, doveden u sklad s propisom §-a 171. al. II. k. p., koji kaznu slobode graduira.

I mandatni kazneni postupak (§§. 390. a., 409., 410., 411. k. p.) se može nazvati zapravo prognostičkim postupkom, koji dobiva kvalifikaciju metagnostičkoga suda, kada se okrivljeni ne posluži prigovorom. Takov prognostički sud nema nikakove prejudicijalne moći, ako se na prigovor osudjenikov povede rasprava. Na prognozi je osnovana i poznata Lisztova[41]) teorija »der nachträglichen Prognose« u kažnjivom pokušaju. Janka, a prema njemu i Šilović[42]) traže za indirektni dolus i to, da je počinitelj mogao predvidjeti, da će izvjesni efekat nastupiti — prognoza. Kries[43]) ustanovljuje pojam adekvatnoga prouzročenja, koje se temelji na prognozi. I ja[44]) sam taj pojam prihvatio u svojoj radnji o pokušaju. Naš §. 335. k. z. pretpostavlja prognozu. Kako se vidi, prognostički sud je pretpostava u mnogim slučajevima. Bilo bi vrlo poučno temeljito obraditi taj problem.

Osporiti za to zvanim sudskim organima pravo izricati prognostičke sudove, znači osuditi ih na automate, znači staviti svu važnost na formalizam uz cijenu, da se izgubi svaka veza sa životom njegovim postulatima. Zato valja očuvati suca od toga, da zapadne u puki formalizam. A kako procesualni formalizam može imati upravo strašnih posljedica, priopćujem ova dva slučaja[45]). Prvi slučaj: Supruga bude tužena radi čedomorstva, suprug radi toga, što je propustio prijaviti poznatu mu nakanu supruge. Kod rasprave se ispostave jaka indicija, da je i suprug sudjelovao pri umorstvu, on bude riješen, jer je tek tečajem glavne rasprave okrivljen radi umorstva te stoga nije mogao biti sudjen. Na novoj raspravi bude na temelju doprinešenih dokazala sudjen. Njemački Reichsgericht uvaži njegovu reviziju i riješi ga, jer je kaznena tužba bila prvom konsumirana, pa je nova tužba bila nedopustiva. Drugi slučaj: Čedomorka bude riješena, jer je jedan dio sudaca uzeo, da predleži po §-u 212. njem. kazn. zakona ubojstvo, a drugi dio je uzeo, da predleži po §-u 217. čedomorstvo, te se nije mogla naći zakonita većina. Triumf formalizma!

[41]) Lehrbuch des deutschen Strafrechts. Berlin 1899. str. 210.

[42]) Kazneno pravo. Zagreb 1920. str. 109.

[43]) Über den Begriff der objectiven Möglichkeit... Vierteljahrsschrift für wissensch. Philosophie. Bd. XII. str. 179. i sl., 287. i sl., 393. i sl.

[44]) Pokušaj delikta... Zagreb 1902. str. 67.

[45]) Graf zu Dohna: Übungen im Strafrecht und Strafprozessrecht. Berlin 1924.

Čim zakon kazne alternira, mora se dozvoliti pozvanim organima pravo ocjene, da li će se prema stavljenoj po njima (temeljem predležećih spisa) diagnozi odlučiti za jednu ili drugu alternativu, a za tu će se moći odlučiti jedino tako, ako po svojem slobodnom sudačkom uvjerenju izreknu prognostički sud o eventualnoj krivici, jer za veličinu kazne je odlučna veličina krivice. Da je banski stol svoj prognostički sud o nepredvidljivosti smrtne kazne nadopunio i prognostičkim sudom o nepredvidljivosti robije od barem 10 godina, bila bi njegova rješidba i potpuna i ispravna.

Vrhovni sud nema, držim, pravo, kada tvrdi, da po tumačenju banskoga stola ne bi uopće (ako ne postoje i koji od uvjeta §-a 166. toč. 1—4 k. p.) zbog sumnje zločina po članu 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti bilo mjesta obligatornomu istražnomu ztavoru. Banski stol nije ni donio kakovo općenito rješenje, već rješenje u jednom konkretnom slučaju, što se vidi iz njegovih navoda, da nije predvidljivo »prema stanju stvari«, a to znači samo u tom konkretnom slučaju. A možda bi u drugom konkretnom slučaju »prema stanju stvari« bio prognostički sud banskoga stola, da je predvidljivo, da okrivljenika čeka kazan smrti, dakle bi bio i istražni zatvor po §-u 171. al. II. k. p. obligatoran. Zato držim, da je zaključak vrhovnoga suda, da po tumačenju banskoga stola ne bi u opće bilo mjesta obligatornomu istražnomu zatvoru po §-u 171. al. II. k. p. logički neispravan, pošto iz tumačenja banskoga stola proizlazi baš protivno.

V. *Zaključne primjedbe.*

Znanstvenoj kritici mora biti dopušteno spomenuti i slijedeće: Zakon o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi stao je na snagu u kolovozu (avgustu) 1921. Tko se sjeti prilika, koje su prethodile ovomu zakonu, te radi kojih je zakon i donešen, tko je pomno pročitao rasprave prigodom donošenja ovoga zakona, taj znade, kako ozbiljno su svi nadležni faktori vodili računa o primjeni toga zakona. Može se pod izvjesno reći, da je zakon samom svojom eksistencijom prevenirao mnogim zlodjelima. Mora se pod izvjesno pretpostaviti, da su svi nadležni faktori vodili najtočniji pregled o zbivšim se prekoračenjima toga zakona, koji već četvrtu godinu stoji na snazi. A nedvojbeno je takovih prekoračenja tečajem tog vremena i bilo.

Moram priznati, da mi nisu poznati svi slučajevi, u kojima su nastala oprečna tumačenja izmedju javnoga tužitelja i sudova o obligatornosti istražnoga zatvora. Ali mi je poznato, da je bilo kod nas slučajeva,[46]) gdje sud nije odredjivao obligatorni istražni zatvor, pa se vrhovni tužitelj nije latio žalbe ništovne na obranu zakona. A ako je u slučaju, glede kojega pišem, vrhovi tužitelj ipak podigao takovu žalbu i tim napustio svoje dosadašnje mišljenje

[46]) Takova dva slučaja su navedena u Mjesečniku pravnič. društva od god. 1925. str. 135.

(jer su se dotični slučajevi dogodili prije ovoga), onda to može samo služiti dokazom, da se je i kod njega porodila dvojba u ispravnost njegova dosadašnjega mišljenja. Pa ako je dubium nastao kod državnoga tužitelja — koji ipak može operirati i s principom oportuniteta — pogotovo je takov dubium mogao nastati kod sudova, — i zato je posve razumljivo, da su se držali principa: in dubio pro reo. A izviše su taj princip mogli upotrijebiti obzirom na to, što se tu radi i o deliktima, koji se evetualno mogu smatrati političkima, što doduše sudovi nisu izrekli expressis verbis, ali se to možda može konkludirati iz ne baš najsretnije koncipiranih izjava.

Znanstvenoj kritici se mora dopustiti, da izjavi, kako bi bilo poželjno, da onaj važni faktor u pravosudju, ministar justicije, vodi točan iskaz o prekršenjima iz zakona o zaštiti javne bezbjednosti. jer je za svu javnost od najvećega zamašaja znati, da li pokret, kojim je taj zakon izazvan, jenjava. A ministar justicije, taj vrhovni organ nad državnim tužiteljima, je zvan, da uputi iste na podnošenje žalba na obranu zakona odnosno da odobri njihove prijedloge glede toga, jer se mora pretpostaviti, da je taj važni faktor u pravosudju bio najtočnije izvješćivan baš glede svih prekršenja toga osobitoga zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi. I da se je tako jednoobrazno postupalo, sigurno se ne bi moglo dogoditi, da se izvjesna primjena zakona skoro tri godine odobrava, dok se četvrte godine radi te iste primjene zakona diže žalba ništovna na obranu zakona od istih onih organa, koji su tri godine u takovoj primjeni zakona vidjali pravu primjenu. U obranu državnih tužitelja može se navesti, da nisu prije htjeli dizati žalbe u obranu zakona možda stoga, da osumnjičenima uštede gubitak slobode. Nu njihov opurtunitet, prožet humanitetom, došao bi još jače do izražaja, da su i pro futuro kod te prakse ostali.

Znanstvenoj kritici mora biti napokon dopušteno upozoriti i na praktične konsekvencije ove plenarne rješidbe vrhovnoga suda. Po zastarjelom srpskom kaznenom postupku od godine 1865. moći će se onaj, koji prekrši član 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti, ako se steku uvjeti §-a 171. toga postupka, braniti iz slobode. Nasuprot tomu pako po modernom kaznenom postupku od god. 1875., koji vrijedi za Hrvatsku i Slavoniju, koji je osnovan na temelju slobodnoga sudačkoga uvjerenja i koji se smatra tako modernim, da ga je i nova osnova kaznenog postupka od godine 1921. za našu Kraljevinu uzela temeljem, — po tom modernom kaznenom postupku, morat će se onaj, koji prekrši isti član 1. gornjega zakona, prema ovoj plenarnoj rješidbi vrhovnoga suda, braniti uvijek istražnoga zatvora. — Zar je moguće zamisliti, da jedan zastarjeli zakon ograničuje slobodu manje od jednog modernoga zakona? Zar je moguće zamisliti, da je intencija zakonodavca zakona o zaštiti javne bezbjednosti bila ta, da u istoj državi jednim gradjanima dade bolji položaj nego drugima? Sigurno nije. Sigurno je i zakonodavcu toga zakona pred očima lebdila druga izreka prve alineje člana 4. ustava: »Svi su gradjani pred zakonom jednaki«. Tu

nema druge, nego tumačiti zakonske ustanove tako, da budu u sklad dovedene i s intencijom zakonodavca i s najvišim zakonom u državi — ustavom. — Znanstveno stajalište će uvijek biti to, da zakone valja liberalno tumačiti, a pogotovo danas, gdje se je široki val demokratskoga duha prelio cijelim kulturnim svijetom, pa postepeno i neminovno odnaša ono, što je zastarjelo.

Iz svega proizlazi po mojem mišljenju, da su suci oni, koji će imati da odluče, što se smatra političkim deliktom. Suci imadu odlučiti, da li čini, koje javni tužitelj kvalificira prekoračenjima člana 1. zakona o zaštiti javne bezbjednosti, u istinu sadržavaju obilježja toga člana ili se možda ipak radi o političkom deliktu. Suci imadu dovoditi u sklad nove zakone sa jur postojećima. Suci moraju pravo primjenjivati, tumačiti ga, a prema potrebi ga i dalje razvijati, ispunjujući praznine, kada takovih u zakonu ima.

Pretorsko pravo je već jednoč osvojilo cijelu Evropu; bitno mu je to, da je do razvoja dovelo i usavršilo onu pravičnost juris gentium, koja je, kako veli Sohm[47]), sve to više odstranjivala bezobzirnost juris civilis. Ja sam uvjeren, da naši pretori ne će biti gori od rimskih. Oni moraju upiti u sebe pravnu svijest naroda; oni moraju znati, da nema pravosudja na svijetu, koje bi se moglo oteti toj pravnoj svijesti naroda, jer će ona i nesvijesno na njega uplivati, te dati smjer njegovu pravorjeku. I jedino takov sudac ne će biti izložen prigovoru, da je doduše »gesetzeskundig«, ali uz to i »weltfremd«.

Moje je konačno mišljenje: Vrhovni sud je protivno rješenje mogao mnogo jačim i boljim razlozima potkrijepiti.

*

LITERATURA.

1. Arhiv za pravne i društvene nauke. Beograd 1921.
2. Bucharin N.: Das Programm der Kommunisten. Wien 1919.
3. Dohna Graf zu: Übungen im Strafrecht und Strafprozessrecht. Berlin 1924.
4. Dolenc Metod Dr.: Država i politički zločinci. — Mjesečnik pravnič. društva. Zagreb 1925.
5. Durkheim Emile: Les règles de la méthode sociologique. Paris 1907.
6. Ferri Enrico: La sociologie criminelle. Paris 1905.
7. Homberger Paul Dr.: Der Begriff des politischen Deliktes und dessen Verwertung im materiellen Strafrechte des deutschen Reiches. München 1893.
8. Kries I. von: Über den Begriff der objectiven Möglichkeit und einige Anwendungen desselben. Vierteljahrsschift für wissenschaftliche Philosophie. Band XII. Leipzig 1888.
9. Lenin N.: Die nächsten Aufgaben der Sovjet-Macht. Berlin 1918.

[47]) Institutionen des römischen Rechts. Leipzig 1886. p. 49.

10. Liszt Franz von Dr.: Lehrbuch des deutschen Strafrechts. IX. Aufl. Berlin 1899.

11. Miler Ernest Dr.: Pokušaj delikta s naročitim obzirom na t. zv. nepodobni pokušaj. Zagreb 1902.

12. Ogorelica Nikola Dr.: Kazneno procesualno pravo. Zagreb 1899.

13. Pobor Josip: Mnijenje o projektu kaznenoga zakona za kralj. Srba, Hrvata i Slovenaca. — Mjesečnik pravnič. društva. Zagreb 1923.

14. Politeo Ivo Dr.: Politički delikt. Zagreb 1921.

15. Projekat i motivi kaznenoga zakonika za kraljevinu Srbiju. Beograd 1910.

16. Sohm Rudolf: Institutionen des römischen Rechts. Leipzig 1886.

17. Stammler Rudolf Dr.: Die Theorie des Anarchismus. Berlin 1894.

18. Stenografske bilješke: Rad ustavnog odbora ustavotvorne skupštine kralj. Srba, Hrvata i Slovenaca. II. Debata u pojedinostima o nacrtu ustava

19. Stenografske bilješke zakonodavnog odbora narodne skupštine kralj. Srba, Hrvata i Slovenaca. I. Zagreb 1922.

20. Šilović Josip Dr.: Kazneno pravo. Zagreb 1920.

21. Voltaire: Dictionnaire philosophique. Tome II. Paris 1856.

22. Živanović Tomo Dr.: Osnovi krivičnog prava. I. Beograd 1910.

Čije su arkade na Mirogoju u Zagrebu?

Tko raspolaže sa grobnicama u arkadama? Tko stupa u pravo raspolagatelja sa grobnicama nakon njegove smrti i koja vlast odlučuje o tome?

Priopćio dr. Lav Mazzura, gradski odvjetnik u Zagrebu.

Ova pitanja, koja poštovani drug gosp. dr. L. Virag stavlja u broju 1. »Mjesečnika« (za siječanj) 1925., imao sam prilike da proučavam kao gradski odvjetnik zagrebački, te sam o njima podnosio gradskomu poglavarstvu zagrebačkomu više pravnih mnijenja. Neka mi stoga bude dozvoljeno, da ovdje iznesem rezultate, do kojih sam došao, — kao stanovište, koje je zagrebačko gradsko poglavarstvo na temelju mojega mnijenja u istim pitanjima usvojilo.

»Statut za opće skupno groblje grada Zagreba u Mirogoju« stvoren je godine 1878., premda je samo groblje otvoreno već godine 1876. Naši ocevi, poštovani zagrebački purgari, stvarajući taj statut, najmanju su brigu posvetili upravo njegovu pravnome dijelu. Za tu njihovu površnost moramo naći ispriku, ako se sjetimo, da nijedan od tih primitivnih ali čestitih gradskih otaca nije mogao

ni pomisliti, da bi moglo doći vrijeme, u kojemu će živjeti generacija, koja ne će poznavati sentimentaliteta, a još manje pieteta za stvari, koje su oni sami smatrali svetinjom, u koju su, prema pričama i predaji, dirali tek Avari i Mongoli... Ti poštovani zagrebački ocevi nisu mogli ni slutiti, da će doći vrijeme, kada će zahvalni sin, pozivom na svoje nasljedno pravo, prodavati sa groba svojega oca skroman spomenik, koji mu je na grob stavila gladujuća udovica, ili da će trgovačkim duhom zadojeni unuk u grobnicu svoga djeda »Ilirca« pokapati svakoga, tko mu dobro plati — u zdravoj valuti. Ti naši starci, i ako su voljeli mnogo govoriti, nisu voljeli mnogo pisati, pak je shvatljivo, što nisu držali potrebnim, da paragrafiraju u tom grobnom statutu ono, što su držali, da je utvrdjeno po samim moralnim i etičnim principima, kojima su sami bili prožeti i odstup od kojih su oni smatrali svetogrdjem.

I doista nije se pomanjkanje pravnih ustanova u grobnom statutu, odnosno njihova površnost i nekonciznost, toliko osjećala za prvih četrdeset godina njegova opstanka. Faktički nije zagrebačko gradsko poglavarstvo sve do pod konac rata došlo u priliku, da rješava kakov ozbiljniji spor o kojoj grobnici ili grobu. Ako je uopće do kakova spora dolazilo, svršavao se isti redovito spora zumkom interesenata, koji su se zadovoljavali i rješenjima gradskoga poglavarstva, utemeljenima na principu kršćanske ljubavi i snošljivosti te principu pieteta spram mrtvih.

Ali je došao rat sa svojom katastrofom: ratnim i poratnim mentalitetom. Na koncu rata a pogotovo poslije rata javljaju se sve češće sporovi o grobovima i grobnicama. U velikoj većini glavni im je movens materijalni interes pojedinaca, pak je onda razumljivo, da se takovi interesenti ne zadovoljavaju rješavanjem takova spora per aequum et bonum, već traže rješenje utemeljeno na pozitivnim odredbama zakona i grobnoga statuta. Gradsko poglavarstvo biva tim siljeno, da napusti ulogu boni viri — mirovnog suca i da traži uporište za svoje odluke u pozitivnim zakonskim ustanovama.

Neka mi bude oprošteno ovo nekoliko uvodnih riječi, koje su bile potrebne, da se razjasni, kako je moglo dolaziti do raznih odluka gradskoga poglavarstva u grobnim sporovima izrečenih redovito po činovnicima nepravnicima, koje odluke nisu uvijek odgovarale ni pozitivnome zakonu ni odredbama grobnoga statuta (kao što je n. pr. odluka, koju u svojoj raspravi citira g. dr. Virag), a koje su ipak kroz dugi niz godina postizavale svoj cilj te rješavale sporove per aequum et bonum na zadovoljstvo svih interesenata i izmirujući protivnike. Nakon dugotrajnoga i savjesnoga proučavanja, aplicirajući per analogiam postojeće ustanove gradj. zakona, uvažujući riješidbe moderne judikature, te u duhu intencija stvaratelja mirogojskoga grobnoga statuta, stalo je gradsko poglavarstvo konačno na slijedeće pravno stanovište:

Prema postojećem mirogojskom grobnom statutu (§ 5.) sva nekretna imovina na Mirogoju sa pokretninama i gotovinom sačinjava »Zakladu groblja na Mirogoju«, kojoj je svrha pokapanje

mrtvaca grada Zagreba. Uslijed toga svaki je grob; svaka grobnica dio te zakladne imovine. Ako je ovakova grobnica po stanovitoj osobi (fizičkoj ili juristočkoj) nabavljena ili sagradjena u svrhu pokapanja stanovitih odredjenih osoba, nastaje unutar »Zaklade groblja na Mirogoju« posebna fundacija (zaklada), koja je kao svaki Zweckvermögen jedan neovisni i samostalni pravni subjekt, kojemu život i djelokrug odredjuje sam osnivač zaklade — zakladatelj. Ta zaklada nastaje časom, kada budu ispunjeni uvjeti postavljeni grobnim statutom za osnutak takove zaklade, — kada naime bude grobnica nabavljena ili sagradjena, za njeno uzdržavanje statutom propisana glavnica uplaćena i osnutak te zaklade u grobnu knjigu unešen.

Osoba dakle, koja je grobnicu nabavila, ne postaje njenim vlasnikom već je samo zakladateljem ove zaklade, a tome zakladatelju pristoji pravo naznačiti osobe, koje imadu pravo biti u toj grobnici pokopane. Ove ovako naznačene osobe nisu nipošto vlasnici grobnice, već su samo uživaoci zaklade.

Kuraturom ove zaklade jest općina grada Zagreba kao kurator »Zaklade groblja na Mirogoju«, koja kroz eksekutivu svojega gradskoga zastupstva, to jest kroz gradsko poglavarstvo, vrši nadzor nad ispunjivanjem zakladne svrhe. To isto gradsko poglavarstvo vrši i nadzor kao politička oblast prve molbe u smislu upravnih zakona, zakona o zdravstvu itd.

Polazeći sa ovog pravnog stanovišta dolazimo do slijedećih konsekvencija:

Jedino i samo o zakladateljevoj namjeni prigodom osnutka grobne zaklade ovisi i pravo dispozicije sa ukopom u grobnicu. Jedanput očitovanu i u grobnu knjigu upisanu namjenu nije vlastan mijenjati ni zakladatelj ni njegov pravni nasljednik. Gdje nema uslijed propusta zakladatelja izričite namjene, nastupa praesumptio, da je zakladatelj imao namjenu stvoriti zakladu za svoj ukop i ukop članova svoje porodice (§ 40. o. g. z.), medju koje spada i njegov ženidbeni drug. U tom slučaju nema prava na ukop nijedna osoba, koja nije članom zakladateljeve porodice.

Gdje je zakladateljeva namjena izražena time, da pravo ukopa imadu stanovite točno ustanovljene osobe, (n. pr. članovi porodice, tazbina, članovi stanovitoga društva, kanonici, prebendari, Ilirci itd.) ne mogu u grobnicu biti pokopane osobe, koje ne spadaju medju imenovane, pak im to pravo ne može dati ni zakladtelj, niti njegovi pravni nasljednici, a još manje koja od osoba, kojoj po namjeni zakladatelja pristoji pravo ukopa.

Isto vrijedi u slučaju gdje je zakladatelj grobnicu namijenio jednoj jedinoj osobi (n. pr. grobnice Preradovića, Račkoga itd.). U ovom slučaju ne će se u tu grobnicu smjeti pokopati nikakov drugi mrtvac.

Napokon može zakladatelj prigodom osnutka zaklade odrediti, da u grobnicu imadu pravo biti ukopane osobe, koje će naknadno i od slučaja do slučaja on sam odrediti, ili koje će odrediti koja

treća točno ustanovljena osoba ili njegov pravni nasljednik. U tom slučaju imade pravo ukopa u grobnicu svaka po toj privilegiranoj osobi naznačena osoba.

Svako pravo ukopa u stanovitu grobnicu prestaje, čim bude popunjen broj ukopanih, za koji je broj sagradjena.

Kako vidimo, gradsko je poglavarstvo zagrebačko stalo na najliberalnije, a po mojem mišljenju i na jedino na zakonu osnovano stanovište, da samo i jedino o volji zakladatelja, koja je izražena u času osnutka zaklade, ovisi, tko imade pravo, da bude u jednoj grobnici pokopan, i tko imade pravo sa ukopom u grobnicu disponirati.

Prema svemu tome može pravo na raspolaganje sa ukopom u koju grobnicu biti predmetom ostavinske rasprave samo u onom slučaju, kad je zakladatelj, prigodom osnutka zaklade, izričito pridržao to pravo raspolaganja svojim nasljednicima. U tom slučaju biti će stvar ostavinsko-raspravne oblasti, da ustanovi, na koga je to pravo putem nasljedstva prešlo.

Držim, da je s ovim ovdje iznesenim odgovoreno na pitanja, stavljena u naslovu. Usuprot dakle mišljenju gosp. dra. Viraga držim, da su rješenja banskoga stola i stola sedmorice u sporu, po njemu iznesenom, u svojem dispozitivu na zakonu osnovana.

Da se uklone nedaće, kojima je povodom bio nepotpuni grobni statut, izradio sam već početkom god. 1924. osnovu novoga grobnoga statuta, te ju podnesao u lipnju 1924. gradskomu poglavarstvu, da ju predloži gradskomu zastupstvu na prihvat. U toj osnovi stavio sam se u pitanju grobnica na isti pravni temelj, koji sam prije iznio. Prema mojoj osnovi glasile bi ustanove, koje se odnose na grobnice, kako slijedi:

»§ 19. Tko sagradi ili nabavi koju od grobnica spomenutih u § 18. pod A i B ne postaje njezinim vlasnikom, već stiče samo pravo dispozicije glede ukopa u nabavljenu ili sagradjenu grobnicu.

Ovakova grobnica zajedno sa spomenikom i napisnim pločama te sa iznosima, koji su uplaćeni za uzdržavanje grobnice, spomenika i napisnih ploča, smatra se zakladom sa svrhom ukopa stanovitih odredjenih mrtvaca; — onaj pak, koji je grobnicu nabavio ili sagradio, smatra se osnivačem te zaklade, koju je predao na upravu zakladi općega skupnoga groblja na Mirogoju.

§ 20. Prigodom sagradjenja ili nabave takove grobnice vlastan je onaj, koji je grobnicu sagradio ili nabavio raspolagati sa mjestima u toj grobnici po svojoj volji, ali je dužan tu svoju raspoložbu pismenim očitovanjem priopćiti grobnom odsjeku gradskoga poglavarstva, te imenovati osobe, kojima pristoji pravo ukopa u tu grobnicu, u svrhu unosa ove raspoložbe u grobnu knjigu.

§ 21. Nije li onaj, koji je grobnicu sagradio ili nabavio, sam raspoložio sa spomenutim mjestima u grobnici, vlastan je imenovati jednu ili više osoba, kojima to pravo raspoložbe pristoji. I to imenovanje imade uslijediti pismeno, te se imade evidentirati u grobnoj knjizi.

§ 22. Nije li onaj, koji je grobnicu sagradio ili nabavio, niti na uredovni poziv grobnoga odsjeka gradskoga poglavarstva raspoložio sa mjestima u grobnici, niti je imenovao osobu, kojoj pravo raspoložbe pristoji, uzimlje se, da je grobnicu nabavio ili sagradio za ukop svoje uže porodice, to jest za sebe i svoju ženu, svoje roditelje, svoje potomstvo i njihove bračne drugove.

§ 23. Uzimlje se, da je zaklada, o kojoj je govora u § 19. stupila u život ukopom prvoga mrtvaca. Do časa ukopa prvoga mrtvaca u takovu grobnicu, može onaj, koji je grobnicu nabavio ili sagradio, opozvati svoje, već glede prava ukopa ili prava dispozicije sa ukopom dane raspoložbe, može svoje pravo dispozicije sa ukopom u tu grobnicu otudjiti i prenijeti na treće osobe, te tražiti upis novoga ovlaštenika u grobnu knjigu. Osoba, koja je na temelju prve raspoložbe graditelja ili nabavitelja grobnice stekla pravo ukopa u grobnicu, gubi takovim, prije ukopa prvoga mrtvaca uslijedilim opozivom, pravo na ukop, u koliko to pravo nije stekla uz novčanu protučinidbu, što je dužna ispravom dokazati.

§ 24. Nakon što je ukop prvoga mrtvaca u grobnicu uslijedio, može onaj, koji je ovlašten raspolagati sa ukopom, svoju već besplatno na korist stanovite osobe učinjenu i u grobnoj knjizi ubilježenu raspoložbu opozvati samo onda, nastupi li koji od slučajeva, koje gradjanski zakon ustanovljuje za opoziv darovanja i za razbaštinjenje.

§ 25. Ni nabavitelj grobnice, ni osobe ovlaštene na raspoložbu sa ukopom, kao ni osobe, koje imadu pravo na ukop u tu grobnicu, ne mogu nakon ukopa prvoga mrtvaca u grobnicu raspolagati sa postavljenim već na grobnici spomenikom i napisnim pločama. Takovi spomenici i napisne ploče mogu se iz grobnice odstraniti samo dozvolom grobnoga odbora i to jedino u svrhu popravka ili izmjene sa drugim spomenikom ili pločama barem jednake umjetničke vrijednosti.

§ 26. Pravo na ukop u ovakovu grobnicu osobno je pravo, na koje se ne može voditi ovrha. Isto tako ne može biti predmetom ovrhe grobnica, nakon što je u istu pokopan barem jedan mrtvac«.

Kako se može iz ovoga razabrati, nastojao sam ustanove novoga grobnog statuta, koje se odnose na grobnice na Mirogoju, prilagoditi potrebama života, a da u temeljni pravni princip, kako sam ga prije iznio, nisam dirao.

Ocjene i prikazi.

Rastu li novčane tražbine, kad valuta pada?

(Pitanje t. z. valoriziranja). To je naslov brošuri, što ju je ovih dana objelodanio dr. Josip Mudrovčić, umirovljeni vijećnik stola sedmorice u Zagrebu.

Kazat ćemo odmah, brošura doduše nije opsežna, ima u svemu 88 stranica, nu po sadržaju svojem zaslužuje naročitu pažnju ne samo pravničkih nego i privrednih krugova. Predmet nije nov, jer se o njemu raspravlja već odavna i to mnogo pod vidom t. zv. klauzule rebus sic stantibus, ali pred stajalištem, na koje nas dovodi autor, otvara se uistinu nov, jasniji horizont. Postavlja se jedinstven princip, koji se objašnjava u primjeni na toli mnogovrsne pravne odnošaje, što tu dolaze na prosudjivanje. A autor nalazi taj princip u postojećem pravu t. j. općem gradj. zakoniku, držeći suvišnim, dapače štetnim, svako noveliranje. I to zbog toga, što je naše pitanje uspješno riješeno u zakonu, i zbog toga, da se ne bi diralo u stečena prava.

Na ovu radnju potaklo je autora jedno rješenje stola sedmorice (odj. A) uz izraženu dvojbu uvažena pravnika o ispravnosti toga rješenja, po kojem § 1048. ogz. važi i za valutu padšu u vrijednosti. Po §-u 1048. ogz. uzimlje se, da pogodba promjene nije ni sklopljena, ako izvjesna stvar, što je predmetom pogodbe, izgubi prije predaje više od polovice vrijednosti. Riječ je tu,, kako se vidi, o izvjesnoj stvari (species), ali pisac dokazuje, da taj propis važi i za vrstu (genus) i to vrstu u širem smislu, u koju spadaju i t. zv. kvantiteti, napose i novac, kada cijela vrsta, a po tome i kada valuta pane u vrijednosti preko polovice.

Temeljni je princip valoriziranja, po autoru, pronalaženje razumne, pravične volje stranaka ili naravi stvari po §§ 7., 9., 14. ogz. t. j. onoga, u čemu bi se stranke kao pošteni, pravedni ljudi morali složiti kraj preinačenih, a nepredvidjenih prilika. To pitanje ima riješiti sudac, u koliko ga nije riješio sam zakon. A gradj. zakon je u § 1048. predvidio gubitak vrijednosti preko polovice, te za taj slučaj riješio, što ima biti, uzimajući prethodno, da je to i volja stranaka, doklegod jedna ili druga ne dokaže što drugo. Tu je postavljena zakonska i to najplodnija formula za pronalaženje razumne, pravične volje stranaka, formula srazmjernosti (str. 13—15, 42).

Padanje valute ne utječe na važnost pravnoga odnošaja, dok ne pane preko polovice vrijednosti, nu kada predje tu granicu, nastaje nerazmjer, pa dolazi do primjene § 1048. Nu kako i koliko dolazi do primjene? Pisac razlikuje slučajeve, gdje je pogodba izvršena s jedne i s druge strane, gdje nije izvršena ni sa koje strane, gdje je izvršena samo s jedne strane, i napokon gdje je izvršena samo djelomice s jedne ili s druge strane ili s obje strane, pa na to padne valuta.

Kako se vidi, to je izdašno, ali i potrebito razlikovanje. Ne može se ovdje sve to uzeti u pretres, nego valja pročitati kratke i jasne izvode autorove, osvijetljene primjerima. Pisac se kod toga dotiče (str. 47.) i pitanja o diobi slučajne štete medju strankama. Taj način diobe da odgovara i »naravi stvari«. Taj je potonji pojam raščinjen pod tim naročitim naslovom (str. 13—16) s pozivom na § 7. ogz. i na Zeillerov komentar.

O klauzuli rebus sic stantibus, koja se sada mnogo spominje, drži pisac (str. 17—22) nasuprot Pfaffa i Wohle, da ju je gradj. zakonik priznao samo kod predugovora po §-u 936, a inače da ju je otklonio u §-u 901. Nakon kupnje i prodaje, dobavne pogodbe o sjeći drva dolaze redom u pretresanje pogodba o uslugama za plaću, odvjetnički troškovnici, pogodba uporabna, prava učesnika u zajedničkoj imovini, uzdržavanje i slične stvari, naknada štete (uopće, docnja, dug u inozemnoj valuti), ini slučajevi naknade (§§ 1014, 1036, 1037, 1041—1043), miraz, zajam, založne tražbine: svagdje se to pitanje rješava po principu srazmjernosti.

Partija o naknadi štete uopće i o docnji zahtijeva nešto više pomnje u čitanju, jer je materija o naknadi štete i onako teška. Medjutim je baš ta teža partija sasvim dobro uspjela. Tu pisac uzimlje u pretres znano rješenje vrhovnoga bečkoga sudišta od 8. ožujka 1923. (Ger. Zeitung, 1923, str. 33—43) ne slažući se s tim rješenjem u više smjerova (str. 33—35, 61—66). Napose pledira za prisudjivanje t. z. apstraktne štete po §. 356. trg. zak. u trgovačkim stvarima, što vrhovno bečko sudište isključuje.

Zanimivi su izvodi u velevažnom pitanju zajma (str. 68—71).

U pitanju prinudnoga tečaja uputiti je na izvode, napose na str. 9—11, 32—35, 65. Pisac misli, da bi po §. 983. ogz. (»od iste vrste i d o b r o t e povratiti...«) valjalo valozirati i zajam, da nema §-a 986., koji u tom upućuje na posebne propise. Ti posebni propisi sadržani su u valutnim zakonima. I valutni zakoni sami uvažavaju padanje valute t. j. padanje vrijednosti novca, kada to padanje zateku, a po naravi stvari i moraju ga uvažavati. Novac je takodjer stvar, što služi ljudima za porabu (§. 285. ogz.), — dakle ima vrijednost, te se može prispodabljati po svojoj vrijednosti sa drugim stvarima (§. 303. ogz.). A kada gubi vrijednost, mora se po naravi stvari taj gubitak vrijednosti uvažavati, kao što i kod drugih stvari. Vrijednost se pak novca utvrdjuje u tom slučaju, poredjujući ga sa vrijednosti zlata ili koje stalne inozemne valute na pr. dolara, dosljedno misli, izraženoj u §§-ima 303, 304 ogz., budući da novac sam ne može biti mjerilom svoje vrijednosti. Ili se njegova vrijednost prosudjuje po njegovoj kupovnoj snazi (index).

Kada je riječ još o zajmu, primjetiti ćemo, da se ne možemo sprijateljiti s mišljenjem autorovim, da se valja čuvati svakoga noveliranja u tim slučajevima. Ako je utvrdjeno, da je tko sa uzajmljenih 10.000 stekao milijune, a ne može se po postojećim zakonima zahtijevati valoriziranje, onda bi ga valjalo kao iznimku od

pravila t. j. prinudnoga tečaja uvesti novelom, jer odgovara naravi stvari.

Još ćemo istaknuti zanimivo, razlaganje autorovo o valorizaciji založnih, navlastito hipotekarnih tražbina (str. 71—77).

Predmet je brošure, kako se vidi, vrlo opsežan, a stvar je očito i važna i teška, što i pisac ističe u predgovoru.

Te poteškoće u prosudjivanju utjecaja padanja valute na pravne odnošaje na dnevnom su redu i drugdje.

Tako na pr. Dr. Heinrich Demelius (Ger. Zeitung, 1922, str. 100) misli, »da se ne može preporučiti bezuvjetno odvaljivanje razvrjedjenja novca na dužnika. Nameće se pitanje, pod kojim pretpostavkama valja dopustiti to odvaljivanje. Za to ja ne znam odgovora. Možda ni nema odgovora. Čini se, da su razlike, što dolaze u obzir, toli mnogostruke, toli nepregledne, da se ne mogu obuhvatiti općenitim pravnim pravilima. Tek pojedine kategorije novčanih tražbina, što imaju izvjesnu, jedinstvenu gospodarsku strukturu, mogu se izuzeti u svrhu valorizacije. Na tom putu je austrijsko zakonodavvstvo preduzelo čedan početak tim, što dopušta povišenje novčanih tražbina pridržajnih obzirom na razvrjedjenje novca.«

Sva hvala i priznanje ide stoga autora, što se latio ovoga teškoga posla i tim uvelike doprinesao izgradnji toga doista kompliciranoga važnoga pitanja. Važnoga ne samo sa teoretskoga gledišta nego i stoga, što primjenjivanje njegovih rezultata duboko zadire u narodnu privredu.

Kako je na početku rečeno, brošura nije znatna po opsegu, ali u tome je i njezina prednost, što prikazuje predmet precizno, i ilustrira ga zgodnim primjerima, pak je i kraj obilna sadržaja pregledan. Daje prilike ozbiljnom razmišljanju, kao što je i sama, čini se, plod takva razmišljanja.

Šteta, što su se potkrale nekoje znatnije štamparske griješke, ispravljene na strani 87, pak se preporuča, da se prije čitanja brošure isprave. **Šp.**

Predstavka Pravničkog društva o osnovi novoga zakona o štampi.

N a r o d n o j s k u p š t i n i

Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca

B e o g r a d.

Svrha je potpisanoga Pravničkoga Društva u Zagrebu, da promiče i razvija pravo u teoriji i u praksi. (§. 1. društvenih pravila). Medju sredstvima, koja služe toj svrsi, nabraja § 2. pravila pod točkom c) i »davanje pravnoga mišljenja, iniciranje i provadjanje svake akcije uopće, koja je kadra učvrstiti pravne temelje države, ojačati pravnu svijest našega društva i naroda«.

Osnova zakona o štampi, predložena Narodnoj Skupštini, oslabila bi, kada bi bila prihvaćena kao zakon, pravne temelje naše države i potpuno uništila

vjeru naroda u pravni karakter njezin, u snagu prava nad voljom pojedinih lica i skupina.

Iz toga razloga zaključio je jednoglasno upravni odbor društva na sjednici od 18. travnja o. g., da je potpuno u skladu sa svrhom društva, da je čak izvršenje jedne dužnosti društvene, ako i sa svoje strane doprinese, da ova osnova ne postane zakonom, — pa da tako pomogne ukloniti pogibelj, koja od takove osnove prijeti našemu narodu i državi. A jer je ista, dakako, glavna i prva svrha Narodnoj Skupštini, koja k tome raspolaže najjačim sredstvima, da se ta svrha postigne, obraća se Pravničko Društvo Narodnoj Skupštini ovim pravnim mišljenjem u nadi, da će ono, jer mu je temelj strogo ustavan i znanstven, dakle čisto objektivan, biti i uvaženo.

Sloboda misli, izražene štampom, jest glavni i neophodni uvjet za razvoj, za napredak države i naroda u bilo kojem pravcu. Štampa, i to baš slobodna štampa, jest oružje, bez kojega ne može biti politika (u užem smislu riječi), ali ni znanost ni umjetnost ni kultura ni uopće bilo koja grana ljudske djelatnosti. Naš Vidovdanski Ustav priznao je to bez daljnjega, postavivši na čelu člana 15. kao princip »Štampa je slobodna«. Ustav je, doduše, taj princip ograničio stanovitim iznimkama i može da bude diskusije s općeg načelnog stanovišta o slobodi štampe o tome, nije li kod toga zašao predaleko, ali je kraj svega toga izvan svake sumnje, da se one iznimke ne mogu i ne smiju povećavati, pa ako dolazi do njihova tumačenja, da ovo smije biti samo restriktivno, a u korist onoga glavnoga principa. Poznato je pravno načelo, koje vrijedi za sve zakone: ako je zakon ustanovio izvjesni princip, onda ovaj ne smije biti prekršen u nikakovu obliku, na nikakovu ni izravnome ni zaobilaznome putu.

Osnova zakona o štampi nalazi više oblika, više načina, više puteva, da ustavni princip slobode štampe prekrši i da ustavom dozvoljene iznimke umnoži, proširi i poveća. Zakoni se prave ne za papir, već za život, za praksu. Njihova se vrijednost mjeri po efektu, koji opet ne smije biti u protimbi sa svrhom i motivima zakona. Ova osnova, provedena u praksi, dovela bi do potpunoga zarobljenja štampe, imala bi kao efekt ono, što Ustav upravo nije htio. I zato je ova osnova ne samo po svome tekstu, već i po svojoj svrsi, po svome duhu i motivima naskroz protuustavna. Mi ćemo ovdje ukratko prikazati pojedine njezine ustanove, koje krše Ustav i koje su zato neprihvatljive za Narodnu Skupštinu, koja si je svjesna, da se ne smije dići nad Ustavotvornu Skupštinu.

Član 13. Ustava zabranjuje bilo kakovu preventivnu mjeru. Član 3. osnove dopušta tumačenje, da je za izlaženje i rasturanje novina i štampanih spisa potrebno ovlaštenje, jer od ovoga oslobadja izrijekom samo »štampanje«. To tumačenje nameće se tim više, što za »štampanje i izlaženje« izrijekom otpušta polaganje novčane kaucije (a sve to u istoj rečenici). Nadalje član 5. traži za pokretanje štampanja ne samo prijavu policijske vlasti, nego i potvrdu te vlasti o prijavi. Znači, dakle, da policija, uskraćujući potvrdu, može spriječiti izlaženje novina. Nije li to najgora preventivna mjera, što se zamisliti dade?

Slično oružje za sprječavanje štampanja daje član 7. opet policijskoj vlasti u ruke. On nalaže štamparu, da prije rasturanja dostavi jedan primjerak policiji. No ako policija uskrati primitak ili zamiješe dostavu? Tko jamči, da se policijska vlast ne će poslužiti tom smicalicom, samo da spriječi rasturanje?

Član 23. unosi u postupku sa zabranom drugu instanciju i žalbu na tu instanciju, prem ova po Ustavu nije predvidjena. A i sasvim prirodno i u skladu s intencijom Ustava da nije predvidjena, jer ako se postupak o zabrani zavuče, on čini sve tobožnje kautele protiv zabrane policijske vlasti iluzornima, jer je štampa u praksi slobodna t. j. ona se može rasturati i proizvadjati svoj efekt samo onda, ako brzo, bez zavlačenja, dodje u ruke općinstva. Kada bi se i uvrstio rok, koji inače u osnovi manjka, a u kojem je prva instancija dužna sprovesti žalbu apelacionome sudu, a ovaj opet žalbu riješiti, i onda ne bi bilo time ništa pomoženo, jer je uvijek prošlo toliko vremena, da je zabranjeni časopis (osobito dnevnik!) izgubio svaku aktuelnost i mogućnost, da bude rasturan i čitan. Uvadjanje druge instancije imalo bi samo onda smisla, kada bi jedino tuženi (a ne policijska vlast) imao pravo žalbe na apelacioni sud, a i onda bi to imalo više moralnu no praktičnu vrijednost.

Član 25. dopušta preventivnu mjeru, jer zabranjuje odnosno daje ovlast policiji, da zabrani preštampavanje već zabranjenih stvari. U tome bilo bi, dopuštamo, i neke logike, kada bi se moglo apsolutnom sigurnošću reći, da će policijska vlast zabraniti samo ono, što se Ustavom dade opravdati kao zabranjeno, ali ovako ispada to kao g e n e r a l n a cenzura. Jednom individualnom zapravo zabranom zabranjuje se svim ostalim listovima, da nešto štampaju, odnosno preštampaju!

Još jasnija i gora cenzura je uvedena predzadnjom alinejom čl. 27., gdje se govori o napisu d o p u š t e n e sadržine mjesto zabranjenog napisa. Tko će dopustiti? Vjerojatno onaj, koji ima vlast i zabraniti. Dakle preventivna cenzura!

Jasno je, da bi sve te ustanove zajedno — a neke čak i same po sebi! — radjale u praksi istim, pače još gorim i materijalno štetnijim efektom, nego li koja direktna preventivna mjera. A Ustav je zabranio preventivne mjere radi njih samih. On hoće slobodu štampe i zato ne će preventivne mjere, koje tu slobodu oduzimaju. Osnova u tom pogledu ne pokazuje nikakova štovanja prema Ustavu, jer nije moguće, da je onoliko ustanova poteklo iz pometnje ili neupućenosti.

Poznato je, da se iznimke člana 138. Ustava odnose samo na p o j e d i n i broj novina. Postoje o tome autentična tumačenja. Unatoč tome član 24. Ustava proširuje zabranu na daljnje izlaženje novina uopće. Istinski pravnik, koji znade lučiti svoje privatno političko osvjedočenje od dužnoga pokoravanja Ustavu i zakonima, ostaje zapanjen pred tako očitim kršenjem Ustava i pred željom, da se djelo Konstituante podredi Narodnoj Skupštini. Pravna sigurnost zahtijeva, da se Ustav kao temeljni državni zakon očuva od takovih napadaja. Ustav se može mijenjati, ali samo načinom, koji on sam predvidja; svaki drugi način jest protuustavni napadaj na Ustav, jest atentat na nj.

Najveći dio osnove nije zakon o štampi, već zakon o d e l i k t i m a, počinjenim štampom. Vidi se, da sastavljač osnove nije znao ovo dvoje razlikovati, da zatim nije shvatio svestrano značenje štampe i da napokon nije poznavao zadatak, koji je Ustav namijenio zakonu o štampi. Da obrazložimo najprije ovo potonje, moramo utvrditi, da je Ustav ovako odredio zadatak zakona o štampi: 1.) da taj zakon statuira, kada, u kojim slučajevima i na koji način odgovarat će pisac, urednik, štampar, izdavač i rasturač za krivice štampom učinjene (čl. 13. Ustava, posljednja alineja). 2.) da ustanovi potanje

način i uvjete, kako će se provadjati zabrana rasturivanja i prodavanja spisa i novina, ako njihov sadržaj sačinjava zločine, navedene u čl. 13., odnosno, kako će se provesti osim toga zabrana izlaženja tiskopisa, koji sadrže krivice nabrojene u čl. 138. Ustava.

To i ništa više. U ustavu nema ni govora o kaznama za delikte počinjene štampom ili o postupku protiv dotičnih delinkvenata. Sasvim prirodno, jer to spada na krivični, kazneni zakon. Zakon o štampi imao bi biti samo detaljna provedba ustavnih odredaba o štampi; preko toga provedbenoga okvira ne bi smio zakon izaći. Osnova ipak izlazi iz toga okvira, njezin se pače najveći dio nalazi izvan toga Ustavom odredjenoga okvira. To je rezultat njezinih intencija, za koje opetovano naglasujemo, da su protivne intencijama Ustava, (a da u ovome podnesku ne govorimo kao pravnici, morali bismo, potpunosti radi, reći, proti čemu je još ova osnova) — to je, dakle, posljedica njezinih intencija i motiva kao i njezina shvaćanja štampe. Ona shvaća štampu kao novo zlo, i to kao neko apsolutno zlo. Medjutim štampa nije sama po sebi ni zlo ni dobro. Ona je samo sredstvo, da se počini ili dobro ili zlo, koje zlo može eventualno biti i zločin, delikt Prema tome je sasvim pogrješno, jednostrano promatrati štampu sa isključivo kriminalnoga stanovišta, kako to čini osnova, ali kada se i na to stanovište — dakako ne kao isključivo — postavimo, onda moramo rezultatima toga promatranja dati izražaja u općem kaznenom (krivičnom) zakonu, a ne u zakonu o štampi. Jer potonji ima da uredjuje štampu, ali ne da kažnjava delikte počinjene štampom. To je zadaća isključivo kaznenoga zakona. Sredstvo, kojim je počinjen delikt, može eventualno utjecati na težinu kazni, ali nikako ne na sistem, kojim se u jednome zakonodavstvu uredjuju kazne i obradjuju kažnjiva djela. To je stanovište svih zakona o štampi, pa ćemo primjera radi spomenuti najmoderniji takov zakon, onaj u Njem. Austriji. To je Bundesgesetz v. 7. April 1922. Rg. Bl. No. 278. U njemu jedan jedini paragraf govori o kažnjivim djelima, počinjenim štampom. Taj § 29. glasi doslovce: »Die Verantwortlichkeit für Handlungen, deren Strafbarkeit durch den Inhalt eines Druckwerkes begründet wird, bestimmt sich nach den allgemeinen Strafgesetzen«. (Odgovornost za djela, koja postaju kažnjiva radi sadržaja tiskopisa, ravna se po kaznenim zakonima). Osobitost štampe dozvoljava jednu jedinu iznimku, a ta sastoji u tome, da se kaznenom sankcijom prisili odgovornoga urednika odnosno izdavača i štampara, da bolje paze na ono, što se štampa. Zato je većina zakona o štampi iznimno ustanovila zasebni prekršaj t. zv. zanemarene dužne pažnje. Medjutim je naša osnova taj prekršaj većinom mimoišla i pretvorila ga u zločin, u dolozni delikt. Ova osnova uvadja pravni monstrum, koji vrijedja osnovna načela svih kaznenih zakona na svijetu i uopće kažnjavanja, jer čini odgovornim i onoga, koji uopće nije kriv, kome se ne može nikako pripisati subjektivna krivnja. Ova osnova ne pravi pod stanovitim uvjetima nikakove razlike izmedju krivca i nevinoga, jer dozvoljava, da krivca mimoidje kazan, koju prevaljuje na nevinoga. Osnova sankcionira pravosudna umorstva, jer dozvoljuje najteže kazne nad štamparom, izdavačem i rasturačem, baš kao da su oni autori delikta, premda nisu imali ni pojma o deliktu, a kamo li da bi on ležao u njihovim namjerama. Po ovoj osnovi nema delikta, koji se ne bi mogao zlobno podmetnuti kojemu štamparu ili izdavaču. Čitav kulturni svijet, a napose antanta sa junačkom Srbijom zgražali se nad sisemom taoca, koji je uvela Austro-Agarska za vrijeme rata. Ova osnova oživljava taj sistem, i to, nažalost, baš za štampu. Štampar, izdavač i rasturač jesu takovi taoci.

Nama kao pravnicima bilo bi vrlo neugodno, kada bi inostrani pravni svijet doznao za glavu devetu osnove, u kojoj se opisuje postupak za delikte počinjene štampom. Tu se uvadja neka vrst prijekog suda nad štampom, koja po toj osnovi proživljava trajno opsadno stanje. Elementarno načelo svakoga kaznenog postupka, da se naime nadje materijalna istina, tu je sasvim pogaženo, jer se tuženome daje prekluzivni rok od pet dana, da pruži dokaze za svoju obranu, jer će inače, imajući i najjače dokaze o svojoj nevinosti, morati biti novim osudjen. (čl. 47). Na taj način može najidealniji i najneviniji, pa i najneviniji i sa stanovišta materijalnoga kaznenoga zakona, biti osudjen na 20 godina robije, a pače i na smrt. U svakom kaznenom postupku na svijetu može optuženi biti sasvim inertan i nije njegova dužnost, da se brani; dužnost je naprotiv suda, da traži dokaze obrane, jer mu je dužnost naći istinu. Ova osnova oslobadja sud ove glavne njegove dužnosti, bez koje on biva degradiran na običan stroj, koji će primijeniti paragraf na stanovito djelo, koje može biti samo formalno istinito, a često i u najeklatantnijoj protimbi s materijalnom istinom.

Glava osma definira stanovite delikte sasvim krivo, pa stilizacija tih definicija dopušta najelastičnija tumačenja i najveće zloporabe (tako na pr. čl. 49. i čl. 51., čl. 54. o kleveti itd.). Kazne su drakonske i, što je rijetko kod drugih kaznenih zakona, kazne slobode dolaze komulativno s kaznama imovinskim. Da spomenemo iz te glave još jednu sitnicu, koja je inače u krupnoj protimbi s općim gradjanskim zakonom. Dok po ovome šteta smije i mora biti naknadjena samo u efektivnome iznosu, dotle čl. 64. ustanovljuje unaprijed minimum štete odnosno njezine naknade. Doista, nikako ne bi željeli da inostrani pravnici pročitaju ovu osnovu.

Mi se ne ćemo dulje zadržati kod kaznenog dijela ove osnove, jer mislimo, da će iz spomenutog općeg razloga ovaj dio sasvim iz nje ispasti. K tome se pridružuje poseban jedan razlog: Kad bi se i dozvolilo, da kakov posebni zakon preuzima na sebe dio zadaće općeg kaznenog zakona, ipak bi taj posebni kazneni zakon morao biti u skladu s općim kaznenim zakonom (kako onim materijalnim, tako i formalnim). No kod toga mora se svakako zasebni zakon prilagoditi općemu, mora idejno i inače sasvim pristajati u njegov sklop, sačinjavajući s njim i ako ne formalno, a ono stvarno jednu cjelinu, bez protuslovlja i sukoba. No mi nemamo još opći kazneni zakon; njegova je osnova tu, pa ako se i požuri njegova unifikacija, ne će to biti prije godine dana. Neoportuno je, dakle, i nema smisla, ako se prije općeg kaznenog zakona stvara jedan zasebni. Neznajući još definitivan sadržaj i tekst općeg kaznenog zakona, nemoguće je izbjeći neskladnosti izmedju obiju zakona, koje se pojavljuju ne samo u sporednostima, već i u osnovnim principima. Kako daleko idu te neskladnosti, već smo obrazložili, a dodat ćemo ovdje, da je Ustav odredio na pr. za čisto političke krivice principielno blaže kažnjavanje (što se izvodi iz zabrane ustanovljenja smrtne kazni za čisto političke krivice). To načelo Ustava pobija ova osnova, jer za delikte počinjene štampom — a to su obično politički delikti — još pooštrava kazni, zaprijećene za jednake ali proste delikte.

Glava peta o ispravci spada u zakon o štampi, ali bilo bi očekivati u njoj poboljšanje prema ustanovama o ispravci u dosadašnjim zakonima. No ona te ustanove još pogoršava, davajući mogućnost, svakome organu vlasti, da sili novine na ispravke, koje stvarno i nisu ispravke. Inače favorizira svakoga.

pa i delinkventnog privatnika, prema novinama, koje mu moraju stajati s ispravcima na raspolaganju. Na taj način štampa gubi slobodu, da piše istinu o ma kakovoj, pa i nepolitičkoj stvari. Sloboda štampe se guši, da se stvori sloboda ispravaka. Prohtije li se kome, da zloupotrebi ustanove osnove o ispravci, mogao bi spriječiti štampi, da izvrši i svoju najobičniju kroničarsku dužnost.

Ova protuustavna osnova ne može a da ne završi pogrješno. Čl. 95. odredjuje početak njezina stupanja na snagu onda, kada Kralj zakon potpiše. Mimoćšlo se ovdje sasvim promulgaciju i nužnu vacatio legis, što je u drugim državama nužni pravni rekvizit svih zakona.

Mi bi se ogriješili i o našu dužnost pravnika i o onu državljana, da nismo upozorili Narodnu Skupštinu na ovu osnovu, koja je već s pravnoga stanovišta neodrživa. Kod stvaranja zakona ne vrijedi ona, da se sve može ispraviti. Jedna osnova zakonska, da bude ispravljena i dotjerana do dobroga zakona, mora biti bar prožeta onim duhom i onim načelima, koja moraju karakterisati i zakon. U ovom slučaju to nije. Kada bi se i ispravile riječi osnove, ostala bi ipak njezina intencija, njezin duh. A sve se to protivi Ustavu, na kojemu se mora temeljiti svaki naš zakon, pa i onaj o slobodi štampe. Ova spada u politička prava gradjana, za koja je najpozvanija da ih štiti Narodna Skupština, pa se na ovu eto zato i obratismo.

U Zagrebu, dne 21. travnja (aprila) 1925.

Pravničko društvo.

Predsjednik: Dr. Ladislav Polić v. r. Tajnik: Dr. Ivo Politeo v. r.

Pravosudje: Upravno.

Po čl. 137. ustava penzionisanim bosansko-hercegovačkim sucima, koji su stekli prije penzionisanja pravo na odvjetništvo, pripada to pravo u smislu § 3. odvjet. reda za Bosnu i Hercegovinu

Rješidba državnog savjeta od 22. prosinca 1924. br. 31560.

Rješenjem od 3. listopada 1923. br. 55360 odbilo je ministarstvo pravde molb uumirovljenoga sudbenoga nadsavjetnika dra L. za podjeljenje odvjetništva kao na zakonu neosnovanu. Protiv ovoga rješenja podnio je dr. L. tužbu na državni savjet. U toj je svojoj tužbi naveo, da napadnuto rješenje nije na zakonu osnovano, jer ministarstvo nije pravilno primijenilo ustanovu § 3. odvjet. reda za Bosnu i Hercegovinu, niti je uzelo obzira na propise o mirovini od 5. pros. 1885. br. 23930, te ustav za sudove u Bosni i Hercegovini od 10 prosinca 1913., s kojima se u savezu imade ustanova § 3. odvjet. reda tumačti. U smislu § 3. odvjet. reda za Bosnu i Hercegovinu stiče sudac, koji je kroz pet godina bio kod suda u upotrebi kao savjetnik, pravo na odvjetništvo. Ova se pogodnost ne daje onim sucima, koji su na osnovu koje disciplinarne presude otpušteni iz državne službe, ili koji su umirovljeni protiv svoje volje ili nakon dovršenja po zakonu propisanoga vremena službovanja. Odvjetnički je red za Bosnu i Hercegovinu izdan g. 1909. U vrijeme izdanja ovoga zakona bili su na snazi propisi o mirovini od 5. pros. 1885. br. 23.930. Po § 2. ovih propisa, koji su vrijedili i za suce, mogao je biti činovnik ureda radi, dakle protiv svoje volje umirovljen u dva slučaja — i to: 1. ako je postao za službu nesposoban — i 2. ako je njegovo službeno mjesto bilo napušteno, te se nije mogao na drugom mjestu upotrijebiti. Ovaj drugi slučaj nije dolazio kod sudaca u obzir. Prema tome mogao je sudac u vrijeme izdanja odvjetničkoga reda za Bosnu i Hercegovinu protiv svoje volje biti umirovljen, samo ako je postao za službu nesposoban. Zakonodavac, koji je izdao odvjetnički red za Bosnu i Hercegovinu, mogao je dakle imati samo ovaj slučaj umirovljenja protiv svoje volje pred očima. To potvrdjuje i § 5. odvjet. reda, u kojem se navode razlozi, s kojih se odvjetničko mjesto ne može postići i koji u toč. 5. veli, da je isključen od postignuća odvjetništva onaj, koji uslijed tjelesnih ili duševnih mana nije sposoban, da sobom vrši odvjetničke dužnosti. Kod tumačenja zakona mora se nesumnjivo ustanoviti volja zakonodavca i prilike, koje su vladale, kada je taj zakon izdan. Volja zakonodavca, koji je izdao odvjetnički red za Bosnu i Hercegovinu, mogla je prema ovomu, što je gore navedeno, biti samo ta, da pravo na odvjetništvo ne pripada onim sucima, koji su na osnovu disciplinarne presude otpušteni iz službe, zatim onima, koji su po § 2. opomenutih propisa o mirovini protiv svoje volje umirovljeni (t. j. koji su postali za službu nesposobni) i onima koji su nakon dovršenja propisanoga vremena službovanja umirovljeni. U smislu § 4. ustava za sudove u Bosni i Hercegovini može biti sudac protiv svoje volje stavljen u mir samo po presudi nadležnoga disciplinarnoga suda. Po § 61. istoga zakona ovlašćuje se zemaljska vlada, da naredbom odredi vrijeme, kada će stati na snagu propis spomenutoga § 4. Taj propis mora ipak stati na snagu najdalje za pet godina, pošto se proglasi ovaj zakon. Taj zakon je proglašen dne 16. pros. 1913., prema tome je § 4. toga zakona automatski stao na snagu dne 16. pros. 1918. Ovim su danom dakle suci stekli pravo, da se ne mogu protiv svoje volje staviti u mir. Čl. 112. ustava naše države proširuje ovo pravo sudaca tako, da suci ne mogu biti ni premješteni bez svoga pristanka. Pošto je ustav za sudove u Bosni i Hercegovini još i danas na snazi, jer u smislu čl. 136. i 142. ustava naše države važe i danas dosadašnji zakoni, koji nisu protivni tomu ustavu ni novim zakonima izmijenjeni, to se propisi ustava naše države koji govore o sucima, mogu tumačiti samo u savezu sa propisima ustava za sudove u Bosni i Hercegovini. Ako se propis čl. 112. i 137. držav. ustava tumači u savezu sa § 4. ustava za sudove u Bosni i Hercegovini, to se logičkom nuždom mora doći do zaključka, da je zakonodavac, koji je izdao ustav naše države u čl. 137. imao na umu, da se tim članom ukida stalnost za pojedine suce samo u pogledu njihova prava, da ne mogu biti premješteni bez svoga pristanka. Tim drž. ustavom se sucima nije moglo oduzeti već stečeno pravo iz § 4. ustava za sudove u Bosni i Hercegovini, naime pravo, da bez presude disciplinarnoga suda ne mogu biti stavljeni u mir, jer je ustav za sudove u Bosni i Hercegovini, koji nije protivan ovomu držav. ustavu, i dalje ostao na snazi. Umirovljenja sudaca po čl. 137. drž. ustava ne mogu se dakle zakonskim propisima opravdati. Ako ta umirovljenja nisu po zakonu opravdana, ne bi se smjela ni tumačiti na štetu umirovljenih sudaca. Umirovljenje sudaca po čl. 137. drž. ustava nije ništa drugo nego redukcija sudaca. Ova se redukcija ne može svesti pod ustanovu § 3. odvjet. reda, po kojoj gube pravo na odvjetništvo suci, koji su protiv svoje volje umirovljeni, jer god. 1909., kada je taj odvjetnički red izdan,

nije bilo redukcije, te zakonodavac, koji je izdao odvjetnički red, nije mogao reducirane suce isključiti od pogodnosti, da dobiju odvjetništvo. Ako zakonodavac toga nije imao na umu, to se ta redukcija ne smije tumačiti na štetu reduciranih sudaca, tim manje što u našem ustavu nisu normirane nikakove pravne posljedice, koje bi imale stići reducirane suce. U § 1. i 2. novele krivičnomu zakonu (odnosno u § 35. i 59. bos.-herc. kaz. zak.) normirane su pravne posljedice, koje stižu odvjetnika, osudjenoga zbog zločinstva odnosno zbog prestupaka, navedenih u § 2. te novele. Medju tim posljedicama spominje se pod toč. e) § 1. gubitak prava na odvjetništvo. Kako se iz ovih zakonskih ustanova vidi, to pravo može se izgubiti samo na temelju osude kaznenoga suda. Pošto u našem drž. ustavu nema naredjenja, da reducirani suci gube već stečeno pravo na odvjetništvo, to po čl. 137. istoga ustava umirovljeni suci ne mogu toga prava izgubiti, osim ako su zbog kakova kažnjiva djela po kaznenom sudu bili osudjeni, te ih zbog toga imadu stići pravne posljedice toga osudjenja. Kako se iz svega ovoga vidi, napadnuto rješenje ministarstva pravde nije na zakonu osnovano, jer to ministarstvo nije nikako primijenilo odnosno nije pravilno primijenilo neke od gore navedenih zakona, stoga je dr. L., odrekavši se javnog ročišta, u svojoj tužbi stavio prijedlog, da državni savjet napadnuto rješenje ministarstva pravde poništi.

U povodu toga donio je državni savjet rješidbu od 22. pros. 1924. br. 31560, kojom se tužba dra L. uvažuje, a rješenje ministarstva pravde br. 55360-23. poništuje. U razlozima ove rješidbe navadja se, da je poništenim rješenjem bila odbijena tužiočeva molba za podjeljenje odvjetništva u T. kao na zakonu neosnovana. U odgovoru na tužbu protiv toga rješenja podnešenu državnom savjetu, izjavljuje ministarstvo pravde, da je tužilac bio istina stekao pravo na odvjetništvo i to s razloga, jer je kroz pet godina vršio službu kao sudski savjetnik, ali da je ovo pravo izgubio, pošto je po čl. 137. drž. ustava stavljen u mirovinu. I zbilja ukazom od 23. lipnja 1922. god. br. 33883 stavljen je sudski nadsavjetnik dr. L. na osnovu čl. 137. drž. ustava u trajno stanje mira. Čl. 3. odvjet. reda za Bosnu i Hercegovinu u završnom stavu, u kome daje povlasticu za odvjetništvo sudskim savjetnicima i erarskim odvjetnicima, uskraćuje im ju u slučaju, da su otpušteni iz službe discliplinarnom presudom ili stavljeni u mirovinu protiv svoje volje ili po navršenim zakonskim godinama službe. Prema ovome smatra ministarstvo pravde i tužiočev slučaj »stavljanjem u mirovinu protiv njegove volje u smislu pomenutih propisa odvjet. reda za Bosnu i Hercegovinu«. Ali su stupanjem na snagu čl. 112. ustava ukinuti svi propisi njemu protivni (čl. 142. ustava), dakle i oni u Bosnii Hercegovini, po kojima je sudac mogao biti stavljen u mirovinu preko svoje volje i mimo slučajeva dozvoljenih čl. 112. ustava. Prema tome je i sužen raniji obim slučajeva stavljanja u mirovinu sudskih savjetnika protiv njihove volje u Bosni i Hercegovini na granice, dozvoljene čl. 112. ustava, a pošto ovaj slučaj ne spada u taj obim, ne može se ni podvesti pod onaj propis čl. 3. odvjet. reda u Bosni i Hercegovini, čija je promjena ovdje u sporu. Ukaz, kojim je tužilac stavljen u mirovinu, izričito je zasnovan na čl. 137. ustavu, te su prema tome i propisi toga člana presudni za odredjenje pravne prirode i pravnih posljedica toga ukaza. U čl. 137. ustava, koji se nalazi u prelaznim naredjenjima, predvidjeno je, da »u ostalim krajevima osim predjašnje kraljevine Srbije može stalnost za pojedine suce biti obustavljena u roku za godinu dana po donošenju ustava«. Tim dakle nije bilo obustavljeno stupanje na snagu propisa čl. 112. ustava ni u kojem kraju, već je samo dano ovlaštenje za naknadno obustavljenje stalnosti u onom roku za pojedince, kako se to još jasnije vidi iz onoga, što dalje predvidja čl. 137. riječima: »U tom će roku ministar pravde obrazovati komisije iz sudaca viših sudova za one krajeve, s kojima će dogovorno utvrditi, za koje suce poimenično ne će važiti ova stalnost.« Ovakovi propisi nisu zaustavili ni za čas stupanje na snagu čl. 112. ustava ni u najmanjem obimu, te prema tome ni ukinuće bez izuzetka svih ranijih propisa njemu protivnih, dakle ni onih u Bosni i Hercegovini. Ni jednoga od ovih nije čl. 137. ostavio ni privremeno na snazi. Prema tome po ustavu tužilac nije mogao izgubiti pravo na odvjetništvo po čl. 3. odvjet. reda za Bosnu i Hercegovinu, već jedino, da je stavljen u mirovinu protiv svoje volje po kakovu zakonskom propisu, koji odgovara propisima čl. 112. ustava, a ni po kakovu drugom van tog obima, jer je bio ukinut, te nije mogao biti primijenjen ni na kojega suca i dosljedno ni na tužioca. Što je poslije skoro godine dana primijenjen čl. 137. na tužioca, tim nije uskrsnuo ni jedan od ukinutih propisa protivnih čl. 112. ustava, niti je tom primjenom izgubio tužilac svoje pravo na odvjetništvo, jer se to naknadno utvrdjenje po čl. 137., da za tužioca ne će važiti stalnost, nikako ne može podvesti pod ona ograničenja čl. 3. odvjet. reda za Bosnu i Hercegovinu. A glavno i presudno je u ovom slučaju ovo utvrdjenje, a ne stavljanje tužiočevo u mirovinu, koje je isključivo samo posljedica toga utvrdjenja. U toliko se može manje ova primjena čl. 137. ustava podvesti u slučajeve za uskraćenje prava na odvjetništvo po čl. 3. odvjet. reda za Bosnu i Hercegovinu, što u tom kraju suci nisu imali stalnost, koju su tek dobili čl. 112. ustava. Upravo bi apsurdno bilo, da se tužiocu nä osnovu toga istoga propisa, što mu je davao pravo na odvjetništvo, a kada nije imao stalnosti, uskraćuje to pravo samo zato, što za nj ne će važiti stalnost, koja je tek ustavom uvedena. To je pravna suština ovoga slučaja, a nedvojbeno pri donošenju čl. 137. ustava nije bilo nikome ni na kraj pameti, da oduzimlje pravo na odvjetništvo ma kome i ma gdje. U ostalom u onom ukazu na osnovu čl. 137. ustava ima se razlikovati pravno dvoje. Jedno je utvrdjenje po čl. 137. ustava, što je glavno i presudno za ovaj spor, a drugo je priznanje tužiočeva prava na mirovinu, koje je za ovaj spor irelevantno, jer je to nešto sasvim drugo, nego li stavljanje u mirovinu protiv njegove volje u smislu čl. 3. odvjet. reda za Bosnu i Hercegovinu i uopće ma kojega drugoga propisa. Da n. pr. tužilac nije imao pravo na mirovinu, jer n. pr. nije imao deset godina službe, ili da mu se to pravo nije htjelo ili moglo priznati, on uopće ne bi bio stavljen u mirovinu, već bi bio naprosto otpušten na osnovu čl. 137. ustava. Bi li mu se u tom slučaju moglo uskratiti pravo na odvjetništvo na osnovu čl. 3. odvjet. reda u Bosni i Hercegovini? Ovaj uskraćuje to pravo onima, koji su otpušteni disciplinarnom presudom, a pod taj propis ne bi se nikako moglo podvesti otpuštanje uslijed primjene čl. 137. ustava. Tužiocu bi se moralo dakle priznati to pravo, da je bio otpušten. Kako mu se onda može odreći za to, što mu je priznato pravo na mirovinu? Iz ovoga se razlaganja najbolje vidi, kako treba razlikovati ovdje primjenu čl. 137. kao glavnu i presudnu od priznanja mirovine, koje je irelevantno za ovaj spor, — i kako se ovo ne može smatrati stavljanjem u mirovinu protiv njegove volje u smislu čl. 3. odvjet. reda za Bosnu i Hercegovinu. Tužilac nije mogao ostati sucem uslijed primjene čl. 137. ustava, koja ni u čem ne dira pravo tužioca na odvjetništvo. A to, što mu je tom prilikom priznato pravo na mirovinu, u toliko manje može izazvati gubitak tom primjenom čl. 137. nedirnutoga prava, što bi mu se moralo priznati, da nije imao prava na mirovinu, te da je bio otpušten iz službe bez mirovine. I načelni propisi ustava

u pogledu izjednačenja zakona isključuje svaku mogućnost, da se slučaj primjene čl. 137. podvede pod onaj propis čl. 3. odvjet. reda za Bosnu i Hercegovinu, jer bi inače to značilo donošenje sasvim izuzetnoga novoga propisa o uskraćivanju — pri tom stečenoga — prava na odvjetništvo u pogledu pojedinih sudaca, i to samo u Bosni i Hercegovini, kojim bi se povećavala pravna raznolikost, a uz to bez ikakova iole osnovanoga razloga, koji bi se za povećanje te pravne raznolikosti dao i zamisliti.

Kako ni tekst tako ni razlozi, s kojih je donešen propis čl. 137. ustava, ne bi mogli ni objasniti, a kamo li opravdati podvodjenje njegove primjene pod čl. 3. odvjet. reda za Bosnu i Hercegovinu, koje traži odgovor na tužbu, u toliko manje, što primjena čl. 137. ustava na pojedince ne bi ni u kojem kraju, čak ni od onih, na koje je primjenjiv, ispoljila ovakovu posljedicu ni na kojega suca, na kojega se je primijenio, van u Bosni i Hercegovini. Čl. 137. ustava po svemu je sasvim izuzetan propis, te se djelovanje njegove primjene ne može nikako proširiti u obimu, koji ne dozvoljava ni slovo ni smisao njegovih propisa. — S ovih se je razloga imala tužba uvažiti. Priopćio **dr. L.**

Društvene vijesti.

Glavna skupština. Naše pravničko društvo održalo je u nedjelju dne 26. travnja 1925. u III. dvorani pravoslovnoga i državoslovnoga fakulteta zagrebačkog sveučilišta redovitu glavnu skupštinu. — Skupštinu je otvorio društveni predsjednik prof. gosp. dr. Ladislav Polić nakon toga, što je ustanovljeno, da je dovoljan broj prisutnih. Predsjednik je pozdravio prisutne članove, a zatim se toplim riječima sjetio nedavno preminuloga vrijednoga društvenoga blagajnika i člana Franje Podgajskoga, kliknuvši mu »Slava!« Prisutni članovi ustadoše i prihvatiše taj poklik. Nato je predsjednik predložio za ovjeritelje skupštinskoga zapisnika gg. vijećnika stola sedmorice Josipa Pobora i kot. suca dra. Herlingera. Iza toga je predsjednik prof. dr. Polić predavao o ženevskome protokolu. To predavanje bit će otisnuto u slijedećem broju kao poseban članak. Prisutni su živim interesom popratili ovo aktuelno predavanje i, kada je dovršeno, izrazili su predavaču odobravanjem svoje priznanje.

Pregledatelj računa podpredsjednik banskoga stola gosp. Vladimir Virag u ime svoje i u ime drugoga pregledatelja računa gosp. Franje Soretića, predsjednika zem. ureda za osiguranje radnika u m., izvijestio je, da su oni u rečenom svojstvu pregledali blagajnu, blagajničke knjige i račune još 2. veljače o. g., dakle još za života sada pokojnoga blagajnika, te da su sve pronašli u uzornom redu. U ručnoj blagajni ustanovili su koncem g. 1924. Din 1451.75, u »I. Hrvatskoj štedionici« u Zagrebu na tekućem računu Din 112.350.—, a na računu odrezaka vrijednosnih papira odnosno kamata na njih Din 1640.—, ukupno dakle Din 115.441.73. Izvjestiše ujedno, da su poslije smrti blagajnika preuzeli novac i knjige i da sve to drže dotle, dok se imenuje novi blagajnik, koji bi to preuzeo. Napokon predložiše, da se blagajniku i upravnomu odboru podijeli apsolutorij. — Prijedlog je primljen jednoglasno.

Kod točke o izboru predsjednika upravnoga odbora i pregledatelja računa, predlaže dr. Herlinger, da se izaberu per acclamationem ovi: **Predsjednik:** Polić dr. Ladislav, sveuč. prof. u m. i nar. poslanik. — **Članovi:** Baćac Ivan, predsjednik sudb. stola u Zagrebu; — Cesar dr. Vladimir, savjetnik kod oblasne županije zagrebačke; — Frank dr. Stanko, sveuč. profesor; — Galić Ivan, banski savjetnik; — Hirc dr. Slavko, sudb. pristav, dodijeljen stolu sedmorice; — Hönigsberg dr. Lav, drž. nadodvjetnik; — Lovrić dr. Edo, sveuč. profesor; — Okretić Ivan, potpredsjednik stola sedm. odj. B.; — Peleš dr. Dušan, odvjetnik i ministar na r.; — Peručić Špiro, generalni tajnik zagrebačke burze; — Politeo dr. Ivo, odvjetnik; — Sova Slavoljub, predsjednik banskog stola; — Šik dr. Lavoslav, odvjetnik; — Šilović dr. Josip, sveuč. profesor u m.; — Verona dr. Ante, potpredsjednik stola sedm. odj. B. u m.; — Vuković Ivo, vijećnik stola sedmorice; — Werk dr. Hugo, odvjetnik; — Zuglia dr. Srećko, sveuč. profesor. — **Pregledatelji računa:** Vladimir Virag Drašković, potpredsjednik banskog stola; — Franjo Soretić Žumberački, predsjednik zem. ureda za osig. radnika u m.; — Zamjenici: banski savjetnik dr. Dragutin Tončić i vijećnik banskoga stola Stj. Bratanić.

Budući da nije bilo nikakovih protuprijedloga, prijedlog je dra. Herlingera primljen i tako po njemu predloženi budu per acclamationem izabrani.

Tajnik dr. Politeo izvjestio je sasvim ukratko o obilnome radu odbora prošle godine. Spominje akciju protiv zakona o taksama, djelomice uspjelu akciju u sporazumu sa sudovima i vlastima za poboljšanje našega pravosudja i napokon priredbu Prvoga Zbora pravnika kraljevine SHS. u rujnu pr. god. Spominje 50-godišnjicu društva, koji rijedak jubilej ne proslavljuje se sada, nego je ta proslava prepuštena boljim prilikama, koje će biti više u skladu s pravom. Požalio je, što je društveni predsjednik prof. dr. Ladislav Polić umirovljenjem prije vremena, te time oduzet zagreb. sveučilištu, ali zato ipak nije, na sreću, oduzet pravu kao svrsi, kojoj sveučilište i naše društvo imadu da služe (Klicanje: Živio Polić!) — Skupština je primila s odobravanjem tajnički izvještaj.

Budući da je time bio iscrpljen dnevni red, a nitko nije se javio za riječ niti stavio kakov prijedlog, predsjednik Polić, zahvalivši u ime svoje i izabranog odbora na povjerenju, zaključio je u 11 sati skupštinu.

Poslije skupštine održao je odbor odmah svoju sjednicu, te se konstituirao ovako: predsjednik dr. Lad. Polić; I. potpredsjednik dr. Dušan Peleš, II. potpredsjednik dr. Ante Verona, tajnik dr. Ivo Politeo, urednici »Mjesečnika« dr. Edo Lovrić i dr. Ivo Politeo. Prema tomu ostalo je u tom obziru sve onako, kako je bilo i do sada.

Ne možemo, a da se ne osvrnemo na žalosnu činjenicu, da je vrlo malen broj pravnika prisustvovao društvenoj skupštini. U Zagrebu ima 293 odvjetnika, a od tih došlo ih je na skupštinu samo 6, slovima: šest. Drugih pravnika ima bar 600, a od njih moglo ih se nabrojiti na skupštini nešto preko 30. Iz ovoga nemara za jedinu pravničku organizaciju na našem pravnome području moglo bi se zaključivati, da kod nas vlada veliki nemar za pravo uopće. Prošle godine je društveni odbor vrlo mnogo, upravo požrtvovno i uspješno radio. Treba se samo sjetiti ogromnoga posla kod organiziranja i održanja prvoga Zbora pravnika kraljevine SHS., pa je upravni odbor sigurno zavrijedio sa strane članova više pažnje i potpore. Napokon je ova godina i jubilarna godina društva, pa kada već taj rijedak i važan događaj nije predbježno mogao biti proslavljen osobito svečano, mogli su pravnici iskazati odanost svome društvu barem brojnijim posjetom njegove glavne skupštine.

Spomenica na Prvi Zbor pravnika kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, izašla je netom iz tiska sa zakašnjenjem, jer uredništvo nije na vrijeme primilo sve referate. Jedan referat nije mu uopće stigao tako, da je Spomenica izašla bez njega. Spomenica ima ne samo prigodni i privremeni karakter, već trajni znanstveni.

Cijena je primjerku Din 20.—, koji novac ima se poslati unaprijed prigodom naručbe. Spomenica može se dobiti i u zagrebačkim knjižarama, ali bit će najzgodnije, ako se naruči izravno kod društva. Molimo prijateljska pravnička udruženja, da to izvole objaviti u svojim stručnim časopisima kao i u glavnim novinama svojega područja.

† **Franjo Podgajski.** Dne 14 travnja t. g. umro je u Zagrebu nakon kratkotrajne ali teške bolesti gosp. Franjo Podgajski. On se je rodio u Kastelu godine 1854. od seljačkih roditelja. Gimnazijske nauke je polazio i svršio na velikoj gimnaziji u Zagrebu, a sveučilište na pravoslovnom i državoslovnom fakultetu našega sveučilišta. Nakon svršenih nauka posvetio se sudačkom zvanju, te je službovao kao prislušnik kod sudbenoga stola u Ogulinu do god. 1889., kao sudbeni pristav I. i II. razreda odnosno zamjenik drž. odvjetnika u Ogulinu do god. 1895., kao kot. sudac u Ludbregu do god. 1902., kao sudbeni vijećnik I. razreda kod sudbenoga stola u Bjelovaru, gdje je neko vrijeme vodio i poslove predsjednika sudbenoga stola, do god. 1909. Dne 17. travnja 1909. je bio imenovan predsjednikom sudbenoga stola u Mitrovici. Poradi teških prilika, koje su nastale ratom u njegovu sjedištu, zamolio je Franjo Podgajski umirovljenje. I zaista bude iste godine stavljen u trajno stanje mira, kojom mu je zgodom s najvišega mjesta izraženo priznanje za njegovo vazda vjerno i savjesno službovanje.

Franjo Podgajski općenito se smatrao vrlo savjesnim i dobrim sucem. Kao sudac je bio u vršenju službe strog i neumoljiv jednako prema sebi i drugima. Inače je provodio trijezan i miran život, vršeći kao dobar kršćanin svoje vjerske dužnosti, te žarko ljubeći kao valjan patriota svoj dom i rod hrvatski. Otkada je stupio u službu sudačku, bio je revan član našega Pravničkoga društva. Kao predsjednik sudbenoga stola u Mitrovici je bio i društvenim povjerenkom, te nastojao da u svojem području pribavi društvu što više članova i da raširi društveno glasilo :Mjesečnik« medju tamošnjim pravnicima. Ni nakon svojega umirovljenja nije Franjo Podgajski prestao biti članom našega društva, kao što to obično biva. Što više, kada se je nakon rata radilo o tome, da se djelovanje društva digne iz mrtvila, u koje ga je survao rat, rado je i on priskočio, da pomogne tomu nastojanju. Dapače je bio izabran i za društvenoga blagajnika, te je blagajničke poslove vodio na najveće zadovoljstvo društvenoga odbora, sve do nenadane nagle svoje smrti.

Franjo Podgajski je ostavio iza sebe ucviljenu udovu Anku rodjenu Knežević, s kojom se je u Ogulinu, gdje je bila učiteljicom, vjenčao god. 1884. i provodio dalje miran i skladan bračni život. Premda je već ražalošćenoj udovi izraženo u ime društva saučešće nad gubitkom mnogogodišnjega, dobroga i vjernoga bračnoga joj druga, neka joj i ovom zgodom bude ponovljen izražaj dubokoga saučešća. Smrtne ostanke pokojnoga Franje Podgajskoga sprovedoše na vječni počinak medju ostalima predsjednik našega društva dr. Ladislav Polić, više društvenih odbornika i lijep broj društvenih članova U ime društva oprostio se je sa pokojnikom nad njegovim otvrenim grobom društveni potpredsjednik dr. Ante Verona kratkim, ali po sadržaju jakim i dirljivim govorom. — Slava, trajna spomen i lahka zemlja bila Franji Podgajskomu!

PRVA HRVATSKA ŠTEDIONICA
U ZAGREBU.

Osnovana godine 1845. Osnovana godine 1845.

Dionička glavnica	75,000.000 Dinara
Pričuve . . .	54,000.000 Dinara
Ulošci preko .	700,000.000 Dinara

BRZOJAVNI NASLOV: PRAŠTEDIONA, ZAGREB.

PODRUŽNICE: Bačka Palanka, Beograd, Bjelovar, Brod na Savi, Celje, Crikvenica, Čakovac, Daruvar, Delnice, Djakovo, Dubrovnik, Fiume, Gjurgjevac, Ilok, Karlovac, Kraljevica, Križevci, Ljubljana, Maribor, Mitrovica, Nova Gradiška, Novi Sad, Ogulin, Osijek I., Požega, Senj, Sisak, Skoplje, Split, Subotica, Sušak, Varaždin, Velika Gorica, Vinkovci, Virovitica, Vukovar; Zagreb, Ilica 117a; Zagreb, Vlaška ulica 86, Zemun.

ISPOSTAVA: Osijek III.

Mjenjačnica u Zagrebu u vlastitoj palači.

Prima uloške na uložne knjižice i na tekući račun. Eskomptira mjenice i devize. — Prima na inkaso tu- i inozemne mjenice. — Izdaje 4½% založnice i 4½% komunalne obveznice, koje imadu oprost od poreza, pupilarnu sigurnost i jamčevnu sposobnost. — Kupuje i prodaje valute i devize. — Izdaje čekove i kreditna pisma, te obavlja isplate na temelju akreditiva na sva tu- i inozemna mjesta. — Podijeljuje hipotekarne zajmove na kuće i nekretnine. — Obavlja burzovne naloge savjesno i kulantno. — Posreduje kod predoznaka iz Amerike u tuzemstvo.

Tisak „Tipografija", grafičko-nakladni zavod d. d., Zagreb.